

Liisukka Oksa

Puukaupunki rakennussuojelun näkökulmasta

Miten Kristiinankaupungin rakennussuojelu on toteutunut?

Kuva 1. Kuvaaja Teijo Laaksonen 2016

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos

Kulttuuriympäristöntutkimuksen maisterikoulutus

Museologia

Syksy 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Taiteen- ja kulttuuritutkimuksen laitos
Tekijä Liisukka Oksa	
Työn nimi - Puukaupunki rakennussuojelun näkökulmasta Miten Kristiinankaupungin rakennussuojelu on toteutunut?	
Oppiaine Museologia	Työn laji Maisteritutkielma
Aika Syksy 2016	Sivumäärä 155
<p>Maisterintutkielmassani tarkastelen puukaupungin säilyneisyyttä ja säilymisen edellytyksiä rakennussuojelun näkökulmasta. Selvitän mitä kaupungin rakennuskannalle tapahtuu säädösten, rakentamisen ja väestökehityksen viidakossa. Esimerkkikohteena käytän Kristiinankaupunkia, joka on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja siksi kiinnostava tarkastelun kohde. Voisi ajatella rakennusten säilymisen olevan kaupungin ensisijainen tavoite.</p> <p>Selvitän tutkielmassani puukaupungin rakennussuojelullista tilannetta lähimenneisyyden kautta nykypäivään ja lopulta tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Asiayhteyksien ymmärtämiseksi käyn läpi Suomessa valinnoita monitahoisia rakennussuojelun käytänteitä.</p> <p>Tärkeimmäksi suojelumenetelmäksi nousee nykyisin kaavoitus, jota hahmotan Kristiinankaupungin monivaiheisten kaavojen kautta. Myös kaavoituksen taustalla olevat inventoinnit ja arvoluokitukset saavat sijansa tutkielmassani. Tutkimusaineistossani olevien valokuvien, karttojen, inventointien, tiedonantojen ja viranomaisraporttien antaman informaation avulla luon kokonaiskuvaa kaupungin rakennussuojelullisesta tilanteesta ja nostan esille ne tekijät, jotka joko heikentävät tai parantavat rakennusten säilyvyyttä.</p> <p>Asiasanat - Kristiinankaupunki, museologia, rakennussuojelu, asemakaavat, kestävä kehitys, inventointi.</p> <p>Säilytyspaikka - Jyväskylän yliopiston digitaalinen julkaisuarkisto (JYX)</p>	

SISÄLTÖ

1 Johdanto.....	5
1.1 Tutkimusalue	7
2 Rakennussuojelu ja asemakaavat	20
2.1 Rakennussuojelun ja restauroinnin historiaa Suomessa	22
5 Kristiinankaupunki	37
5.1 Vanhan ruutukaava-alueen rakennuskanta.....	40
5.2 Kiinteä sisustus.....	43
5.3 Tekninen varustelu.....	45
5.4 Kadut.....	46
6 Rakennusinventointi	49
6.1 Kaavoitusprosessit	69
6.2 Rakennustapaohjeisto.....	77
7 Rakennuskannan muutokset.....	79
7.1 Rakennuskannan määrälliset muutokset.....	85
7.2 Korjausrakentaminen	88
7.3 Sisätilojen muutokset	90
7.4 Kaupunkikuvasta poistuneet rakennukset ja muutostyöt	92
7.5 Muutoksia kahdella alueella.....	94
7.6 Köyhtyvä katukuva.....	98
7.7 Korjausrakentamisen näkymät.....	102
7.8 Kaavan merkitys säilyvyyteen.....	104
8 Sisätilojen suojelu.....	109
9 Taloudellinen tukeminen	118
10 Uhkaavat vaarat	125
11 Kestävä kehitys	130
12 Historiallinen puukaupunki	133

12.1	Yhteenveto kaavasuojelusta	134
12.2	Yhteinen voimavara	137
13	Lopuksi	142
	Lähdeluettelo	145

Liitteet: 1-4

Liite 1. 1960-luvulla inventoidut rakennukset

Liite 2. Asemakaavaseloste 1995

Liite 3. Karttaote asemakaavan kehityksestä

Liite 4. Rakennusperinnön hoitoon liittyvät avustukset kartalla

1 JOHDANTO

Rakennussuojelun voidaan meillä katsoa alkaneeksi ajasta, jolloin puukaupungit olivat vaarassa kadota ja rakennustutkimus- ja suojelutoimenpiteitä alettiin toden teolla kehittää kaupunkien puisen rakennuskannan turvaamiseksi.¹ Olen valinnut maisterintutkielmani aiheeksi yhden länsirannikon puukaupungin, Kristiinankaupungin. Tutkielmassani tarkastelen puukaupungin säilyneisyyttä ja säilymisen edellytyksiä nykyisten säädösten, väestökehityksen ja rakentamisen viidakossa sekä rakennussuojelutoimien onnistuneisuutta. Avaan kaupungin rakennetun ympäristön lähihistorian vaiheita, nykypäivää sekä tulevaisuuden näkymiä. Lähestyn aiheeni rakennussuojelun näkökulmasta, joka on myös osa museoiden tehtäväkenttää.² Kehyksenä työlle esittelen rakennussuojelun kehittymistä yleisellä tasolla sekä rakennetun ympäristön suojeluun liittyviä kansainvälisiä vaikuttimia.

Tutkielmani rajautuu käsittämään Kristiinankaupungin vanhan ruutukaava-alueen, vaikka todellisuudessa kaupunki on nykyisin tätä huomattavasti laajempi. Kristiinankaupunki on pieni Pohjanlahden rannikolla sijaitseva puukaupunki, joka perustettiin Kopön saarelle vuonna 1649. Saarella oli aiemmin harvaan asuttu ja vaatimaton kalastajakylä. Pietari Brahen perustamalle kaupungille piirrettiin asemakaava, jossa kaupunki taloineen, teineen ja toreineen sovitettiin kapealle ja pitkänomaiselle saarelle.³ Claes Claessonin piirtämä suurvaltaajan asemakaava on yhä olemassa. Se on havaittavissa kaupungin katuja reunustavissa matalissa puutalorivistöissä. Kaupungin rakennuskanta säilyi miltei yhtenäisenä 1960-luvun loppuun saakka. Muutoksia tapahtui vääjäämättä kun

¹ Mattinen 1985, 9.

² Kärki 2010, 47- 60.

³ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Sähköinen lähde, viitattu 20.10.2015.

torin ympäristön kookkaita puurakennuksia ryhdyttiin korvaamaan kivisillä liike- ja asuinrakennuksilla. Purku- ja uudisrakentamisen tahti oli kiivaimmillaan 1970-luvulla, jolloin vanhoja rakennuksia purettiin keskimäärin kahdeksan vuodessa.⁴ Kahden viime vuosikymmenen aikana purkutahti on ollut keskimäärin puolitoista vanhaa rakennusta vuodessa.⁵ Uudisrakentamisen lisäksi laajamittaiset peruskorjaukset ovat vaikuttaneet kaupungin olemukseen, ja katujen uudet pinnoitteet ovat muokanneet kaupunkikuvaa. Kaikista muutoksista huolimatta Kristiinankaupunkia voidaan pitää Pohjanmaan parhaiten säilyneenä puukaupunkina. Kristiinankaupunki on myös arvotettu valtakunnallisessa rakennetun ympäristön inventoinnissa, valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi ympäristöksi (RKY).⁶

Kiinnostukseni Kristiinankaupungin rakennussuojelua kohtaan syntyi viitisentoista vuotta sitten muutettuani puukaupunkiin. Alkuinnostuksen jälkeen ympäröivä kaupunki avautui uudella tavalla, kun aloin tutustua kaupunkiin tarkemmin. En voinut olla huomaamatta lähiympäristössä tapahtuvia muutoksia. Katuja asfaltoitiin, rakennuksia purettiin ja iäkästä rakennuskantaa kunnostettiin uudisrakentamisen menetelmin.

Historiani rakennussuojelun parissa, rakennuskonservaattorina ja rakennuspintojen konservaattorina sekä konservointialan opettajana vaikuttavat tutkielmani sisältöön ja luonteeseen. Taustastani johtuen näen ympäristössä tapahtuvan kehityksen ongelmallisena ilmiönä rakennussuojelun näkökulmasta. Ymmärtääkseni muutospaineen ja selvittääkseni kaupunkikuvassa tapahtuneen ja yhä tapahtuvan muutoksen seuraukset ja syyt, pyrin kurkistamaan siihen, mitä on ilmiön takana. Eritoten kiinnostavana pidän kysymyksiä siitä, mitkä ovat olleet rakennussuojelun tavoitteet ja miten niissä on onnistuttu.

⁴ Sillanpää-Storås 1980, 2; Riipinen 1995, 70.

⁵ Diario rakennusten poistumasta 1995-2015. Liite 4 kartta 2.

⁶ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. 2009. (RKY) Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

Muodostaessani kokonaiskuvaa rakennussuojelusta teen katsauksen kaavoituksen eri vaiheisiin ensimmäisistä vanhan kaupunkialueen kattavista inventoinneista 1960-luvulta 1990-luvun valmiiseen kaavaan. Tarkastelen rakennuskannan ja ympäristön muutoksia tarkemmin vuosien 1995–2015 välillä, sekä pohdin rakennetun ympäristön säilymisen mahdollisuuksia. Tällä menettelyllä pyrin mahdollisimman ehyeen kuvaan Kristiinankaupungin rakennussuojelun tilanteesta.

1.1 Tutkimusalue

Keskeisenä tutkimusalueenani on Kristiinankaupungin vanhan ruutukaava-alueen rakennuskanta ympäristöineen. Tarkastelen työssäni rakennuskannan säilyneisyyttä ja kaupunkiympäristössä tapahtuneita muutoksia sekä kaavoituksen vaikutusta tilanteeseen.

Kuva 2. Tutkimusalueena on Kristiinankaupungin vanha kaava-alue, joka on merkitty Maamittauslaitoksen osoitekarttaan keltaisella viivalla. Vanha kaava-alue kuuluu vuodesta 2009 alkaen valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin RKY. (Maamittauslaitos 2013.)

Vanhankaupungin ruutukaavaosaan on tehty rakennusperintöä suojelevia asemakaavoja asteittain 1970-luvulta lähtien. Puurakennusten suojele vakiinnutettiin asemakaavaan 1970–1980-lukujen mittaan ja rakennuskantaa pyritään kunnostamaan tämän mukaisesti.⁷ Kaupungin ydinkeskustan osalla asemakaava vahvistettiin vuonna 1975 ja eteläistä kaupunginosaa koskeva asemakaava valmistui vuonna 1983 ja pohjoiseen osaan vuonna 1987. Suojeleva kaava kattoi vanhan ruutukaava-alueen vuonna 1995, jolloin astui voimaan keskusta-alueen kaavauudistus. Tämän jälkeen kaavaan on tullut vielä alue- ja tonttikohtaisia muutoksia.⁸ Rakennuskanta on arvotettu ja osa rakennuksista on saanut suoje-lumerkintöjä.

Rakennusten säilyttämistä ja kunnossapitoa tuetaan eri tahoilta myönnettävillä korjausavustuksilla. Säilyminen ei kuitenkaan aina ole turvattua, vaikka käytänteitä suojeleluun on ollut olemassa jo pitkään. Tutkimusalueelta on purettu 1995–2015 aikavälillä kymmeniä rakennuksia, joista valtaosa on talousrakennuksia, mutta mukaan mahtuu seitsemän asuinrakennusta, joista kahdella oli suoje-lumerkintä. Myös radikaalit muutos- ja korjaustyöt vaikuttavat yhä rakennusten säilyneisyyteen, ja katupintojen kunnostustyöt tehdään lähinnä maakerroksia ja asfalttia lisäämällä.⁹

Kiteytän pohdintaani Museoviraston toimistopäällikkö Pekka Kärjen kirjoittamaan hätähuutoon, vuodelta 1985 miettien onko se yhä ajankohtainen?

” Herätkää Suomen kunnallismiehet ja naiset valvomaan kaupunkienne historiallisen jatkuvuuden kaikkia ulottuvaisuuksia. Älkää noudattako vanhaa kyynistä neuvoa, että kansalaisia, joilta riistetään historia, on helpompi hallita. Älkää pitäkö pilkkananne vanhoja rakennuksia puolustavia ”alamaisianne”. Heillä on usein parempi taju tulevaisuuden tarpeista kuin teillä, jotka tuskaillette tämän päivän budjettivaikeuksien kanssa. Te olette jo pian väistynvä sukupolvi. Älkää viekö tulevien sukupolvien mahdollisuuksia elää ajallisesti ja rakennustaiteellisesti rikkaassa ympäristössä mukanaan hautaan. Rakennussuojele ei ole kehitystä vastustava, vaan sitä aktiivisesti tukeva pyrkimys.”¹⁰

⁷ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt(RKY). 2009. Museovirasto. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

⁸ Asemakaavat. Kristiinankaupunki. Sähköinen lähde, viitattu 20.10.2015; Liite 3. Asemakaavojen kehitys.

⁹ Mökkönen 2010, 11. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015

¹⁰ Kärki 1985, 18; Pehkonen 1987, 78.

Tutkimusongelmani liittyvät Kristiinankaupungin vanhan rakennuskannan säilyneisyyteen ja säilyvyyden turvaamiseen, joihin kaavoituksella on suuri merkitys. Kristiinankaupungissa on uuden kaavan valmistelusta ja rakennuskannan inventoinnista keskusteltu pitkään eri yhteyksissä. Keskustelu uudesta kaavasta on sittemmin edennyt ja selvitystyöt on tarkoitus käynnistää vuoden 2016, aikana.¹¹

Varhaisin koko vanhan ruutukaava-alueen kattava inventointi on vuodelta 1967. Vuonna 1981 inventointia tarkastettiin ja sen pisteytyksiä ajanmukaistettiin. Lisäksi vuonna 1993 toteutettiin seurantainventointi, jossa rakennuskannan tila tarkistettiin uudelleen. Joitakin yksittäisiä rakennuksia on inventoitu sekä ennen että jälkeen mainittujen inventointien. Nykyisessä kaavassa arvotus perustuu vuoden 1981 pisteytyksiin. Näkemykseni mukaan rakennusten säilyvyyteen liittyviä ongelmia ovat ensiksi vanhentuneet arvottamisperusteet, joiden pohjalta rakennukset ovat saaneet nykyisin voimassa olevat kaavamerkintänsä, ja toiseksi suojelumerkinnät tavoittavat ainoastaan rakennuksen ulkoasun. Rakennuksen säilyminen ei näin ollen ole itsestään selvää, vaikka se olisi kaavassa suojeltu, sillä pelkästään julkisivun olemassaolo ei turvaa koko rakennusta. Kristiinankaupungin suojelumerkinnät eivät yllä pintaa syvemmälle ja on täysin mahdollista, että rakennuksen sisäpuolella on tehty mittavia rakenteellisia muutoksia.

Alueella tehdyt rakennuskannan inventoinnit toimivat lähteenä sekä rakennuksien määrällisiä muutoksia tarkastellessa että myös historian eri vaiheiden arvoperusteita arvioidessa. Rakennussuojelu on nykyisin merkittävä osa museotoimen tehtäväkenttää, jonka keskiössä ovat arvoluokitukset. Rakennettu ympäristö sisältää monia ihmisen luomia ja esille tuomia arvokäsitteitä. Inventoinneissa arvotetaan rakennusperintöä esim. ajallisten, kulttuurillisten ja alueellisten arvojen kautta. Kulloisetkin arvot ovat sidottu ajalliseen kontekstiin.¹²

¹¹ El Nemr 2016. Sähköpostikeskustelu 31.1.2016.

¹² Kärki 2010, 47–60.

Lähestyn aihepiiriä 1960-luvulta kohti nykyisyyttä. Mihin on tultu ja mitä on tapahtunut tällä matkalla. Yritän kurkistaa myös aavistuksen kohti tulevaisuutta ja miettiä niitä keinoja, joilla kunnioitus vanhoja rakennuksia kohtaan kasvaisi. Keskeisenä kysymyksenä tutkielmassani on, miten Kristiinankaupungin ympäristö rakennuksineen on säilynyt ruutukaavaosan alueella, edellisen inventoinnin (1993) ja keskustan kaavauudistuksen jälkeiseltä ajalta tähän päivään. Tarkoitukseni on saada selville miten vanha rakennuskanta on säilynyt kaavan avulla ja onko nykyinen rakennussuojelu ollut riittävää historiallisen puukaupungin säilymisen näkökulmasta. Kiinnostukseni kohdistuu paitsi rakennuksiin myös näihin rajautuvaan katuverkostoon sekä ympäröivään alueeseen.

- Miksi vanha rakennuskanta hupenee määrällisesti ja laadullisesti?
- Miten rakennussuojelutoimet vaikuttavat ja ovat vaikuttaneet rakennetun ympäristön säilyvyyteen?
- Mitä edellytyksiä puukaupungilla on säilyä?

Tutkielmassani tarkastelen puukaupungin säilyneisyyttä ja säilymisen edellytyksiä nykyisten säädösten, väestökehityksen ja rakentamisen ristitulella sekä rakennussuojelutoimien onnistuneisuutta. Tutkimuskysymykseni liittyvät niin rakennussuojeluun kuin sen vaikutuksiin puukaupungin säilyneisyydessä. Mietin sekä rakennuksen säilymisen mahdollisuuksia että ympäristöä. Mitä näiden turvaamiseksi on tehty ja mitkä ovat olleet suojelun kulloisetkin tavoitteet. Puntaroin myös miten puukaupungin säilyminen voidaan jatkossa huomioida. Esille tulee kysymyksiä niin uhkatekijöistä kuin tukimahdollisuuksistakin. Pohdin myös kiinteän sisustuksen säilyttämisen mahdollisuutta nykyisten energiasäädösten ristitulella.

Lähdeaineistoni koostuu merkittävältä osin viranomaisasiakirjoista, diaariluetteloista, virkamatkaraporteista, valokuvista, kartoista ja haastatteluista. Paitsi aineistossa myös sen hankinta- ja tulkintatavoissa on eroja.

Alaan liittyvän kirjallisen aineiston lisäksi keskeisen aineistoni muodostavat Kristiinankaupungin rakennusvalvonnan arkistosta hankkimani tiedot lainhuudatetuista rakennuksien poistumista sekä alueelle myönnetystä rakennusluvista. Tärkeänä aineistona pidän myös Museoviraston, että ympäristökeskuksen, rakennusperinnön hoitoon myöntämiä korjaus- ja entistämisavustuksia ja painoarvoa saavat Museoviraston virkamatkaraportit. Tiedonannoista keskeisiä ovat Kristiinankaupungin rakennustarkastajan antamat tiedot rakennusvalvonnan tehtäväkentästä, Museoviraston konservaattorin antamat tiedot avustusten myöntämisperusteista ja kaupungissa tapahtuvista rakennuskantaan kohdistuvista muutoksista sekä kaupunginjohtajan antamat tiedot kaavoituksen ja museotoimen tilanteesta.

Pääosin viranomaisraportteihin pohjattu luku rakennuskannan muutoksista perustuu alueella tehtyjen inventointien loppuraportteihin, kuva-aineistoon, kaavamääräyksiin, arkistoaineistoon, karttoihin sekä omiin havaintoihini ympäristössä tapahtuneista muutoksista.

Pohtiessani erilaisista lähteistä koostuvalle aineistolleni soveltuvaa tutkimusmenetelmää, päädyin aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin, joka tuntui soveltuvan parhaiten päämääriini. Siinä voidaan analysoida jo valmiiksi tekstimuotoisia aineistoja tai sellaisiksi muutettuja aineistoja. Menetelmässä osiin hajotettu aineisto kootaan uudestaan, tavalla joka lopulta johtaa päättelyyn ja tulkitaan.¹³

Pyrin keskustelemaan monipuolisesti erityyppisten lähteiden kanssa ja yritän ymmärtää aihetta mahdollisimman laajassa kontekstissa. Yritän löytää aineistosta myös ajallisia, alueellisia, määrällisiä sekä tyyllillisiä yhtymäkohtia, jotka vastaisivat tutkimuskysymykseeni tai sivuaisivat tätä kysymystä taustoittavasti. Tarkastelen aineistoa lähinnä eritellen ja jaksottaen sekä mahdollisia eroavaisuuksia etsien. Lopuksi tiivistän aineistosta esiin nousseet tutkimukseni kannal-

¹³ Tuomi & Sarajärvi 2002, 92.

ta tärkeät johtopäätökset, jotka pyrin havainnoimaan tekstein, kuvin ja kaavioin sekä lopulta kytken tuloksen laajempaan aihealueeseen liittyvään kontekstiin.¹⁴

Jatkossa pohdin rakennussuojeluun liittyviä keskeisiä osa-alueita ja tutkielmasani esiin tulevia käsitteitä sekä inventointiin liittyvää prosessia. Lähestyn tutkimusaiheittani rakennussuojelun näkökulmasta, ja koska rakennussuojelulla on paikkansa museologiassa, humanistisessa, ihmistä kulttuuriolentona tutkivassa tieteessä, avaan sen Janne Vilkinson sanoin: ”Museologia (heritologia) on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottavat ja hallitsevat ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuunsa menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita.” Museologian tutkimuksessa kiinnitetään paljon huomiota todistuskappaleiden valintoihin ja arvoluokitukseen. Museologia kysyy: ”Millä perusteilla me päätämme, mitä osia menneisyydestä pidetään arvokkaina säilytettäväksi tuleville sukupolville?”¹⁵

Ensimmäiseksi avaan käsitteen rakennussuojelu. Mielestäni Henrik Lilius kuvaa käsitettä artikkelissaan Arkkitehtilehdelle niin osuvasti, että lainaan suoraan hänen sanojaan:

”Rakennussuojelu on käsite, jonka voidaan katsoa kattavan koko sen toiminnan joka kohdistuu rakennettuun ympäristöön ja joka eri tavoin toteutetusti pyrkii säilyttämään, ylläpitämään ja kunnostamaan olemassa olevaa rakennuskantaa ja rakennettua ympäristöä.”¹⁶

Kulttuuriympäristöön liittyvän suojelun taustalla ovat ympäristöä koskeva lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset ja ne fyysiset toimet, joilla säilyminen viimekädessä toteutetaan. Rakennetun kulttuuriympäristön suojelun juuret johtavat restaurointiperiaatteiden historiaan.¹⁷ Suomessa rakennussuojelun taustalla vaikuttaa puukaupunkien suojelun kehittyminen. Kaupunkisuojelun toteutumista voidaan pitää perustellusti suojelukehityksen mittarina. Kaupungeissamme tapahtuneet saneeraustoimet käynnistivät aikoinaan laajoja tut-

¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2002, 102–115; Vilka 2005, 140.

¹⁵ Vilka 2009, 51–52.

¹⁶ Lilius 1979, 7, 22.

¹⁷ Mattinen 1985, 6.

kimus-, inventointi- ja suojeluhankkeita. Rakennusperintömme jatkumossa 1960- ja 1970-luvuilta alkanut nopea siirtyminen puun käytöstä rakennusmateriaalina teräsbetonin käyttöön merkitsi valtavaa muutosta rakennuskannassa. Kaupunkikeskustojen uudistaminen johti usein rikkonaiseen kaupunkikuvaan ja historiallisen kaupunkirakenteen tuhoutumiseen.¹⁸ Vallitsevassa tilanteessa vastareaktionä muutoksille kehittyivät siten useimmat nykyisen rakennussuojelun keinot. Puukaupunkien suojelutoimissa pyrittiin perustellusti pitämään kiinni ja suojelemaan niitä rakennuskokonaisuuksia, joita tällöin oli jäljellä. Yhä tärkeän rakennuskokonaisuuden säilyttämisen rinnalla on ensiarvoista löytää myös kunnostustavat, joiden avulla rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.¹⁹

Rakennusperintö nähdään yhdyskuntarakenteena, johon kuuluvat pihat, puistot, rakennukset, tekniset rakenteet ja ihmisen ympäristöön rakentamat kohteet. Siihen luetaan sekä aluekokonaisuudet että yksittäiset rakennukset ja rakenteet.²⁰ Se käsittää myös tavan, jolla ympäristö on syntynyt sekä maankäytön että rakentamishistorian.²¹ Rakennusperintö-käsitteellä voidaan joskus viitata myös suoraan vanhoihin rakennuksiin. Rakennusperintökäsitteen synonyyminä voidaan joissakin yhteyksissä esittää myös rakennetun kulttuuriympäristön käsitettä, johon liitetään edellisten lisäksi myös arvot ja merkitykset, muistot, tunteet sekä historialliset tapahtumat.²² Toisaalta lähes kaikki mihin ihminen on välillisesti tai välittömästi vaikuttanut on kulttuuriympäristöä.

Rakennusperinnön suojeluun liittyy monitahoista arvojen määrittelyä. Arvottaminen jatkuu läpi koko rakennussuojeluprosessin.²³ Arvotetulla rakennuksella tai ympäristöllä on mahdollisuus tulla suojelluksi hallinnollisin keinoin, kaavoituksen tai lain puitteissa. Rakennusperinnön merkitystä analysoidessa eri-

¹⁸ Rakennusperintöstrategia 2001, 13. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015

¹⁹ Mattinen 1985, 11.

²⁰ Kulttuuriympäristökäsitteitä, 2006. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

²¹ Eurooppalaisen kulttuuripolitiikan sanasto 2011, 40. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

²² Lahdenvesi - Korhonen 2009, 8. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

²³ Hirviniemi 2013. Sähköinen lähde, viitattu 1.2.2016.

laisten arvojen pohjalta käytetään usein termejä, joiden sisällön merkitys on vaikeaselkoinen ja pienet vivahde-erot saattavat olla ratkaisevia asian ymmärtämisen kannalta. Rakennusten ja rakennetun ympäristön yhteydessä puhutaan usein kerroksellisuudesta, historiallisista arvoista, aitoudesta, autenttisuudesta ja alkuperäisyydestä. Voidaan puhua monumentista, patinasta, hengestä, historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista, taloudellisista sekä maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä (arkikielessä myös arvottaminen) käytetään valittuja kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito sekä suojeleminen perustuvat siis tunnistettuihin arvoihin sekä kohteen valtakunnalliseen, maakunnalliseen ja paikalliseen merkittävyyteen.²⁴ Kimmo Levän mukaan pitäisi puhua näkyvästä ja näkymättömästä arvosta.²⁵ Valitettavan usein juuri taloudelliset arvot määräävät, mitä kohteelle viimekädessä tapahtuu.²⁶

Anneli Hirviniemen mukaan arvottaminen perustuu kansalliseen ohjaukseen, lainsäädäntöön sekä kansainväliseen asiantuntijatyöhön ja kansainvälisiin julistuksiin:

”Kohde/kohdealue, -inventoinnit ja rakennushistoriaselvitykset, -kohteen arvot ja ominaispiirteet, suojelun taso ja tavoitteet, kaavoitus, juridinen suojeleminen, korjaus- ja muutostöiden ohjeistus, täydennysrakentamisperiaatteet, viranomaisyhteistyö, kaavoittajat, museot, rakennusvalvonta, käyttäjä, omistaja, rakentaja, suunnittelija.”²⁷

Rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo on moniulotteinen käsite. Se on määriteltävissä useista eri ominaisuuksista ja niiden suhteista. Määritelmässä kiinnitetään huomiota kohteen historiaan, rakennushistoriaan, ympäristöön, alueeseen, arkkitehtuuriin, visualisuuteen, säilyneisyyteen, identiteettiin, symbolisuuteen liittyviin arvoihin ja merkityksiin.²⁸

²⁴ Kulttuuriympäristökäsitteitä, 2006. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

²⁵ Levä 2013. Blogi 14.8.2013. Sähköinen lähde, viitattu 3.3.2016.

²⁶ Sonninen 2011, 185.

²⁷ Hirviniemi 2013. Sähköinen lähde, viitattu 1.2.2016.

²⁸ Härö Forsius 2007, 54. Sähköinen lähde, viitattu 13.4.2016.

Paikan hengellä ja paikan identiteetillä kuvataan paikkaa, jolla on omat ominaispiirteensä. Näihin liitetään usein aisteilla havaittavaa tunnelmaa, paikan luonnetta ja tunnesidettä, jotka erottavat sen muusta ympäristöstä ja muista paikoista.²⁹ Konservoinnissa sanalla autenttinen viitataan aitoon ja todenmukaiseen, joka on dokumentti jostakin, jolla on iän myötä syntynyt korvaamaton patina. Patinaksi taas mielletään sekä kemiallisena reaktiona pinnalle syntynyt kerrostuma että aikojen kuluessa ihmisten ja ajan kosketuksesta syntynyt kulu-neisuus ja sammunut kiilto.³⁰ Konservaatore Pentti Pietarila kiteyttää aitous käsitettä seuraavasti: "Vanhaa aitoa ei synny lisää, kaikki nyt tehty on uutta, vaikka se olisi hyvin rekonstruoitu/kopioitu."³¹Tosin kaikki vanhenee ja patinoituu.

Autenttinen on todiste jostakin ihmisen aikaan saamasta ja ikääntyneestä luomuksesta, jossa saattaa olla ajan kuluessa tulleita muutoksia.³²Professori Jukka Jokilehto on analysoinut autenttisuuskäsitettä ja nähnyt, että autenttisuutta voi arvioida eri näkökulmista liittyen kohteen sijaintiin, muotoon, valmistukseen ja materiaaliin: muotoilun autenttisuus (authenticity in design), materiaalin autenttisuus (authenticity in materials), työstämisen autenttisuus (authenticity in workmanships) ja sijainnin autenttisuus (authenticity in setting).³³Myös rakennuksen käytön jatkumo voidaan liittää autenttisuuteen, jolloin rakennus säilyy alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Professori Ove Hidemark korostaa korjaustoimissa käytettävän alkuperäisen kaltaisen materiaalin merkitystä. Ikääntymisen kannalta juuri materiaalivalinnoilla on keskeinen merkitys, jolloin syntyy aikakokemukseen liittyvä patina.³⁴

²⁹ Kivilaakso 2010, 127.

³⁰ Sonninen 2010, 183 - 184; Kaila 2014, 68.

³¹ Pietarila 2008, 6.

³² Jokilehto 2006, 8.

³³ Feilden & Jokilehto 1993, 16 -17. Sähköinen lähde, viitattu 12.2.2015; Paasmala 2014, 22; Museovirasto, korjauskortti 21, 3.

³⁴ Mattinen 2014, 152.

Arkkitehtuuria arvioitaessa käsitteet autenttisuus ja alkuperäisyys usein rinnastetaan, vaikka ne eivät ole täysin yhtenevät. Autenttisuus on alkuperäisyyttä moniulotteisempi käsite. Autenttinen ei ole välttämättä alkuperäistä, mutta alkuperäinen on sen sijaan autenttista. Alkuperäinen säilyy alkuperäisenä vain, jos siinä ei ole tapahtunut muutoksia, mutta autenttinen voi olla hyvin säilynyt kokonaisuus, jossa voi olla iän myötä ja historian saatossa tulleita muutoksia kuten kerroksia, elämän jälkiä ja patinaa. Kaikki rakennuksissa tapahtuvat nykyaikaiset muutostyöt vähentävät sekä alkuperäisyyttä että autenttisuutta niin materiaalin, työstötavan, kuin muodonkin suhteen.³⁵ ”Vilkuna staattinen, dynaaminen säilyttäminen.

Museologian professori Janne Vilkuna lähestyy kookkaiden käyttöesineiden konservointia artikkelissaan, *Kaksi säilyttämisstrategiaa - esimerkkeinä Dapne ja Blue Marlin*. Hän tuo esille kaksi toisiinsa vastakkaisessa suhteessa olevaa strategiaa: dynaamisen ja staattisen säilyttämisen. Säilyttäminen tapahtuu toiminnallisuuden ja materiaalsen autenttisuuden välillä. Paradoksaalista on, että kunnan ylläpitäminen johtaa korjaamiseen ja materiaalin korvaamiseen luoden samalla ristiriitoja materiaalin koskemattomuuden kanssa. Materiaalien säilyttäminen taas puolestaan ilmenee toiminnallisuuden heikentymisenä.³⁶

Historiallinen kerroksellisuus on aikojen kuluessa kohteessa tapahtuneita hienostuneita täydennyksiä ja muutoksia, jolloin myöhemmät ja väärentämättömät kerrostumat ovat muuttaneet kohteen autenttisuutta, mutta antaneet sille ajallista syvyyttä.³⁷ Kerroksellisuutta voidaan havaita rakennetussa ympäristössä tai paikassa, jossa on eri aikakausien materiaaleja ja tyylipiirteitä edustavia historiallisia kerrostumia, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa sekä jatkuvuutta.³⁸ *Madridin* dokumentissa 2011 tunnistetaan kulttuuriym-

³⁵ Paasamala 2014, 8.

³⁶ Vilkuna 2011, 52 - 58.

³⁷ Madridin dokumentti 2011; Kairamo 2006, 8.

³⁸ Rakennusperintö.fi, kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä, sähköinen lähde. viitattu 25.11.2015.

päristön ja korjausrakentamisen kerrostumien merkittävyys sekä ajan tuoma patina.³⁹

Ateenan ja Venetsian julistuksissa käsitellään historiallisten monumenttien suoje-
lua.⁴⁰ Monumentti on vanhan rakentajan sanakirjan mukaan suuri ja mahtava
rakennus. Sanakirjoista löytyy sille vastineeksi muistomerkki, rakennelma,
mausoleumi, rakennus, patsas, taistelukenttä tai ympäristö johon liitetään
yleensä historiallisten henkilöiden tai tapahtumien muistoja. Maire Mattinen
tulkitsee kirjassa *Puukaupunkien suojele* (1985), että myös puukaupunki voidaan
käsittää monumenttina.⁴¹ Puukaupunkikäsite on syntynyt historian tutkimuk-
sen yhteydessä, ja se yhdistettiin suojeeluun samassa yhteydessä kun puuraken-
nuksin rakennetut pikkukaupungit kohotettiin arvokkaaksi rakennetuksi kult-
tuuriperinnöksi.⁴² Puukaupunki aseman myötä arvostettiin niin kaupungin ra-
kennustapaa, materiaalia kuin yhtenäistä kaupunkiympäristöäkin.⁴³ Puukau-
pungeilla ja ilmiöön tarttumisella on varsin merkittävä osuus Suomen raken-
nussuojelun kehittämisessä.

Kulttuuriympäristön inventointeja tehdään yleensä maisemasta, rakennetusta
ympäristöstä, muinaisjäännöksistä tai perinnebiotoopeista. Inventointi on järjes-
telmällistä tiedon keräämistä, järjestämistä sekä tallentamista. Inventointien
avulla tuotetaan tietoa esim. rakennetun ympäristön nykytilasta ja tilanteeseen
vaikuttaneista seikoista. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen kirjallisuus-
tiedosta, rekistereistä ja muusta arkistoaineistosta sekä aineiston täydentämiseen
maastotarkastusten pohjalta että tulosten raportointiin.⁴⁴

Valtion ympäristöhallinto kerää muun muassa rakennusperintöä, perinne-
biotoopeja ja valtakunnallisesti merkittäviä maisema-alueita koskevaa tietoa.

³⁹ Madridin dokumentti 2011. Madridin dokumentin mukaan kohteeseen tehdyillä muutoksilla on arvonsa ja autenttisuus perustuu aineellisen alkuperäisen materiaalin ja aineettomien arvojen pohjalle. Dokumentti käsittelee valtaosin modernin 1900-luvun arkkitehtuurin restaurointia.

⁴⁰ Mattinen 2011, 121 - 122.

⁴¹ Mattinen 1985, 9 - 11.

⁴² El Harouny 2008, 22.

⁴³ El Harouny 2008, 22- 24.

⁴⁴ Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä. Sähköinen lähde, viitattu 25.11. 2015.

Museovirasto kerää ja arvioi tietoa valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä, muinaismuistoista, hyllyistä sekä rakennustyypeistä, kuten varuskunnista tai rautatieasemista koko maassa. Rakennusten kulttuurihistorialliselle inventoinnille on vakiintuneita menetelmiä. Inventointi sisältää tarpeelliset tunniste-, historia- ja käyttötiedot, kuvailun rakennuksesta ja sen ympäristöstä sekä arvion kohteiden kulttuurihistoriallisesta merkityksestä.⁴⁵ Inventoinneilla on tiedon tuottamisen lisäksi merkitystä myös rakennetun ympäristön suojelussa. Esimerkiksi Museoviraston laatima koko maan kattava inventointi valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista ympäristöistä (RKY) on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueiden käyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi 1.1.2010 alkaen. RKY on lähtökohtana alueiden suunnittelussa ja samalla se on eräänlaista ennakoivaa suojelua koska sen tavoitteet huomioidaan kaikilla kaavatasoilla. RKY- inventointi selvittää laaja-alaisesti maamme rakennettua historiaa sisältäen mm. monumentteja, kyliä, taajamia ja merkittäviä puukaupunkeja.⁴⁶ Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkoittamia valtakunnallisia kulttuuriympäristöinventointeja ovat: Inventointi valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (1995, 2015), Maisemainventointi ja Arkeologista kulttuuriperintöä koskeva inventointi (1985). Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueidenkäytössä on huomioitava kulttuuri- että luonnonperintöä koskevat niin kansainvälisten sopimusten velvoitukset kuin valtioneuvoston päätöksetkin.⁴⁷

Kaavoitus tulee esille lähes väistämättä kun puhutaan rakennussuojelusta. Valtaosa suojellusta rakennusperinnöstä on suojeltu kaavoituksen avulla. Yksinkertaisimmillaan kaavoitus on maankäytön suunnittelemista eri tarkoituksiin. Kaavassa varataan alueita mm. teitä, asutusta, kaupallisia palveluja, teollisuutta ja satamia varten. Samoin siinä huomioidaan virkistysalueet, arvokkaat luontoalueet, arvokkaat rakennetut ympäristö-, maa- ja metsätalousalueet sekä tuuli-

⁴⁵ Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä. Sähköinen lähde, viitattu 25.11. 2015.

⁴⁶ Mattinen 2010, 108.

⁴⁷ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 18. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015.

voimaloiden alueet. Suunnitelmia laaditaan sekä yhdyskuntatoimintojen että elinkeinoelämän kehittämismahdollisuuksien näkökulmista. Kaavassa turvataan myös kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden säilyvyys.

Käytössä on kolme eri kaavatasoa, joihin kuuluvat maakuntakaava, yleiskaava sekä asemakaava. Niistä maakuntakaava on yleispiirteisin. Siinä suunnitellaan maankäyttöä, jolla on seudullinen tai maakunnallinen merkitys.⁴⁸ Yleiskaava on taas kunnan oma yleispiirteinen maankäytön suunnitelma. Sen tehtävänä on yhdyskunnan eri toimintojen yhteensovittaminen sekä yleispiirteinen ohjaaminen. Yleiskaava ohjaa alueen asemakaavojen laatimista ja sillä ratkaistaan kunnan kehityslinjojen tavoitteet. Asemakaava on kaavoista yksityiskohtaisin ja sen tarkoitus on luoda edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle. Sitä voidaan kutsua myös suojelukaavaksi silloin kun sillä turvataan kulttuurihistoriallisesti, kaupunkikuvallisesti tai maisemakulttuurin kannalta arvokkaiden alueiden ja rakennusten säilyttäminen.⁴⁹

⁴⁸ Aluesuunnittelu, Pohjanmaanliitto. Sähköinen lähde viitattu 22.9.2015.

⁴⁹ Valtakunnalliset alueiden käyttötavoitteet. Sähköinen lähde viitattu 13.10.2015.

2 Rakennussuojelu ja asemakaavat

Tässä luvussa käsittelen rakennussuojelun keinoja ja siihen liittyviä tahoja, toimijoita, historiaa sekä lakeja. Melko laajassa suomalaisen rakennussuojelun historiaa käsittelevässä osuudessa koetan kiinnittää tapahtumat laajempaan kansainväliseen kehykseen. Historian kautta johdetaan kohti nykyistä rakennussuojelun kenttää, käytänteitä ja lakeja.

Rakennuskantamme on hyvin nuorta, jäljellä on alle kaksi prosenttia rakennuksia, jotka on rakennettu ennen 1900-lukua.⁵⁰ Toisaalta rakennuskannan nuoruus selittynee kulttuurista, rakennusmateriaalina käytetystä puusta sekä varhaisten rakennusiemme luonteesta. Suomessa tietoinen rakennussuojelu alkoi vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin kiihtyvä rakennustoiminta uhkasi hävittää vanhat kaupunkikeskustat kokonaan.⁵¹ Purkamisen vastapainoksi syntyneen kaupunkien suojelu voidaan jakaa ajallisesti kahteen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa pyrittiin nostamaan kaupunkien rakennustaiteellinen merkitys esille, toisessa vaiheessa kaupunkia tarkasteltiin suojelukohteena.⁵²

Maire Mattinen mainitsee teoksen *Puukaupunkien suojelu* (1985) johdannossa:

”Puukaupunki on kulttuurihistoriallinen monumentti, jonka eri muotojen suojelulla on maamme historian tallentamisen lisäksi huomattava kansainvälinen merkitys.”⁵³

Kansainväliset julistukset ja sopimukset ohjaavat rakennussuojelua myös täällä Pohjolan perukoilla. Suomi on esimerkiksi sitoutunut noudattamaan *Maailmanperintösopimusta* vuodelta 1972⁵⁴, *Haagin yleissopimusta* vuodelta 1954⁵⁵ ja Euroo-

⁵⁰ Lahtinen 2014, 29.

⁵¹ Kärki 2015, 435.

⁵² El Harouny 2008, 39.

⁵³ Mattinen 1985, 9.

⁵⁴ Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 1987.

pan neuvoston sopimuksia, joista rakennussuojelun kannalta merkityksellisin sopimus rakennustaiteellisen perinnön suojelemisesta⁵⁶ on *Granadan sopimus* vuodelta 1985.⁵⁷ Sitovien sopimusten lisäksi on kansainvälisten asiantuntijajärjestöjen laatimat suositukset ja eettiset ohjeet sekä alan kansalliset strategiat ja ohjelmat, jotka nekin ohjaavat käytännön suojelutyötä.⁵⁸

Tunnetuin kansainvälinen rakennussuojelua ohjaava ohjeisto on *Venetsian julistus* vuodelta 1964.⁵⁹ Kansallisista strategioista mainittakoon *rakennusperintöstrategia* vuodelta 2001 ja *kulttuuriympäristöstrategia* vuodelta 2014. Kansainvälisiä sopimusten mukaisesti suojelun lähtökohdiksi ovat vakiintuneet materiaalsen, alkuperäisyyden ja pysyvyyden tavoite sekä enenemissä määrin huomio on kiinnittynyt myös aineettoman kulttuurin merkitykseen.⁶⁰

Suomessa Rakennussuojelun tehtävät jakaantuvat museotoimen, valtion ympäristöhallinnon, kuntien ja maakuntaliittojen kesken. Suurin osa suojelupäätöksistä syntyy kaavoituksen avulla kunnissa maakuntien ja kuntien tavoiteohjelmien pohjalta. Rakennussuojelulla pyritään turvaamaan ympäristö sekä sen ajallinen kerroksellisuus. Myös valtion intresseissä ovat kulttuuriperinnön säilyttäminen sekä rakennusten jatkuva käyttäminen. Suojeltujen kiinteistöjen omistajia kannustetaan tukemalla säilyttäviä hankkeita julkisin varoin. Valitettavasti suojelutyö nähdään aika ajoin myös kehitystä jarruttavana tekijänä eikä niinkään jatkuvana kestäväenä kehityksenä, jolla taataan ympäristön arvot ja jatkumo.⁶¹

⁵⁵ Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 1994.

⁵⁶ Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 1991.

⁵⁷ *Granadan sopimus*, Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

⁵⁸ El Harouny 2008, 15.

⁵⁹ *Sisätilojen suojelu* 2003. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2016.

⁶⁰ El Harouny 2008, 15; Kivilaakso, 2010, 8 -10. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016

⁶¹ *Rakennusperintöstrategia* 2001, 31. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015.

2.1 Rakennussuojelun ja restauroinnin historiaa Suomessa

Restaurointi ja rakennussuojelu ovat kietoutuneet monella eri tasolla erottamattomasti toisiinsa. Kansainväliset periaatteet rakennusperinnön hoidosta muotoutuivat toisen maailman sodan jälkeen. Näillä periaatteilla oli merkityksensä rakennussuojelun linjojen kehittymiseen myös Suomessa. Ne ovat vaikuttaneet hitaasti mutta varmasti rakennussuojelumme kehittymiseen.⁶²

Venetsian julistus vuodelta 1964 sekä *Naran sopimus*⁶³ vuodelta 1994 ovat eräänlaisia kiinnekohtia, joiden kautta voi tarkastella myöhempiä restaurointeja sekä rakennussuojelua. Tosin jo huomattavasti aikaisemmin ovat kansainväliset linjat koskettaneet myös Suomessa tehtävän restauroinnin ja rakennussuojelun periaatteita. Keski-Euroopassa alkoi 1800-luvun alkupuolella yleistyä ehyttä tyyliä edustava restauroinnin suuntaus. Suuntauksen johtohahmona oli Eugene Emmanuel Viollet le Duc, joka tunnetaan ns. tyylirestauroinnin isänä. Suomessa hänen aatteitaan toteutti mm. Jac Ahrenberg, joka teki tyylirestaurointisuunnitelmia monumentteihin, joista vain harva toteutettiin. Vastaliikkeenä tyylirestauroinneille syntyi saman vuosisadan loppupuolella nykyistä rakennuskonservoinnin periaatteita lähestyvä säilyttävä linja. Tyylirestaurointia vastustavaan suuntaukseen voidaan yhdistää useita merkittäviä henkilöitä monista Euroopan maista. He muokkasivat restauroinnin historiaa, kuten: John Ruskin, William Morris, Viktor Hugo, Camillo Boito jne. Myös Suomessa oli koko joukko tyylirestauroinnin merkittäviä vastustajia, kuten: Lars Sonck, Gustaf Nyström, Bertel Jung ja Armas Lindgren.⁶⁴

Suomessa rakennussuojelun alkuna voidaan pitää Muinaistieteellisen toimikunnan perustamista vuonna 1884⁶⁵, vaikka jo ennen tätä Suomessa olivatkin

⁶² Kairamo 2006, 8.

⁶³ The Nara dokument on authenticity 1994. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

⁶⁴ Kairamo 2006, 8.

⁶⁵ Mattinen 1985, 12.

alkaneet keskiaikaisten linnojen ja kirkkojen tutkimukset ja korjaukset.⁶⁶ Toimikunnan myötä kiinnostus varhaista rakennettua kulttuuriympäristöä kohtaan voimistui. Rakennussuojelun kenttä järjestäytyi ja muuttui siten hallitummaksi. Kiinteiden muinaisjäännösten rauhoittamisesta annettiin ensimmäinen asetus vuonna 1883. Rauhoitettaviin muinaisjäännöksiin valittiin esihistoriallisten muinaisjäännösten lisäksi ensisijaisesti rakennelman iän ja kulttuurihistoriallisen merkityksen mukaan linnoja, kirkkoja, varustuksia ja rukoushuoneita. Tähän rauhoitettavaan piiriin kuuluivat keskiaikaiset sekä 1500-luvun merkittävimmät rakennelmat. Restauroinnin ja tutkimuksen piiriin valikoitui näin iäkkäitä julkisia rakennuksia ja kirkkoja.⁶⁷ Suomessa tiedostettiin muistomerkkeihin kohdistuneet restaurointiaatteet ja suojelupyrkimykset, joita Euroopassa sovellettiin. Kaikkialla Euroopassa painotus oli vielä muinaisjäännöksissä, kirkoissa ja julkisissa rakennuksissa.⁶⁸ Suomen varhaisimmissa restauroinneissa keskityttiin lähinnä maalauskoristeluun ja näissä toimita vallisivat ranskalaisen arkkitehdin Viollet le Ducin tyylirestauroinnin aatteet.⁶⁹ Lähellä vuosisadan vaihdetta meillä tehtiin restaurointisuunnitelmia historiallisille kirkkoille ja linnoille. Niissä oli pyrkimys tyylin puhtauteen osin mielikuvituksellisinkin ratkaisuin. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet.⁷⁰ Myöhemmin täydentävästä tyylirestauroinnista luovuttiin ja alettiin arvostaa enemmänkin monumentin ja maalauksen autenttisuutta. Tähän suuntaukseen johdatti etenkin englantilainen taiteilija ja filosofi John Ruskin.⁷¹

Suomen oloissa 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla suojeltiin lähinnä keskiaikaisia kivikirkkoja, joiden sisätilojen kiinteä sisustus nähtiin myös arvokkaana osana kulttuurihistoriallista kokonaisuutta ja siksi säilytettävänä. Nuorempia

⁶⁶ Kärki 2010, 49.

⁶⁷ Pettersson 1962, 16-17; Kairamo 2006, 8; Niskanen 2011, 79.

⁶⁸ Kärki 2010, 48.

⁶⁹ Sisätilojen suojelu 2003, 28. Sähköinen lähde, viitattu 28.4.2016.

⁷⁰ Kärki 2010, 49.

⁷¹ Kairamo 2006, 8; Jokilehto 2014, 48.

puukirkkoja ja muuta puista rakennuskantaa ei suojeltu, vaan kunnostettiin pääsääntöisesti uudistaen.⁷²

Kansainväliset julistukset ovat sittemmin olleet merkittäviä ohjenuoria rakennussuojelun kannalta. *Ateenan julistus* vuodelta 1931 oli ensimmäinen julistus monumenttien, arkkitehtuurimuistomerkkien suojelusta. *Ateenan julistuksessa* huomioidaan, että monumenttien kokonaisvaltaisia restaurointeja olisi vältettävä ja huolenpitoa kehitettävä. Suojelun varmistamiseksi tulee arvostaa monumentin historiallista ja taiteellista menneisyyttä ylenkatsomatta minkään ajan tyyliä.⁷³ Sodan kuitenkin lamaannuttivat hyvin alkaneen kansainvälisen yhteistyön. *Ateenan julistuksen* pohjalta syntyi myöhemmin uusi julistus monumenttien suojelusta, jossa *Ateenan julistuksessa* vielä hyväksytyt modernit restaurointimateriaalit rajattiin käsittämään vain tukevia toimenpiteitä.

Yksi rakennussuojelun kannalta tärkeä etappi oli tehtailija, taiteilija, kreivi Louis Sparren toimet vanhan Porvoon suojelemiseksi 1800-luvun lopulla. Porvoon uhkasi purkamisen intendentti C.L. Engelin (1778 – 1840) aikoinaan laatimien ruutukaavojen toteutusaikeiden myötä. Louis Sparren aktiivinen toiminta ja tähän liittyvä kaupunkiympäristön suojeluun tähtäävä kuvaus 1900-luvun alkupuolelta (*Det Gamla Borgå*) johtivat lopulta alueen säilymiseen. Vanha Porvoo julistettiin vanhaksi kaupunginosaksi vuonna 1933. Se oli tae kaupunginosan säilymiselle.⁷⁴ Vanhaksi kaupungiksi julistaminen on nykynäkökulmasta vielä melko lievä säännöstö rakennuksien ja miljöön vaalimisesta,⁷⁵ silti historiallinen käännekohta rakennussuojelussa.

⁷² Sisätilojen suojelu 2003, 30. Sähköinen lähde, viitattu 28.4.2016.

⁷³ *Ateenan julistus*. Sähköinen lähde, viitattu 4.3.2016.

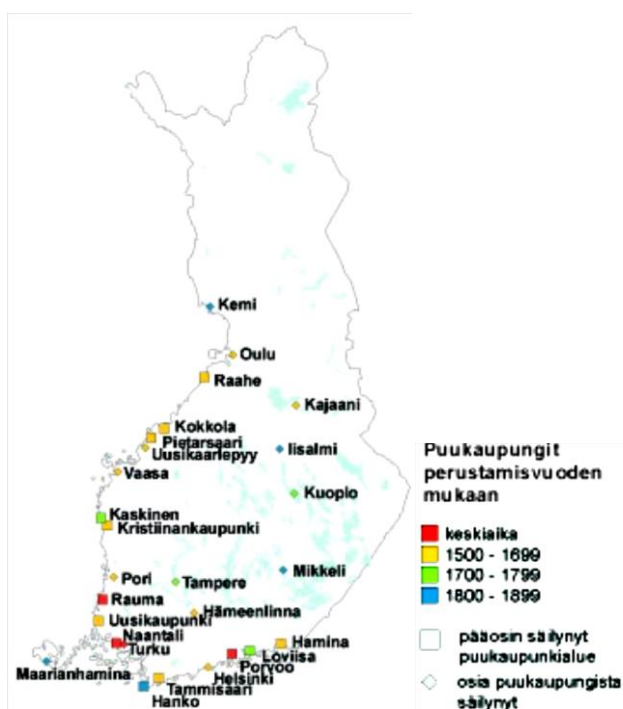
⁷⁴ Mattinen 1985, 13.

⁷⁵ Kärki 2010, 50.

Kuva 3 Louis Sparren piirtämä esitelmätillaisuuden ilmoitus vuodelta 1889. (Kuva kirjasta. Mattinen 1985).

Vuonna 1932 Suomessa astui voimaan ensimmäinen asemakaavalaki, joka mahdollisti vanhojen kaupunginosien suojelun. Lain käyttö jäi vähäiseksi, mutta viisi vuotta lain voimaantulon jälkeen Porvoon vanhaan kaupunginosaan tuli Suomen ensimmäinen suojeleva asemakaava vuonna 1937.⁷⁶

Kuva 4. Puukaupungit ja puiset kaupunginosat. (kartta rakennusperintöstrategiasta 2001).

Sotien jälkeen Suomessa pohdittiin suuremmassa mittakaavassa rakennussuojeluun liittyviä kysymyksiä. Muinaistieteellinen toimikunta teki kaupunkirakennusten inventointeja 1940-luvulla, jolloin inventoitiin purettavia rakennuksia ja

⁷⁶ Kärki 1993, 62.

rakennussuojelun piiriin soveltuvia rakennuksia.⁷⁷ Rakennussuojelun piiri laajeni julkisista monumenteista puukaupunkeihin. 1940-luvulla inventoitiin myös puukaupunkien huomattavimmat rakennukset.

Ruotsin tapahtumia ja kokemuksia seurattiin läheisesti. Ruotsin rakennussuojelulaki valmistui vuonna 1942, ja esimerkkiä seuraten tehtiin Suomen valtiopäivillä vuonna 1945 lakialoite rakennussuojelulaista. Perusteluina lakialoitteelle olivat rakennusten kulttuurihistorialliset arvot ja niiden säilyminen myös tuleville sukupolville, sekä naapurimaassa saatujen kokemusten hyödyntäminen. Aloite hyväksyttiin eduskunnassa.⁷⁸

Rakennusperinnön arvostuksen yhä lisääntyessä ryhdyttiin keräämään ja tallentamaan tietoa mittavammin puukaupunkien arvokkaasta rakennuskannasta. Varhaisimpia ja laajimpia kaupunkiselvityksiä olivat Rauman ja Porvoon kaupunki-inventoinnit sekä Helsingin ja Vantaan kartanorakennusten inventointihanke 1946. Muinaistieteellinen toimikunta kiinnostui lisäksi Tammisaaren, Loviisan, Rauman, Kristiinankaupungin, Naantalın ja Helsingin vanhoista kaupunkikeskustoista. Inventointien yhteydessä huomioitiin myös rakennusten säilyneisyys.⁷⁹

Suojelukeskustelu laajeni yhä 1950-luvulla, ja aiheiksi nousi myös lähihistorian tärkeitä rakennuksia.⁸⁰ Uuden rakennuslain astuessa voimaan vuonna 1959 tuli mahdollisuus liittää asemakaavaan erityisiä suojelumääräyksiä. Todellinen tarve rakennussuojelulle syntyi kuitenkin 1960-luvulla, kun kaupunkisuunnittelussa ei enää huomioitu olemassa olevaa rakennettua ympäristöä. Vanhan rakennuskanta rakennustapoineen sai väistyä modernin rakentamisen tieltä ja yhteys menneeseen katosi.⁸¹ Monen kaupungin- tai kaupunginosan rakennuskannassa

⁷⁷ Wäre 2011, 44.

⁷⁸ Kärki 2010, 52.

⁷⁹ Mattinen 1985, 12

⁸⁰ Gardberg 1993, 57; Wallenius 2012, 46.

⁸¹ Tuppurainen 2011, 39; Raimoranta 2011, 37.

tapahtui suuria mullistuksia. Muutos oli niin nopea 1960-luvun rakennemuutoksen yhteydessä, että kaupunkikeskustojen laajat purkutoimet alkoivat herättää vastustusta ja yleinen mielipide kääntyi kaupunkien saneerausta vastaan. Helsingissä pidettiin vuonna 1964 kongressi ja näyttely ”Rakenna ja säilytä.” Kongressissa laadittiin suuntaviivat kaupunkisuojaeluun, jonka pyrkimyksenä oli miljöökokonaisuuksien säilyttäminen. Rakennuskompleksien arkkitehtoninen arvo määräytyi historian, tyypillisyyden ja rakennustaiteellisuuden perusteella sekä valtakunnan että kaupungin tasolla. Paikallinen merkitys jäi vähemmälle huomiolle. Yksittäisen rakennuksen osalla sen historiallinen arvo oli merkitsevä ja se perustui maan historian kannalta tärkeisiin tapahtumiin tai merkkihenkilöihin.⁸² Professori Otto I. Meurman 1964 kirjoitti *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojele* -julkaisun johdannossa;

”Todennäköisesti olisi vanhan rakennuksen sisustan nykyaikaistaminen usein saattanut johtaa taloudellisesti täysin tyydyttävään tulokseen, mutta nykyaikaisuuden palvonta ja suurien mittojen ihannoiti on jokseenkin säännöllisesti vienyt vanhan purkamiseen,”⁸³

Laki kulttuurihistoriallisten rakennusten suojelusta vahvistettiin vuonna 1964.⁸⁴ Rakennussuojelulain vaikutus jäi vähäiseksi, kun kaksi vuotta sen valmistumisen jälkeen oli vain kaksi kohdetta suojeltu ja koko 1960-luvulla suojeltiin kaikkiaan seitsemän kohdetta.⁸⁵ Suojelun hitaus johtui lähinnä epäselvyyksistä laista koituvien mahdollisten taloudellisten haittojen korvaamisesta. Kunnilla olisi kuitenkin ollut mahdollisuus suojella rakennuksiaan myös kaavoituksessa, mutta tätä mahdollisuutta ei käytetty.⁸⁶

Kun Suomessa vielä saneerattiin kaupunkeja, vahvistettiin Venetsiassa kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta vuonna 1964. *Venetsian julistuksen* päätavoite oli historiallisen autenttisuuden korostaminen ja rekonstruktioiden

⁸² Kairamo 2006, 16; Meurman 1964, johdanto.

⁸³ Sisätilojen suojele 2003, 28. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2016.

⁸⁴ Sisätilojen suojele 2003, 29. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2016.

⁸⁵ Kairamo 2006, 16.

⁸⁶ Sinisalo 1966, 12; Wallenius 2012, 47.

hillitseminen sekä historiallisen kerroksellisuuden arvostaminen. Tavoitteissa oli myös tavallaan kriittinen suhtautuminen restaurointityössä yleistyneeseen modernien rakennusaineiden ja rakenteiden käyttöön ja toisaalta modernit aiheet ja metodit nähtiin mahdollisiksi vahvistamisessa.⁸⁷ *Venetsian julistuksella* on ollut merkittävä asema rakennussuojelun ja restauroinnin kentällä. *Venetsian julistuksesta* lähtien on kulttuuriperinnön käsite jatkuvasti laajentunut, avainkohteista laajempiin kokonaisuuksiin ja ympäristön huomioimiseen.⁸⁸ Tosin Venetsian julistuksen suomenkielinen versio saatiin valmiiksi vasta vuonna 1985 ja sen sanoma oli alkuun vain pienen joukon tiedossa, eikä näin ollen sen ajatus ajallisen kerroksellisuuden arvoista yltänyt restaurointeihin asti.⁸⁹ Julistus saattoi kuitenkin nopeuttaa pitkään valmistelussa olleen rakennussuojelun voimaantumista vuonna 1964. Näkisin, että sillä oli vaikutusta myös puukaupunkien inventointihankkeissa.

Uhka puukaupunkien katoamisesta johti laajaan puukaupunkien inventointi- ja tutkimusohjelmaan. Tutkimusohjelman ansiosta puukaupungeilla on nykyisin olemassa 1960-luvulla tehdyt rakennuskohtaiset perusinventoinnit. Inventointeja on myöhemmin 1980-luvulla hyödynnetty suojelukaavoja laadittaessa Haminaassa, Raahessa ja Kristiinankaupungissa. Viimeksi mainittu inventoitiin vuonna 1967.⁹⁰

Huolta puukaupungeista ei kannettu yksin Suomessa, vaan myös muissa Pohjoismaissa katsottiin tärkeäksi selvittää puukaupunkien tilannetta. Puukaupunkien tilan selvittämiseksi käynnistettiin yhteispohjoismainen puukaupunkiprojekti 1970-luvun alussa. Siinä oli toimijoina mm. ICOMOS⁹¹ ja alan korkeakouluja. Projektissa selvitettiin arkkitehtonis-historiallisten arvojen lisäksi

⁸⁷ Kairamo 2006, 22; Venetsian julistus 1967. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

⁸⁸ El Harouny 2008, 15. Kairamo 2006, 16.

⁸⁹ Kairamo 2006, 22.

⁹⁰ Mattinen 1985, 12, 80.

⁹¹ ICOMOS on Kulttuuriperintökohteiden suojelun ja konservoinnin asiantuntijajärjestö (engl. International Council on Monuments and Sites).

myös alueiden käyttö- ja miljööarvot.⁹² Sen yhteydessä julkaistiin puukaupunkeja käsitteleviä raportteja sekä tutkimuksia ja sen yhteenvetoraporttiin on koottu katsaus puukaupunkiemme silloiseen suojelutilanteeseen.⁹³ Puukaupunkiprojektin yhteydessä selvisi, että pohjoismaiset puukaupungit olivat vaarassa hävitä. Kaupunkisuunnitelmat tukivat yleensä vain uudisrakentamista, eikä kaupunkien ominaispiirteitä nähty eikä arvostettu.⁹⁴

1970-luvulla rakennussuojelukeskustelu ei enää rajoittunut yksittäisiin monumentteihin, vaan alkoi laajempien kokonaisuuksien suojelu. Keskustelussa pääpaino oli olemassa olevan rakennuskannan kaupunkikuvallisissa ja taloudellisissa arvoissa eikä yltänyt rakennuksien sisätiloihin.⁹⁵ Muinaistieteellinen toimikunta oli 1970-luvun alkuun mennessä inventoinut runsaat kolmesataa yksittäistä rakennusta. Inventoinnit olivat kohdistuneet erityisesti vanhojen kaupunkien ruutukaava-alueille.⁹⁶ Suojelun erityiskohteena olivat tällöin puukaupungit.⁹⁷ Puukaupunkiprojektin saama huomio lisäsi kiinnostusta suomalaisia puukaupunkeja kohtaan, ja 1970-luvulla monet kaupungit alkoivat uudistaa omia asemakaavojaan. Näissä kaavoissa pyrittiin suojelemaan eritoten arvokkaiksi määritellyt rakennukset purkamiselta sekä uudisrakentamista vastaavalta korjaamiselta. Suojelumerkinnän vastineeksi tonteille myönnettiin monesti lisää rakennusoikeutta.⁹⁸ Suojelullisesti arvokkaiksi rakennuksiksi miellettiin lähinnä vain täydellisinä, ilman historiallisia kerrostumia säilyneet rakennukset. Myöhemmät muodistukset pilasivat rakennuksen niin, ettei historian varrella muuttunutta rakennusta katsottu suojelemisen arvoiseksi. Esimerkiksi uusrenessanssivuorauksella empire-talossa saattoi olla tuhoisa vaikutus kaa-vaan tulevan suojelumerkinnän kannalta.⁹⁹ Puurakentamisen arvostuksen li-

⁹² Kairamo 2006, 22.

⁹³ Mattinen 1985, 13.

⁹⁴ Hagner 1972, 1-2; Den nordiska trästäder. Trästäder i Norden 1. 1972, 1.

⁹⁵ Sisätilojen suojelu 2003, 29. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

⁹⁶ Wäre 2011, 44; Liite 1. Kristiinankaupungissa inventoidut rakennukset.

⁹⁷ Sisätilojen suojelu 2003, 29.

⁹⁸ Santaholma 1996, 6.

⁹⁹ Riipinen 1996, 11.

sääntyessä rakennukset nähtiin yhä useammin purkamisen sijaan korjauskelpoisina ja varustelutasoltaan kehityskelpoisina.

Rakennusten kannalta kohtalokas oli kuitenkin öljykriisi vuonna 1973, jonka siivittämänä energiataloutta parannettiin. Perusparannuslainojen turvin rakennuksien varustelutasoa ja eristyksiä kohennettiin. Ulkovaippaan asennetut lasi- ja mineraalivillat höyrysulkuineen, sisäpuolen lastu- ja kipsilevytykset, muovimatot, kosteat tilat sekä ilmanvaihdon uudet ratkaisut aiheuttivat ennalta arvaamattoman home- ja sienivaurioiden synnyn. Ulkoisesti tilanne aiheutti sen, että julkisivut pullistuivat, yksinkertaistuivat ja ikkunat jäivät syvennyksiin.¹⁰⁰ Tilanne merkitsi taantumaa Suomen rakennussuojelun näkökulmasta. Rakennusten ulkomuodon muuttuminen ei vastannut vallalla ollutta ihannetta kultuurihistoriallisista arvoista julkisivujen säilyneisyydessä.

Säilyttävän asemakaavan kehitys alkoi Suomen puukaupungeissa 1970-luvulla, ja karkean arvion mukaan tällä kaavoitusmenettelyllä on suojeltu noin 25 000 rakennusta.¹⁰¹ Raskaiden korjaustoimien jälkeen havahduttiin rakennusten säilyvyyttä uhkaavaan tilanteeseen, ja sisäasianministeriö lähetti kuntien rakennuslautakunnille kirjeen, jonka päämääränä oli vanhojen rakennusten korjaamisen edistäminen. Kunnille annettiin enemmän vapauksia rakennusmääräysten soveltamisessa vanhoihin rakennuksiin, koskien lämmön eristyksiä, esteettömyyttä ja ilmastointia, kuitenkin niin, ettei turvallisuus vaarannu.¹⁰²

Käsite rakennussuojelusta laajeni edelleen, kun Euroopan neuvoston vuonna 1985 laatima ja Suomen allekirjoittama (1992) *Granadan yleissopimus* rakennustaiteellisen arkkitehtuurin suojelusta kattoi kohteet niin yksittäisistä rakennuksista ja rakenteista aina kokonaisesti rakennettuihin ympäristöihin mukaan luki-

¹⁰⁰ Kairamo 2006, 25.

¹⁰¹ Rakennusperintöstrategia 2001, 20. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015.

¹⁰² Kairamo 2006, 29.

en vielä rakennusten kiinteä sisustuksen.¹⁰³ Samana vuonna Suomessa astui voimaan uusi rakennussuojelulaki (1985).¹⁰⁴ Lisäksi maakuntamuseoihin perustettiin rakennustutkijoiden virkoja ja rakennusten korjausrahoitusta lisättiin.¹⁰⁵ Suomen valtakunnallisesti merkittävät rakennettu kulttuuriympäristöt listattiin ensi kerran vuonna 1980.¹⁰⁶ Uusi luettelo julkaistiin vuonna 1993 ja se uudistettiin vielä vuonna 2009.¹⁰⁷

Puukaupunkien tilannetta seurattiin jälleen 1990 luvulla, kun tuli kuluneeksi kaksikymmentä vuotta pohjoismaisesta puukaupunkiprojektista.¹⁰⁸ Samalla vuosikymmenellä julkaistiin autenttisuusasiakirjana pidetty *Naran dokumentti* (1994) ja se vahvisti edelleen *Venetsian julistuksen* perustaa ja laajensi tätä enemmän nykyäsitäyksen mukaiseksi. Asiakirjan mukaan autenttisuus on ymmärrettävä jokaisen maan käytänteiden ja kulttuurin pohjalta.¹⁰⁹

Ympäristöministeriö teetti vuonna 1993 tutkimuksen puukaupunkien kaavoituksesta tilasta ja suojelun onnistumisesta. Vuonna 1995 ilmestyneessä raportissa selvennettiin kahdeksan puukaupungin rakennuskannan tilannetta. Tähän joukkoon kuului myös Kristiinankaupungin rakennuskanta. Raportin mukaan kaavoituksessa oli tapahtunut suuri muutos ja kaupunkikuvaa ja historiaa kunnioittava näkemys oli selkeästi omaksuttu.¹¹⁰

Myös lainsäädäntö oli vaikuttanut osaltaan ympäristöä vaalivien käytänteiden juurtumiseen. Seurannassa huomioitiin, että rakennusten säilyminen ei ole pelkästään riippuvainen kaavoituksesta ja että yleinen lainsäädäntö ohjaa myös rakennusten säilyvyyttä. Ongelmakohtana nähtiin kiinteistövero, joka saattoi

¹⁰³ Granadan sopimus 1985. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

¹⁰⁴ Kivilaakso 2010, 5.

¹⁰⁵ Nummelin 2011, 27.

¹⁰⁶ Rakennettu kulttuuriympäristö, 1993. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

¹⁰⁷ RKY -menettelytapaohje 23.12.2009.

¹⁰⁸ Santaholma 1995, 7.

¹⁰⁹ Kairamo 2006, 40.

¹¹⁰ Santaholma 1995, 7.

olla jopa aivan erityinen uhka talousrakennuksen säilymiselle. Sen sijaan huomattiin, että korjaamisen avustaminen edisti rakennusten säilyvyyttä. Seuranta-inventointia varten kehitettiin uusi pisteytysmalli, jonka pilottikohteena oli Naantali. Ulkoisiin ominaisuuksiin pureutuvassa inventoinnissa arvioitiin rakennuskannan määrällisten muutosten lisäksi korjausten onnistumista ja uudisrakennusten sopivuutta kaupunkikuvaan. Kaupungeista luotiin tällöin myös vertailukelpoinen aineisto viemällä tiedot samantyyppisille karttapohjille.¹¹¹

Uudessa inventointikierröksessä kerroksellisuus ei enää ollut rakennusta turmeleva seikka, vaan nähtiin onnistuessaan jopa rikkautena.¹¹² Myöskään pelkien ns. avainrakennusten suojelemisen ei katsottu varmistavan kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä, ja ongelmaksi koettiin piha-piirien heikko säilyminen. Tutkimusajankohtana kaavoitus tuki lähinnä katulinjassa olevien pääarakennusten säilymistä ja samanaikaisesti tonteille myönnetty rakennusoikeus mahdollisti uudisrakentamista tontin sisäosissa, mikä aiheutti vanhojen piha-piirien ja talousrakennusten tuhoutumisen. Myös kiinteistöveroitus sai monen poistamaan turhana pitämänsä talousrakennuksen. Toinen ongelma oli korjausmenetelmät, jotka muistuttivat lähinnä purkamista ja uudisrakentamista.¹¹³

Viime vuosikymmenillä alkanut monimuotoisuuden ja historiallisen kerroksellisuuden arvostaminen ei ole vieläkään tavoittanut kaikkia. Autenttisuuden arvostus on sekin hyvin harvinaista. Sen sijaan kaupunkikuvan yhtenäisen katunäkymän säilyminen on yhä keskeistä. Katunäkymän säilyttämisen tärkeys on havaittavissa erityisesti kaavoituksen ja lain säädännön tavoitteissa. Näin pihapiirit rakennuksineen ovat saaneet osakseen huomattavasti vähemmän huomiota. Aineellisen kulttuuriperinnön rinnalle on sittemmin löydetty myös henkisen eli aineettoman kulttuuriperinnön merkitys. Kulttuuriperinnön säi-

¹¹¹ Santaholma 1995, 7- 8.

¹¹² Riipinen 1996, 12.

¹¹³ Riipinen 1996, 13.

lyttäminen on nähty myös paremmin mahdolliseksi asukkaiden osallistamisen ja toiminnan kautta.¹¹⁴

Rakennusperintöstrategia (2001) on kansallinen toimintaohjelma rakennusperinnön suojelemiseksi. Strategian mukaan rakennusperintö on korvaamaton kansallinen voimavara, jonka hoito ja säilyttäminen ovat yhteinen päämäärämme sekä valtiovallan tavoite. Keskeistä ovat rakennusperinnön monimuotoisuuden turvaaminen ja siihen liittyvän tiedon ja taidon lisääminen sekä rakennusperinnön ylläpidon ja hoidon taloudellisten edellytysten varmistaminen toimivan hallinnon avulla. Kaikkien näiden periaatteiden taustalla ovat rakennusperinnön merkitys ja siihen kohdistuvista uhkat.¹¹⁵

4.1 Rakennussuojelua ohjaavat lait ja kaavat

Nykyisen perustuslain mukaan ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.”¹¹⁶

Kulttuuriympäristön kannalta keskeisimpiä lakeja ovat maankäyttö- ja rakennuslaki,¹¹⁷ laki rakennusperinnön suojelemisesta,¹¹⁸ muinaismuistolaki ¹¹⁹, luonnonsuojelulaki¹²⁰ sekä eräät erityislait kuten kirkkolaki¹²¹ ja laki ortodoksisesta

¹¹⁴ El Harouny 2008, 536.

¹¹⁵ Rakennusperintöstrategia 2001, 22. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

¹¹⁶ Perustuslaki 731/1999, 20§. Sähköinen lähde, viitattu 24.9. 2015.

¹¹⁷ Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999, MRL. Sähköinen lähde, viitattu 24.9. 2015.

¹¹⁸ Laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010. Sähköinen lähde, viitattu 24.9. 2015

¹¹⁹ Muinaismuistolaki 295/1963. Sähköinen lähde, viitattu 24.9. 2015

¹²⁰ Luonnonsuojelulaki 1996. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²¹ Kirkkolaki 1054/1993. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

kirkosta.¹²² Myös Euroopan unionin lainsäädäntö ja politiikkaohjelmat vaikuttavat kulttuuriympäristöön.¹²³

Maankäyttö- ja rakennuslaki on tällä hetkellä merkittävin laki rakennussuojelun näkökulmasta. Lain mukaan: ”Rakennuksen korjaus- ja muutostyössä on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella.”¹²⁴ – ”korjaus- ja muutostyössä tulee ottaa huomioon rakennuksen ominaisuudet ja erityispiirteet sekä rakennuksen soveltuvuus aiottuun käyttöön. Muutosten johdosta rakennuksen käyttäjien turvallisuus ei saa vaarantua eivätkä heidän terveydelliset olonsa heikentyä.”¹²⁵

Muinaismuistolakia sovelletaan muinaismuistojen yhteydessä.¹²⁶ Jos maata kaivettaessa löytyy kiinteä muinaisjäännös, määrää laki keskeyttämään työn ja ilmoittamaan asiasta välittömästi maakuntamuseolle tai Museovirastolle¹²⁷ ja kirkkorakennusten suojelusta säädetään kirkkolaisissa¹²⁸ sekä laissa ortodoksisesta kirkosta.¹²⁹

Laki rakennusperinnön suojelemisesta painottaa suojeltavan kohteen kulttuurihistoriallisia arvoja ja sitä sovelletaan merkittävissä kohteissa yleensä kaava-alueen ulkopuolella. Näissä kohteissa rakennuksen, rakenteen, rakennusryhmän tai rakennetun alueen tulee olla valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesi merkittävä. Lain piiriin luettavat rakennukset tavallisesti myös sijaitsevat kaupunkien ja taajama-alueen eli asemakaavan ulkopuolella. Poikkeustapauksissa lakia voidaan soveltaa myös kaava-alueella, tilanteissa, joissa suojele kaava-merkinnöin ei ole mahdollista. Lailla voidaan turvata myös sisätiloja tai osaa tilassa, kuten esimerkiksi rakennusosaan tehtyä koristemaalausta,

¹²² Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²³ Kulttuuriympäristöstrategia 2014. 12. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015.

¹²⁴ Maankäyttö ja rakennuslaki 132/1999, 118 §. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²⁵ Maankäyttö ja rakennuslaki 132/1999, 117 §, Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²⁶ Muinaismuistolaki 1963. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²⁷ Museovirasto. Arkeologisen kulttuuri-perinnön suojele. Sähköinen lähde, viitattu, 1.2.2016.

¹²⁸ Kirkkolaki 1054/1993. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

¹²⁹ Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

joka halutaan säilyttää valtakunnallisesti tärkeänä ja arvokkaana. Rakennussuojelulaissa on myös pykälä, jossa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille suunnataan mahdollisuus kieltää toimet rakennuksen kulttuurihistoriallista merkitystä vaarantaviin toimenpiteisiin eli vaarantamiskielto.¹³⁰

MRL on myös kaavoituksen taustalla. Suomessa on käytössä kolme eri kaavatasoa. Maakuntaliiton laatima maakuntakaava on laajin ja kattaa koko maakunnan alueen. Rakennussuojelun kannalta tärkeämpi on kuitenkin kunnan laatima yleiskaava, jossa ei vielä lähdetä yksityiskohtaiseen suojelemiseen, mutta päätetään tavoitteista tulevien asemakaavojen laatimiselle. Yleiskaava luo koko kunnan alueella edellytykset rakennusten, rakennusryhmien ja rakennettujen ympäristöjen suojelemiselle. Se ohjaa tarkempaa asemakaavoitusta, jossa suojele määritellään yksityiskohtaisemmin. Yleiskaavassa suojele voi suunnata esimerkiksi alueen käytön turvaamiseen ja rakennusvolyymin rajoituksiin. Kaavassa esitetään myös suosituksia alueiden kehittämiseksi ja tässä yhteydessä on mahdollista parantaa mahdollisuuksia suojele rakennuksia.

Asemakaava on kaavoista yksityiskohtaisin ja sen tarkoitus on luoda edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle. Kulttuurihistoriallisesti, kaupunkikuvallisesti tai maisemakulttuurin kannalta arvokkaiden alueiden ja rakennusten säilyttämiseen tähtäävää asemakaavaa voidaan kutsua myös suojelekaavaksi. Kaava esitetään karttana, jota täydentävät kaavamerkinnot ja -määräykset.¹³¹

Suojele merkitään usein kuten sr, SR tai /s, ja merkinnän perään voidaan liittää numero. Kaavan sisältö aukeaa kaavaan liittyvästä tekstiosasta. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla asemakaavassa voidaan suojele myös julkisia sisätiloja.¹³²

¹³⁰ Rakennussuojelulaki 2010. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015

¹³¹ Kivilaakso 2010, 9. Sähköinen lähde, viitattu 30.9.2015.

¹³² Kivilaakso 2010, 9; Liite 2 asemakaavaseloste; Liite 3 asemakaavamerkintöjä kartalla.

Kansalaisten aktiivinen osallistuminen, mitä mm. maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, tulee edelleen voimistuessaan muuttamaan kulttuuriperintökohteiden määrittelyä ja hoitoa erityisesti kuntatasolla. Kulttuuriympäristöt ovat ihmisten arki- ja virkistysympäristöä, jonka oikeasta hoidosta on lukuisia, ristiriitaisiakin näkemyksiä. Kansalaistoiminnalla on merkittävä tehtävä rakennusperinnön yleisen arvostuksen ja tietämyksen lisäämisessä.¹³³

¹³³ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 20. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015.

5 Kristiinankaupunki

Kuva 5. Kaupunki itäpuolelta kuvattuna. (Kuva Liisukka Oksa), joulukuussa 2015.

Tässä luvussa selvitän Kristiinankaupungin rakennetun ympäristön vaiheita, varustelua ja asukas pohjaa. Puukaupunki sijaitsee Pohjanmaan rannikolla, Vaasan ja Porin välimaastossa. Nykyinen Kristiinankaupunki on pinta-alaltaan verraten laaja ja käsittää vanhan ruutukaavakeskustan lisäksi useita kyliä, metsiä ja viljelysalueita. Alun perin Kristiinankaupunki perustettiin vanhaan kalastajakylään Koppön saarelle vuonna 1649¹³⁴. Kaupungin keskustassa on yhä havaittavissa Claes Claessonin laatima asemakaava vuodelta 1651.¹³⁵ Vanha kaava-alue rajautuu lännessä Aitakatuun, idässä Merikatuun, etelässä Uuteen toriin. Mitakaavaltaan katutila on edelleen matala ja kapea. Pohjois-eteläsuunnassa pitkänomainen kallioinen saari on ollut määräävä pohja rakentamiselle. Vaikka alueen korttelit ja kadut ovat sijoitettuna ruutukaavaan, ovat maaston muodot vaikuttaneet katujen suoruuteen ja tasaisuuteen. Pohjoisessa kaupunginosassa on monet tontit sijoitettu jyrkkään kalliorinteeseen.¹³⁶ Kristiinankaupunki on tällä hetkellä Suomen parhaiten säilynyt suurvalta-ajalta periytyvä ruutukau-

¹³⁴ Mäkelä 1984, 22.

¹³⁵ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2009. Sähköinen lähde, viitattu 30.11.2015.

¹³⁶ Vaikka Claes Claesson suunnitteli Kristiinankaupungin asemakaavan pitkänomaiseksi suorakaiteeksi, rakentaminen tapahtui tästä huolimatta, alkuun perinteiseen tapaan, kapean korttelityypin mukaisesti.

punki, jossa sekä rakennuskannan pääosa että asemakaavan pääpiirteet periytyvät agraarin kauppakaupungin ajoilta.¹³⁷

Kaupunkikeskus on yhä rakenteeltaan vanha ja sen matala, pääosin 1700 - ja 1800-luvuilta periytyvä rakennuskanta on säästynyt suuremmilta kaupunkipaaloilta.¹³⁸ Tällä hetkellä kaupungissa on neljä pidempää katu, ja näitä halkovat lyhyet poikkikadut jakavat kaupungin kortteleihin. Keskellä kaupunkia on suorakaiteen muotoinen lähes meren lahteen rajautuva toriaukio.¹³⁹ Lisäksi on pienempiä aukioita ja toreja. Vanhalla kaava-alueella on kolme kaupunginosaa Eteläpää, Pohjapää ja Keskusta.

Kuvat 6. A ja B. Kuvassa A on Claes Claessonin asemakaavasunnitelma vuodelta 1651 (Jarle 2006.1) Kaavan jäykkä korttelirakenne ei seuraa maaston muotoja. Kaavoitus kattaa keskustan korttelit. B Gylden asemakaava vuodelta 1842 (näköispainos 2011). Kaavoitus kattaa jo kaupungin Pohjapään ja Eteläpään. Suurimmat rakennuskannan muutokset ovat tapahtuneet vanhimmalla kaavoitetulla alueella. (Katta A. Kirjan Kristinestads byggnadshistoria 2006. sisäkannessa. Kartta B. Maamittaushallituksen näköispainos 1984).

Alkujaan Kristiinankaupunki oli vain tuo saarelle perustettu ja kaavoitettu osa. Kaupunkia ympäröivät meri ja hakamaat. Myöhemmin vuonna 1911 kaupunki laajeni rautatien myötä. Tällöin asutettiin ja kaavoitettiin kaupungin itäpuoli eli kaupungin ja mantereen välissä olevan lahden mantereen puoleinen osa. Vuoden 1971 kuntaliitoksen yhteydessä kaupunkiin liitettiin koko joukko ympäröi-

¹³⁷ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2009. Sähköinen lähde, viitattu 30.11.2015.

¹³⁸ Koivula 1999, 25.

¹³⁹ Tuomi 1995, 65.

viä maaseutukuntia. Vanhin kaavoitettu kaupunginosa on tästä huolimatta säilyttänyt asemansa kaupan- ja hallinnon keskuksena. Tosin osa virastoista ja myymälöistä on siirtynyt lahden yli kaupungin itä-osaan ja kantakaupungin pienet elintarvikemyymälät ovat kadonneet ja korvautuneet vanhan kaava-alueen ulkopuolelle rakennetuilla marketeilla. Muu kaupankäynti ja pankki-palvelut ovat yhä keskittyneinä torin ympäristöön ja sen lähikortteleihin. Ympäröivät maaseutualueet ovat säilyneet maanviljelysalueina, joissa on omat kyläkeskukset ja näissä hiipuvia palveluita.

Kristiinankaupungin 6845 hengen väestöstä oli vuonna 2014 65 vuotta täyttä-neitä 2083 ja eläkeläisiä kaikkiaan 2516.¹⁴⁰ Vuoden 2015 lopulla kunnan väkilu-ku oli 6 793. Väestökehitys on selkeästi negatiivinen, sillä vielä 2000-luvun alus-sa alueella asui yli 8000 henkilöä ja 1980-luvulla asukkaita oli yli 9000.¹⁴¹

Alue jakaantuu kielellisesti kahteen pääryhmään ruotsinkielisiin ja suomenkie-lisiin, joista enemmistönä ovat ruotsinkieliset 55,4 %. Ulkomaalaisten osuus vuoden 2013 mittauksessa oli 3,7 %. Kaupunki on alueen suurin työnantaja. Työmarkkinat jakaantuvat vuonna 2013 niin, että palvelualat työllistivät 69,4 % työssä käyvistä väestöstä, jalostuksen työpaikkoihin oli sijoittunut 16,5 % ja alkutuotannon työpaikkoihin 12,6 %.¹⁴²

Kristiinankaupunki on Suomen ensimmäinen kaupunki joka hyväksyttiin vuonna 2011 kansainväliseen, hyvään elämään, hitaaseen elämäntyyliin ja kes-tävään kehitykseen panostavaan Cittaslow-verkostoon. ”Cittaslow-liikkeen filo-sofia perustuu koko yhteisön jatkuvaan kehittämiseen ja hyvään elämään eko-logisuutta ja perinteitä vaalien.”¹⁴³ Cittaslow perustettiin Italiassa vuonna 1999 ja ennen Kristiinankaupunkia sen jäsenenä oli 141 kaupunkia 23 maassa.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Tilastokeskuksen Px tietokannat. viitattu 28.5.2016.

¹⁴¹ Tilastokeskus. Väestö kielen ja kansalaisuuden mukaan (1980-2012). viitattu 15.11 2015

¹⁴² Tilastokeskus- kuntatiedot, 2013. Sähköinen lähde viitattu 15.11 2015.

¹⁴³ Kristiinankaupunki, kuntainfo ja palvelut. Sähköinen lähde. Viitattu 6.12 2015

¹⁴⁴ Kristiinankaupunki, kuntainfo ja palvelut. Sähköinen lähde. Viitattu 6.12 2015.

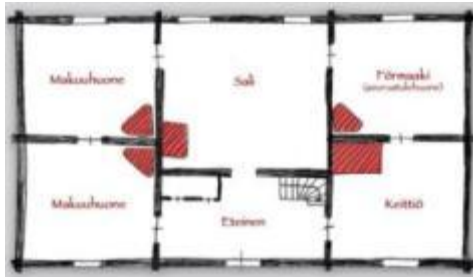
5.1 Vanhan ruutukaava-alueen rakennuskanta

Kuvat 7. A, B ja C. Kuvassa A on Aitakatua kuvattuna eteläsuunnasta kohti pohjoista. B Kuvassa on näkymä Koulukadulta Pohjapäähän. Vasemmalla, edessä oleva rakennus on purettu vuonna 2005 joulukuussa. C Kuvassa Eteläpäässä oleva kadun osa (Itäinen Pitkäkatu) kuvattuna etelästä kohti pohjoista. (Kuvat kuuluvat Teuvo Kanervan vuonna 1981 kuvaamaan puukaupunkisarjaan. MV. (finna). Kuvausajankohtana useimmat kaduista olivat vielä hiekkateitä.

Kortteli- ja tonttijako pohjautuvat yhä suurvalta-ajan asemakaavaan mikä on kaupungin ilmeen kannalta merkitsevää. Kaupungin rakennuskanta on pääosin vanhaa. Suurin osa rakennuksista on 1700- ja 1800-luvuilla rakennettuja. Tonttien päärakennukset on rakennettu tiiviisti katulinjaan ja talousrakennukset tonttien takaosiin tai pitkittäin naapuritonttien rajoille. Korttelit muodostuvat useamman tontin kokonaisuuksista, joissa on tyypillistä vieriviereen rakennetut talot ja näiden väleissä puuaidat ja portit. Tonttien päärakennukset ovat näkyvin ja leimaa-antavin osa kaupunkikuvaa. Rakennuskannaltaan matalan kaupungin yli kohoaa kolme tornia: vuonna 1700 rakennetun Ulrika Eleonoran puukirkon, vuonna 1850 rakennetun raatihuoneen ja vuonna 1897 valmistuneen uusgoottilaisen tiilikirkon tornit. Aikojen saatossa rakennuskannassa, julkisivuissa ja kattomuodoissa on tapahtunut muutoksia. Paikkakunnalle on tyypillistä monessa vaiheessa rakennetut hirsitalot, joita on muunneltu tarpeen mukaan. Samassa rakennuksessa saattaa esiintyä useampia rakennustyyliä sulassa sovussa samanaikaisesti. Pohjakaavat perustuvat enimmäkseen yksötupiin, paritupiin ja karoliiniseen pohjakaavaan. Jälkimmäisissä tapauksissa

rakennusta on saatettu jatkaa kummastakin päästään, tehdä uusia vinkkeliosia tai korottaa ylöspäin.¹⁴⁵

Kuva 8 Karoliininen pohjakaava¹⁴⁶

Kuva 9 Paritupa ja yksöistupa, (yksittäistupa)¹⁴⁷

Usein laajennusten yhteydessä on myös julkisivuissa ja kattomuodoissa tapahtunut muutosta. Tällä hetkellä yleisimmät kattotyypit ovat auma- ja satulakatot. Myös katemateriaali ovat muuttuneet useasti, puukatteesta, päreen, huovan ja saumatun pellin kautta pinnoitettuihin peltielementteihin. Viime vuosikymmenien korjausrakentaminen erottuu julkisivuissa lähinnä materiaaleissa, vuorauksen yksinkertaistumisessa, ikkunatyypeissä ja seinien lihavoitumisessa.

Suojaisat rakennusten ja puuaitojen ympäröimät piha-alueet ovat alkuaan olleet talouspihoja¹⁴⁸, joissa on aittoja, karjasuojia, vaunuvajoja, liitereitä ja pikku-loita. Eri tarkoituksiin olevat talousrakennukset ovat olleet koottuna riviin saman katon alle.¹⁴⁹ Näiden lisäksi useisiin pihapiireihin on kuulunut erillinen leivintupa ja kaivo. Pihojen pinnoitteena on ollut hiekka tai mukulakivet. Jäljellä on joitakin yksittäisiä pihapiirejä, joissa on jäljellä kaikki mainitut elementit.¹⁵⁰ Karjan ja hevosten laidunmaat ovat sijainneet kaava-alueen ulkopuolen hakamailla. Nykyiset pihat ovat suurimmaksi osaksi puutarhoja, joissa autolle

¹⁴⁵ Koivula 1999, 25.

¹⁴⁶ Rinne 2010, 17.

¹⁴⁷ Lång-Kivilinna 2005, 7.

¹⁴⁸ Museovirasto, korjauskortti, no. 15. Puukaupunkien pihat, portit ja aidat. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

¹⁴⁹ Koivula 1999, 25.

¹⁵⁰ Kenttätöhuomio. Moneen pihapiiriin kuuluu yhä ulkorakennusrivi, mutta pihan maakerros on muuttunut.. Ainakin kahdessa kohteessa vanha mukulakivikerros on ollut uudempien maakerrosten alla ja on myöhemmin kaivettu esiin.

varattu alue on päällystetty joko sepelillä tai asfaltilla. Puuaidat ovat osittain korvautuneet pensas- ja verkkoaidoin ja portit laajentuneet autoille sopiviksi. Ulkorakennukset ovat myös saaneet taipua autotalleiksi ja -katoksiksi. Muutokset ilmenevät talousrakennusten osalta myös muutos-, purku- ja rakennusluvissa.¹⁵¹

Kuvat 10. A ja B. Kuvassa A on pihapiiri kaupungin Pohjapäässä. Taustalla olevan päärakennuksen kuistia on muutettu vuonna 1948 samassa yhteydessä kun rakennusta on korotettu täydellä kerroksella ylöspäin. (Kuvaaja Roos, vuonna 1911). Kuvassa B on vuonna 2012 rakennetun asuinrakennuksen pihapiiri (Kuva Liisukka Oksa 2015).

Kaiken kaikkiaan Kristiinankaupungissa asutaan väljästi. Muuttotappiopaikkakuntana ja väestörakenteeltaan vanhenevana kaupunki antaa mahdollisuuden väljään asumismuotoon.¹⁵² Tilastokeskuksen vuonna 2013 toteutetussa mittauksessa neliötä henkeä kohti oli 49, joka on noin kymmenen neliötä keskimääräistä enemmän.¹⁵³ Lisäksi monet rakennuksista ovat käytössä vain vapaa-ajan asuntoina. Myös täysin asumattomia ja huoltotoimenpiteitä vaille jääneitä rakennuksia on muutamia ruutukaava-alueella.

¹⁵¹ Diario rakennusten poistumasta vuosilta 1995-2015.

¹⁵² Tilastokeskus, kuntavertailu, 2013. Sähköinen lähde, viitattu 30.10.2015.

¹⁵³ Tilastokeskus, kuntavertailu, 2013. Sähköinen lähde, viitattu 30.10.2015.

5.2 Kiinteä sisustus

Kuva 11. A Maalarimestari Stendahlin (1813–1862) vuonna 1854 valmistuneen talon ruokasalin maalaukset. Johan Erik Stendahl syntyi Kaskisissa ja oli maalarin opissa Vaasassa sekä opiskeli kisälliaikansa Tukholmassa. Maalarimestaritutkinnon hän suoritti Vaasassa vuonna 1831. Mestarin oikeudet vahvistettiin Kristiinankaupungissa vuonna 1832. Hänellä oli 20 oppipoikaa ja tämän lisäksi hän piti sunnuntaisin piirustuskoulua. Maalarityön lisäksi hänellä oli kirja- ja tapetikauppa, sekä osuudet kolmessa purjelaivassa. Tyttärensä mukaan nimetyn Hilda-laivan haaksirikkouduttua hän joutui konkurssiin ja varojen pimittämisestä vankeuteen. Vankeusaika oli lyhyt, mutta pian sen jälkeen hän menehtyi sydänkohtaukseen vuonna 1862. Paperoidulle juuttikankaalle tehdyt maalaukset ovat harvinainen säilynyt kokonaisuus hänen teoksistaan. B Ovenpäällyskuva samasta kokonaisuudesta. (Kuvatekstin tiedot ovat peräisin käräjäpöytäkirjoista ja Marko Kaston teoksesta. Mestareita ja oppipoikia). (Kuvat Liisukka Oksa).

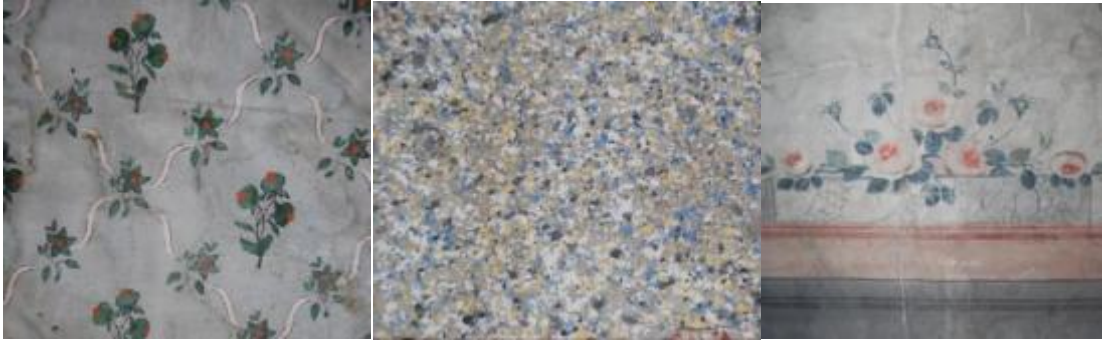
Värikkäät, muodikkaat ja koristeelliset interiöörit olivat aikoinaan tuttuja usealle kristiinankaupunkilaiselle. Kauppamerenkulku mahdollisti materiaalien saannin ja paikkakunnalla asuneet taitavat käsityöläiset toteuttivat vaativimmatkin sisustukset.¹⁵⁴ Pienistäkin asumuksista on löytynyt fragmentteja paperoiduista ja koristelluista seinäpinnoista jo aivan rakennuksen alkuvaiheilta. Koska rakennuskanta on pääosaltaan 1700–1800-luvuilta, ovat kiinteän sisustuksen näyttävimmät vaiheet peräisin myös näiltä aikakausilta.¹⁵⁵ Varhaisimmat löydetyt käsinmaalatut tapetit ovat 1700-luvun puolivälin vaiheilta, näitä tuotiin mm. Tukholmasta. Sittemmin Kristiinassa toimi oma, Tukholmasta tullut tapettimaalarin Carl Gustaf Granzin tapettiverstaas 1700–1800-lukujen vaihteissa. Verstaassa toteutettiin tapetin painantaa sekä painolaatoilla että käsivarakoristein.¹⁵⁶ Granz koristeli myös suoraan paperoidulle seinäpinnoille ja teki muita maalaustöitä.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Norrvik 1999, 27.

¹⁵⁵ Rakennuskohtaiset inventoinnit Liite 1.

¹⁵⁶ Heikkinen 2009, 89.

¹⁵⁷ Kasto 2001, 27.

Kuvat 12. A, B ja C. Kuvassa A on käsin painettu tapetti 1756 valmistuneesta Paarmanin talosta. Malli esiintyy myös Drottningholmin linnassa, Armfeltin huoneistossa, tukholmalaisen tapettimaalarin tekemänä. Kuvassa B on 1830 -luvulla valmistuneen Wendelinin talon Roiskemaalausta ja Kuvassa C on Lebellin kauppiaantalon alkuperäinen käsin maalattu kustavilainen tapetti. (Kuvaaja Liisukka Oksa).

Varsinainen laajamittainen sisätilojen paperoiminen ja koristelu alkoi 1800-luvun alkukymmenillä ja yleistyi myös pienemmissä asumuksissa roiske- ja paneelimaalauksin.¹⁵⁸ Roiskemaalaukset olivat suosiossa pitkään. Niistä on olemassa olevissa fragmenteissa mitä värikkäimpiä variaatioita, samoin on laita liimaväripinnoille toteutettujen marmorointien. Tasokkaita ulkomaisia ns. ranskalaisia tapetteja tapetoitiin porvareiden seinille tai seinät koristeltiin maalauksin. Esimerkkinä 1800-luvun puolenvälin maalauksista on säilynyt maalarestari Stendahlin ruokasaliinsa toteuttamat öljyvärimalaukset vuodelta 1857. 1800-luvun loppupuolelta on säilynyt joukko näyttäviä kattomaalauksia, joista laivanvarustaja Hydenin talon kymmenen kattoa on maalannut tukholmalainen maalausliike M. Eklund.¹⁵⁹ Näistä maalauksista on suurin osa yhä jäljellä. Myös rapatut, kaakelipintaiset ja peltikuoriset lämmitysuunit ovat olleet merkittävä osa kiinteää sisustusta.

Ne rakennukset, jotka ovat säästyneet mittavilta uudistuksilta, pitävät sisällään yhä vanhoja kerrostumia. Kiinteästä sisustuksesta mainittakoon ovien ja listojen lisäksi vielä rintapaneelien käyttö. Useassa vanhassa asuinrakennuksessa on

¹⁵⁸ Kenttämüstiinpanot, 2008 - 2010, sekä fragmenttikokoelma. Liite 1 Rakennuskohtaiset inventoinnit.

¹⁵⁹ M. Eklundin urakkalaskelma vuodelta 1891. Hydenin talon maalaustyöt.

jossakin vaiheessa ollut 60–70 cm korkea puinen rintapaneeli tai tämän puuttuessa seinän alaosa on maalattu harmaaksi paneelin korkeudelta.¹⁶⁰

5.3 Tekninen varustelu

Tekninen varustelu on ollut 1900-luvun alussa tullutta sähköä lukuun ottamatta vähäistä. Rakennukset ovat olleet puulämmitteisiä, vesi on kannettu kaivoista. Vesijohto vedettiin kaupungin keskustaan 1960-luvun alkupuolella, ja jätevesihuolto liittyy läheisesti hitaasti laajenevaan vesijohtoverkoston.¹⁶¹ Alkuvaiheissa hajallaan olevista viemäreistä vedet laskettiin mereen, myöhemmin taluksissa oli omat likakaivot.¹⁶²

Vuonna 1975 tehdyn selvityksen mukaan rakennukset olivat täydellisesti sähköverkon piirissä, mutta 1100 taloutta oli vailla muita mukavuuksia.¹⁶³ Valtaosa rakennuksista lämmitettiin puulla vielä 1970-luvulla tai rinnalle kytkettiin öljykamiina ja suora sähkölämmitys. Suurin mullistus talotekniikan suhteen tapahtui 1960-luvulla vesijohdon myötä. Veden saanti mahdollisti myös kiertovesijärjestelmät, tosin öljykeskuslämmitys saavutti vain murto-osan rakennuksista.

Asumistason kohottamiseen nähtiin olevan todellista tarvetta, ja Kristiinankaupunki lähti ensimmäisten kaupunkien joukossa perusparannuslainakokeiluun.¹⁶⁴ Vuoden 1975 laaditun yleiskaavaluonnoksen väliraportissa todetaan, että kantakaupungin alueella olisi suotavaa peruskorjata 15 rakennusta vuosittain. Asuntohallituksen peruskorjaukseen myöntämällä lainoilla oli sittemmin tärkeä merkitys kunnostushalukkuuteen. Lainoilla pyrittiin saamaan kehitystä varustelutasoon ja asumismukavuuteen.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Kenttätyöhuomio. Korjaustöiden ja inventointien yhteydessä paljastuneista pintakerrostuksista sekä fragmenttinäytteistä tehty huomio. Liite 1. Rakennuskohtaiset inventoinnit.

¹⁶¹ Waronen 2014, 10. Sähköinen lähde, viitattu 4.10.2015.

¹⁶² Yleiskaavaluonnos -85 Väliraportti. 1975, 51.

¹⁶³ Yleiskaavaluonnos -85 Väliraportti 1975, 16.

¹⁶⁴ Mattinen 1985, 80.

¹⁶⁵ Yleiskaavaluonnos -85, Väliraportti 1975, 16.

Viimevuosien korjaushankkeissa on keskitytty lämmitysjärjestelmien muutokseen ja uusiutuvan energian käyttöön, erityisesti kalliolämpöön, mikä ilmenee haettujen rakennuslupien pohjalta.¹⁶⁶ Myös puulämmitys on yhä suosittua, ja vanhoja uuneja on kunnostettu ja uusia pystytetty ahkerasti.¹⁶⁷ Lisäksi pellettilämmityksiä on muutamissa taloyhtiöissä, myös ilmalämpöpumput ovat ilmestyneet talojen seinustoille. Kaupunkiin kaivettu kaukolämpöverkosto pitää lämpimänä kaupungin hallussa olevat kiinteistöt, jonka energialähteenä toimii biolämpövoimala. Uudet energiasäädökset vaikuttavat myös ulkoisesti kaupunkikuvaan. Lisälämmöneristykset, tuulensuojalevyjen lisääminen ja uudet ulkovuoraukset ovat olleet viime vuosina tuttu näky katukuvassa. Myös katemateriaalien vaihto on ollut ajankohtaista useassa rakennuksessa.

5.4 Kadut

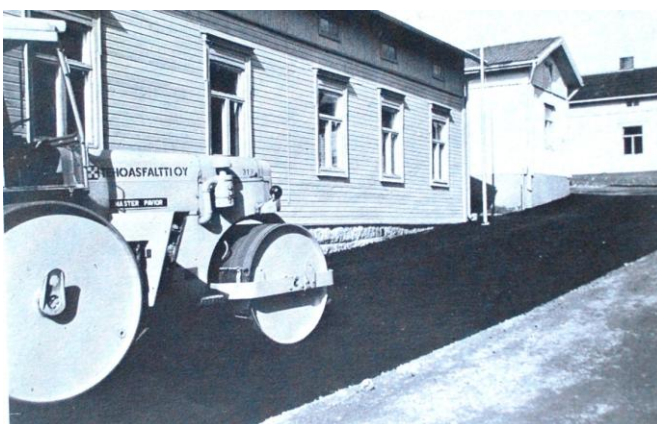
Kuvat 13. A ja B. Kuvassa A Rantakatu oli vielä 1900-luvun alkukymmenillä kivetty ja rakennuskannaltaan yhtenäinen. Kuva postikortista. Ina Roos 1911. Kuva B esittää Rantakadun rakennuskantaa ja katupinnoitetta tällä hetkellä. Taustalla oleva kerrostalo on ensimmäisiä kaupunkiin tulleita kerrostaloja, jotka on rakennettu rakennusmääräysten mukaisesti irti katulinjasta. Kerrostalon molemmin puolin olevat uudemmat puurakennukset on rakennettu kaavamääräysten mukaan kiinni katulinjaan. (Kuvaaja Liisukka Oksa 2014).

Vanhoja valokuvia tarkastellessa huomaa, että katujen pinnoitteina on aiemmin käytetty hiekkaa, soraa ja mukulakiveä. Vanhimmissa kuvissa rakennukset seisovat luonnonkivisokkeillaan. Käräjäpöytäkirjoista löytyy myös erinäisiä kiis-

¹⁶⁶ Diario Rakennusluvat vuosilta 2011–2014, rakennusvalvonnan arkisto.

toja katujen kunnossapidosta ja viittauksia mutaiseen katuun.¹⁶⁸ Vielä 1960 luvun lopulla katujen pinnoitteet olivat perinteisiä. Siten, että keskustan torialue ja tärkeimmät kadut oli kivetty, syrjäisemmät olivat hiekkateitä. 1970-luku toi muutoksia katupinnoitteisiin. Torialueen asfaltoinnin jälkeen muut kadut saivat asteittain uudenaikaisen pinnoitteen. Vielä vuonna 2000 oli kolme katua tai kadunosaa asfaltoimatta. Kaksi näistä pohjoisen kaupunginosan katuosuuksista asfaltoitiin vuosien 2001 ja 2002 aikana. Samanaikaisesti torin eteläpuolella riistettiin Rantakadusta korttelin mittainen pätkä asfaltista ja kivettiin nupukivin. Pohjapään uusissa asfalttipinnoitteissa oli erona aiempiin, ettei pinnoitetta vedetty enää rakennusten sokkeleihin, vaan rakennuksen reunalle jätettiin puolen metrin levyinen asfaltoimaton kaista tulevaa kivetystä varten. Kivetykset jäivät kuitenkin toteutumatta ja nykyisin asukas voi päättää onko kaistaleella kasvillisuutta vai soraa. Nykyinen katupinnoite on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta asfaltti.

Kristiinankaupungissa tietyt on lähes poikkeuksetta toteutettu kerroksia lisäämällä.¹⁶⁹ Tämän voi havaita katutöiden yhteydessä tehdyistä kaivannoista. Kaupungin keskiosassa on useampia mukulakivi- ja asfalttikerrostumia ja sivummalla hiekka- ja sorakerroksia.

Kuva 14. Kuvassa on nähtävissä kuinka asfalttityöt on toteutettu rakennuksista piittaamatta (Kuva. Maire Mattinen 1985. teoksessa Puukaupunkien suojelu).

¹⁶⁸ Mäkelä 1985, 63.

¹⁶⁹ Mökkönen 2001, 11. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

Nyt jo edesmenneen tiemestarin Henrik Nisulsin antama tieto arkeologi Mökköselle arkeologisen inventoinnin yhteydessä 1.8.2001 oli, että katujen pohjamaita ei ole milloinkaan vaihdettu, vaan kadut on tasattu suoriksi lisäämällä päälle uutta maata.¹⁷⁰

Maija Kairamo toteaa virkamatkaraportissaan vuonna 1987 seuraavaa:

”Katujen ja pihojen asfaltointi on tehty erityisen rumasti ja puukaupunkiympäristöä tuhoavasti. Kuin kokonaiset kaupunginosat olisivat jääneet laavavirran alle. Eräin kohdin päällyste nousee puuosiin asti haudaten sokkelin luokkuineen. Voi ennustaa alustan lahoavan varmasti. Kuka korvaa talon omistajalle heidän omaisuudelleen näin aiheutuneen vahingon?”¹⁷¹

Jukka Koivulan toteaa saman ongelman kirjoittamassaan Rakennustapaohjeistossa vuonna 1999. Hän viittaa katupintojen rumuuteen ja vahingollisuuteen. Koivula toteaa asfaltoinnin olleen rakennuksista piittaamatonta ja ympäristön esteettisiä arvoja loukkaavaa. Rakennusten alapohjien tuulettuminen ei toimi ja ne vaurioituvat, lisäksi rakennusten arkkitehtoninen hahmo kärsii.¹⁷²

Katujen päällystystyöt tehdään yhä kerroksia lisäämällä. Ihanteellisinta rakennusten kannalta olisi liiallisten pintakerrostumien poisto. Katujen kuorimisesta on hyviä kokemuksia muualta, jolloin rakennusten mittasuhteet ovat palautuneet ja vaaratekijät poistuneet.¹⁷³ Toisaalta Kristiinankaupungissa katujen palauttaminen ja mataloittaminen voi kuitenkin olla paikoin ongelmallista, koska katujen alla kulkevan uudemman kunnallistekniikan routarajat ovat mitä ilmeisimmin laskettu kulloinkin vallitsevasta katupinnan tasosta.

¹⁷⁰ Mökkönen 2001, 11. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

¹⁷¹ Kairamo 1987, virkamatkakertomus. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015.

¹⁷² Koivula 1999, 17.

¹⁷³ Knapas 2011, 171.

6 Rakennusinventointi

Tässä luvussa tarkastelen neljää eri Kristiinankaupungissa suoritettua inventointihanketta. Näistä kolme on rakennuskantaan kohdistuvia inventointeja ja yksi arkeologinen inventointi. Kristiinankaupungissa suoritetuissa rakennuskannan inventoinneissa pääpaino on ollut rakennuksien ulkoisessa olemuksessa ja katunäkymissä. Ulkoista olemusta on tarkasteltu silmämääräisesti ja arvoitettu kunakin ajankohtana käytössä olleilla arvoluokitusperusteilla, jotka poikkeavat toisistaan, mutta yhtymäkohtiakin on löydettävissä. Ulkoiset arviot on liitetty rakennushistorialliseen kontekstiin.

Puukaupunkien rakennuskannan arvostukseen vaikuttivat myös kansainväliset julistukset. Kuten vuoden 1931 *Ateenan julistus*. Kaupunkien rakennuskulttuurin arvostus kasvoi 1940-luvulla.¹⁷⁴ Kristiinankaupungissa inventoitiin 1930-40-luvulla yksittäisiä arvorakennuksia ja tekniselle korkeakoululle valmistui Kristiinankaupungin rakennuskantaa käsittelevä opinnäytetyö vuonna 1948. Per-Olof Jarle määrittelee arkkitehtuuriosastolle tekemässään työssä rakennusten tyylipiirteitä ja rakenneratkaisuja sekä esittelee tarkemmin tärkeät esimerkkirakennukset.¹⁷⁵

Kristiinankaupungin rakennuskantaa on inventoitu useaan otteeseen. Muutamia kapea-alaisia inventointeja ja Per-Olof Jarlen vuonna 1948 tekniselle korkeakoululle laatimaa rakennushistoriallista opinnäytetyötä huomioimatta varhaisin koko vanhaa ruutukaava-aluetta koskeva inventointi tehtiin vuonna 1967. Inventointi oli osa puukaupungeissa tehtyä inventointien sarjaa.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Mattinen 1985, 12.

¹⁷⁵ Jarle 1948.

¹⁷⁶ Mattinen 1985, 13.

Vuoden 1964 *Venetsian julistuksella* oli osaltaan vaikutusta Muinaistieteellisen toimikunnan inventointiprojektiin. Rakennuskulttuurin ja kulttuuriympäristöjen inventoinnit pohjautuivat 1960-luvulla kansainvälisiin suosituksiin sekä niistä johdettuun arvottamismalliin. Inventoinneissa tutkittu aineisto jaettiin rakennustaiteellisiin, historiallisiin sekä miljöökohteisiin.¹⁷⁷ Inventoinneissa tarkasteltiin rakennuksien ja rakennuskokonaisuuksien miljöön ulkoisia kauneusarvoja.¹⁷⁸

Rakennuskannan inventointi tehdään usein asemakaavan laatimista varten, mutta Kristiinankaupungissa se tehtiin muista syistä, vaikka sitä myöhemmin hyödynnettiin kaavoituksessa. Museovirastoa edeltänyt Muinaistieteellinen toimikunta käynnisti inventoinnit useassa puukaupungissa, koska huolena oli suomalaisen puukaupungin katoaminen.¹⁷⁹ Kristiinankaupungissa suoritettua inventoinnissa luokiteltiin rakennusten¹⁸⁰ lisäksi myös ympäristökokonaisuuksia ja katukuvia.¹⁸¹ Inventointi valmistui sopivasti, kun vuonna 1968 käynnistyi pohjoismaisten antikvaariviranomaisten ja rakennushistoriaa opettavien korkeakoulujen yhteishanke ”*Pohjoismainen puukaupunki, Den Nordiska Trästaden*”. Hanke tuotti puukaupungin suojeluun aivan uuden näkökulman, jossa vanha kaupunki nähtiin taakan sijasta mahdollisuudeksi.¹⁸² Hankkeen vuonna 1972 valmistuneesta loppuraportista ilmenee, että Kristiinankaupungista puuttui toimiva asemakaava, joka olisi osaltaan turvannut rakennuskannan säilymisen. Silloista rakennuskannan kehitystä ohjasi rakennusjärjestys.¹⁸³

Vuoden 1967 Pekka Kärjen ja Timo Keinäsen suorittamassa taiteellisessa ja historiallisessa inventoinnissa arvotus- ja pisteytysperiaatteena käytettiin raken-

¹⁷⁷ Putkonen 1993, 16–19.

¹⁷⁸ Keinänen & Kärki 1967. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

¹⁷⁹ Maire Mattinen 1985, 13

¹⁸⁰ Liite 1 Rakennuskohtaiset inventoinnit

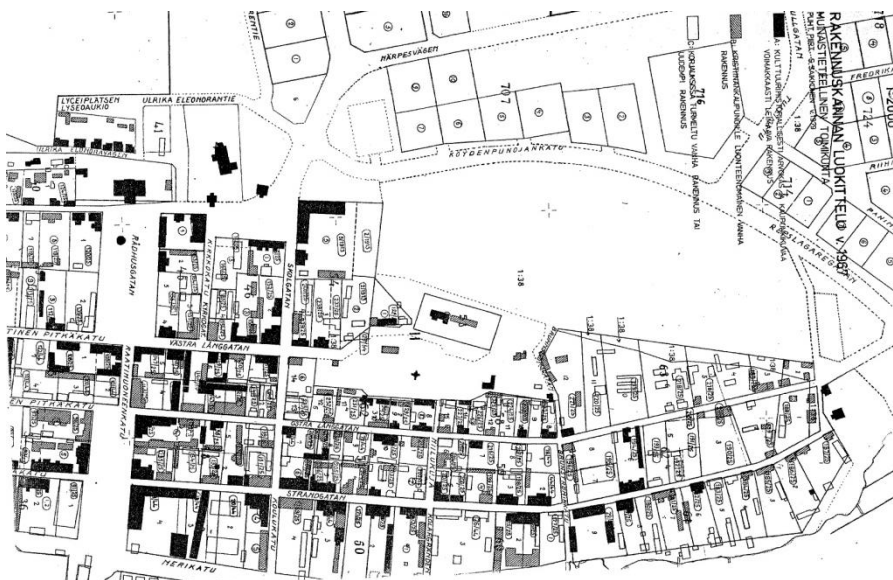
¹⁸¹ Kärki 1967. Sähköinen lähde, viitattu 19.10.2015.

¹⁸² Mattinen 1985, 80.

¹⁸³ Hagner 1972, 42–43.

nuksen ikää ja säilyneisyyttä.¹⁸⁴ Säilyneisyyden katsottiin olevan sitä, että rakennus ei ollut kokenut näkyviä muutoksia historiansa aikana. Inventoinnissa oli kaikkiaan viisi luokkaa, joissa rakennuksen arvot määriteltiin seuraavasti;

”Suojelun kannalta tärkein ryhmä A on jaettu vielä kolmeen osaan: A2, A1 ja A. Samaa luokitteluperustetta on käytetty Suomen Rakennustaitteen museon laatimassa luettelossa Helsingin arkkitehtonisesti ja historiallisesti arvokkaista rakennuksista sekä Muinaistieteellisen toimikunnan tekemissä Rauman, Tammisaaren ja Porvoon inventoinneissa.”¹⁸⁵

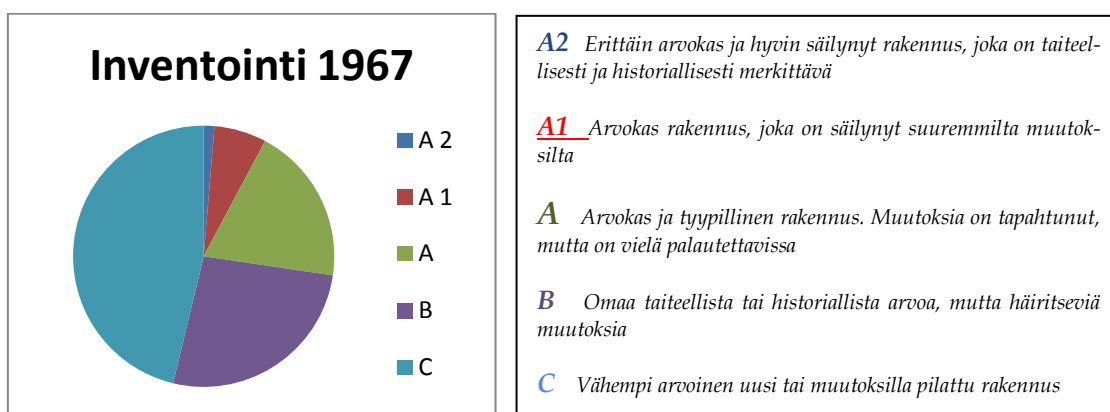

Kuva 15. Kartassa on kaupungin pohjoisosa vuoden 1967 inventoinnista. Kartan on piirtänyt puhtaaksi S. Saikkonen vuonna 1979. Mustalla merkityt ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita sekä voimakkaasti leimaavia rakennuksia, rasteroidut kentät kuvaavat kaupungille ominaisia rakennuksia ja värittömät kentät kuvaavat turmeltuja rakennuksia tai uusia rakennuksia. Vaikka inventoinnissa A-ryhmä oli kolmiosainen (suojeltavien ryhmä), on karttaan merkitty kaikki A ryhmän rakennukset mustalla.

¹⁸⁴ Mattinen 1985, 13.

¹⁸⁵ Keinänen & Kärki 1967. Inventointiraportti. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

Timo Keinäsen ja Pekka Kärjen tekemässä inventoinnista ei ollut saatavilla varsinaista yhteenvedoa rakennusten määrästä suhteessa arvoluokkaan. Inventointiraportissa olevan kiinteistöjen arvoluokituslistan pohjalta tekemieni laskujen mukaan A2 ryhmään päätyi 10 yksittäistä rakennusta ja näiden lisäksi viisi julkista rakennusta (kirkot, raatihuone, tullituvat). A1 ryhmään päätyi 49 rakennusta ja A ryhmään 148 rakennusta. B ryhmässä oli reilut 200 rakennusta ja loput noin 350 rakennusta päätyi C. luokkaan. Tässä C-luokassa oli useita vanhoja rakennuksia, joiden julkisivuissa on myöhempiä, muutoksia. Vuonna 1967 inventoituja rakennuksia oli lähes 800 kappaletta. Luvussa on mukana sekä yksityiset että julkiset rakennukset. Huomioitavaa on, että rakennuskanta oli tuolloin vielä yhtenäinen ja katulinjaltaan tiivis muutamaa uudisrakennusta ja yhtä kerrostaloa lukuun ottamatta. Kristiinankaupungin rakennuskannalle ominaiset vuosien saatossa toteutuneet laajennukset jäivät tässä yhteydessä täysin väliä arvostusta.¹⁸⁶

Kaava 1. A ryhmään päätyi neljännes rakennuksista. Uudisrakennusten määrä oli alle prosentin.

¹⁸⁶ Koivula 1999, 25.

Pekka Kärjen vuoden 1966 matkaraportti Kristiinankaupunkiin kuvaa inventoinnin aikaista tilannetta seuraavasti:

”Rakennustoiminta kaupungissa on hiljaista, ainoastaan yksi uudisrakennus on tekeillä Rantakatu 36. Kolmikerroksinen asuintalo, joka on 4m katulinjasta sisään vedettynä.(kuten rakennusjärjestys 1963 edellyttää). Sen lisäksi keskustassa on 3 uutta rakennusta, muuten rakennuskanta on vanhaa, mutta sitä ollaan hyvää vauhtia pilaamassa mineriittifasadein ja ikkunamuutoksin. Kaupungin rakennustarkastus ei pysty pitämään kontrollia. Muutoksia tehdään jopa vastoin rakennustarkastajan ja maistraatin lupaa. Läntinen pitkäkatu 35.

Suojeluohjelma olisi pikimmiten pyrittävä viemään läpi. Välittömästi otettava yhteys asemakaavan laatijaan arkkitehti Flodiniin”¹⁸⁷.

Pekka Kärki törmäsi vallinneeseen asenneilmapiirin kaupungin hallituksen jäsenen lausahduksessa: ”maisteri Kärki, jos tietäisitte miten teitä vihataan täällä, ette enää milloinkaan tulisi tänne.”¹⁸⁸

Suojelevan asemakaavan valmistumiseen kului vielä aikaa. Keskustan osan asemakaavaluonnoksessa vuonna 1971 oli esitetty viisitoista rakennusta säilytettäväksi, ja näistä tuli tuhosi yhden vuonna 1974.¹⁸⁹ Keskustan osalta kaava valmistui vuonna 1975. Suurin osa kaupunkia oli kuitenkin yhä kaavoittamatta, ja inventointitiedoissa oli tapahtunut muutoksia. Inventointia päivitettiin Museoviraston toimesta tarkastusinventoinnilla, joka suoritettiin vuonna 1981. Pohjana käytettiin aiempaa vuonna 1967 tehtyä inventointia, mutta muuttunut tilanne merkittiin uudelle karttapohjalle, johon merkittiin suojeltavat rakennukset, olemassa olevat vanhat rakennukset, rakennusoikeudet ja uudisrakennukset. Inventoinnissa suojelupyrkimykset esitettiin aiempaa selkeämmin ja laajemmin.

¹⁸⁷ Kärki 1966, virkamataraportti. Sähköinen lähde, viitattu 13.9.2015.

¹⁸⁸ Kärki 2010, 57.

¹⁸⁹ Putkonen 1974, virkamatarakertomus. Museovirasto. Sähköinen lähde, viitattu 14. 4 2016.

Kuva 16. Vuoden 1981 inventoinnissa on erona aiempiin luetteluihin se, että luokittelussa on esitetty suojeltavaksi useampia kadunvarsirakennuksia. Lisäksi suojelu on ulotettu myös arvokkaimpiin piharakennuksiin. Inventoinnissa on myös otettu kantaa uudempien rakennusten soveltuvuudessa ympäristöön. (Kristiinankaupunki, 12.5.1981)

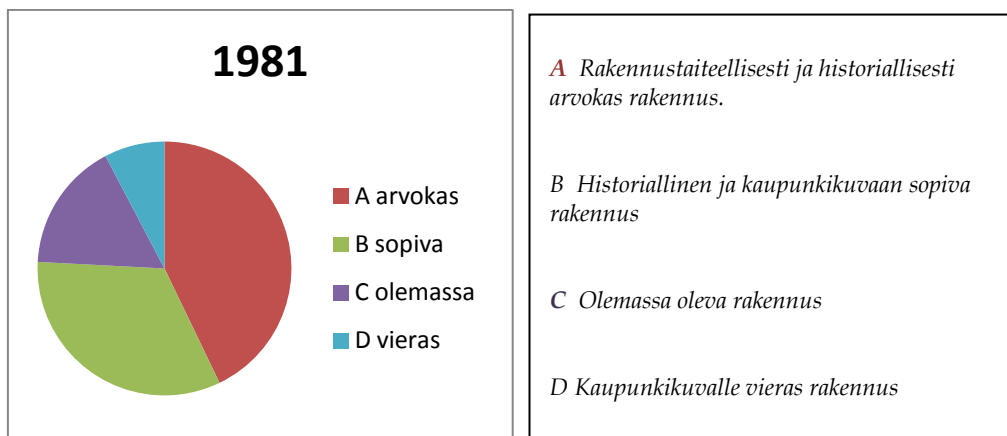
Arvotuskriteereissä vuoden 1981 inventoinnissa huomioitiin: edustavuus, tyyppillisuus, harvinaistuva, harvinaistunut, vaikutus ympäristöön, historiallinen merkitys, yhtenäisyys, liittyminen ympäristöön ja kerroksellisuus. Kerroksellisuudella tarkoitettiin kaupungin kerrostuneisuutta, mutta myös rakennuksessa olevia vaihteita.¹⁹⁰

Tarkistusinventoinnin pisteytysperiaate poikkesi myös varhaisemmista siten, että rakennukset jaettiin neljään ryhmään, joissa A oli rakennustaiteellisesti tai historiallisesti arvokas ja säilyttämisen kannalta merkittävä rakennus, B oli historiallinen tai kaupunkikuvaan sopiva rakennus, C oli olemassa oleva rakennus ja D oli vanhalle kaupunkikuvalle vieras uudisrakennus. A ryhmän rakennukset suositeltiin säilytettäväksi. Näitä oli hieman alle 40 % koko rakennuskannasta.¹⁹¹ Tämän tarkistuksen pohjalta asemakaava suojelumerkintöineen valmistui kaksiosaisena. Eteläosan kaava valmistui vuonna 1983 ja pohjoisosan kaava vuonna 1987. Kaupungin keskiosassa oli voimassa vuonna 1975 laadittu asemakaava.¹⁹²

¹⁹⁰ Mattinen 1985, 15; Tutkielman inventointeihin liittyvässä karttaluvussa on pisteytysperiaatteen tarkempi kuvaus.

¹⁹¹ Riipinen 1996, 27.

¹⁹² Riipinen 1996, 26-27.

Kaava 2. Vuoden 1981 kaavoitusta varten toteutetun rakennustaiteellisen inventoinnin arvoluokituksen mukaiset rakennusten osuudet suhteessa toisiinsa.

Vuonna 1993 tehtiin vielä uuteen pisteytysmenettelyyn pohjautuva seurantainventointi. Tätä inventointia ei tehty kaavoitusta varten, vaan kyseessä oli Ympäristöministeriön teettämä seurantainventointi Pohjoismaisen puukaupunki-projektin jälkiseurannaksi.¹⁹³ Inventoinnissa määriteltiin rakennusten ikä ja rakennukset jaettiin ennen vuotta 1945 rakennettuihin ja vuoden 1945 jälkeen rakennettuihin. Oltiin tilanteessa, jolloin uudisrakennusten määrällinen osuus rakennuskannasta oli jo 18 %. Kummassakin sarjassa rakennukset pisteytettiin omilla asteikoillaan.¹⁹⁴

Ennen vuotta 1945 rakennettujen rakennusten 1a ryhmään pääsivät ne rakennukset, jotka täyttivät seuraavat ehdot: huolten korjattu, eikä muutoksia ole juuri tapahtunut, materiaalin alkuperäisyys on mahdollisimman pitkälle säilynyt, muutokset, jos näitä on tapahtunut, on toteutettu rakennuksen arkkitehtonisen idean hengessä. 1b ryhmään päätyivät rakennukset, joissa on toteutettu muutoksia rakennusosissa ja detaljit ovat eri dimensiossa kuin aikaisemmin. Eli suhteet ovat muuttuneet lähinnä detaljimitakaavassa. Myös sokkelin betonointi siirsi rakennuksen tähän ryhmään. 68% rakennuksista sijoitettiin 1a tai 1b ryhmään. Ryhmään 2 valikoitunutta rakennusta on jo muutettu niin, että sen suhdemaailma on selkeästi muuttunut, ja ryhmässä 3 rakennuksen suhdemaailma

¹⁹³ El Harouny 1996, 30.

¹⁹⁴ Suomalaisia puukaupunkeja, Kristiinankaupunki, 1996, 41.

ilma on muuttunut kokonaisvaltaisesti sekä volyymien että massallisten muutosten vuoksi. Tämän uusi rakennusmassa kilpailee ja on ristiriidassa rakennuksen alkuperäisen päävolyymien kanssa.

Kuva 17. Inventointikartta kaupungin pohjoisosasta vuodelta 1993. Kartassa punaisella ja vihreällä on merkitty arvokkaiksi luokitellut rakennukset. Keltaiset ovat vanhoja, mutta selkeitä muutoksia kokeneita rakennuksia ja mustat, harmaat sekä värittömät ovat eriarvoisia uudisrakennuksia.

Vuoden 1945 jälkeen rakennetut rakennukset saivat seuraavanlaisen asteikon. Luokkaan 1. päätyy uudisrakennus, jossa oma arkkitehtoninen idea sopii ympäristöön tai muodostuu uudeksi kohokohdaksi ympäristössä. Kyseinen rakennus jatkaa materiaalin identiteettiä ja rakennusperinnettä. Luokkaan 2 valikoituvat rakennukset, jotka sopivat ympäristöön lähinnä massaltaan, mutta ovat itsenäisinä luonteettomia ja mitäänsanomattomia sekä arkkitehtoninen idea puuttuu. Kyseessä saattaa olla aikaansa ilmentämätön uusi rakennus. Luokassa 3 rakennus ei sovi ympäristöön enää ollenkaan, ei edes massallisesti ja vaikuttaa väärällä sijoittelulla häiritsevästi kaupunkikuvaan.¹⁹⁵

Edellä mainitun seurantainventoinnin tarkoitus oli selvittää suomalaisen puukaupungin tilannetta, kun vuoden 1972 yhteispohjoismaisesta puukaupunki projektista tuli kuluneeksi 20 vuotta. Tässä yhteydessä tallennettiin ulkonäköseikkojen lisäksi myös rakennuskannan määrälliset muutokset.

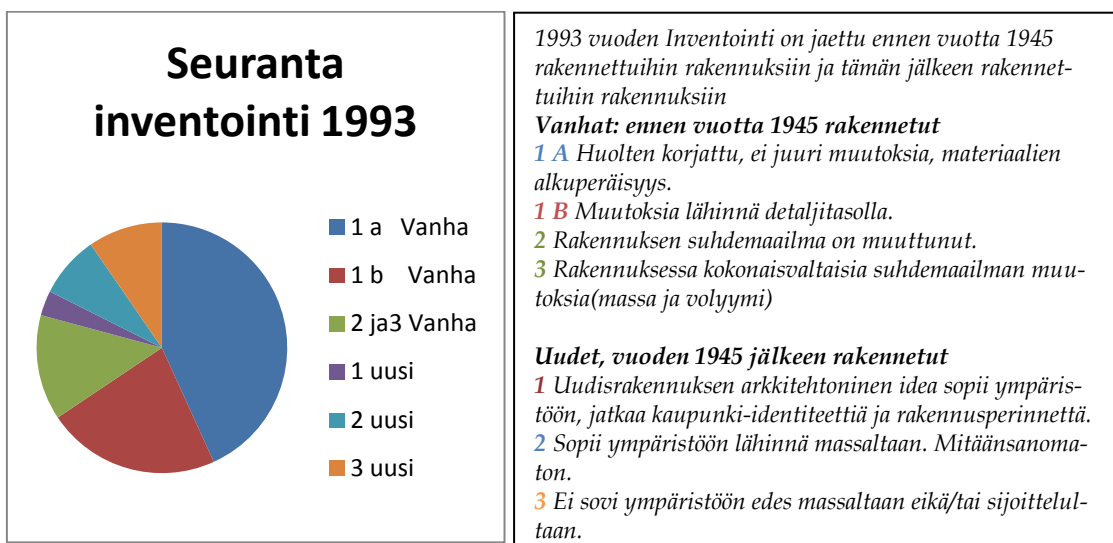
¹⁹⁵ El Harouny 1995, 20-22.

Kertomus museoviraston virkamatkasta Kristiinankaupunkiin ja Kaskisiin

7.-11.6.1993 seurantainventointi.

”Kaupunkien rakennuskannan nykytilanteesta otettiin 432 valokuvaa ja 108 diakuvaa, lähes kaikki rakennukset asetettiin ulkoasunsa ja korjausten onnistuneisuuden kannalta pisteasteikolle. Uuden rakentamisen (n. 1945 -) sopivuus kaupunkikuvaan pisteytettiin myös. Materiaali muodostaa rungon analyysille ja aloittaa sarjan puukaupunkien uudelleenarviointia.”¹⁹⁶

Ympäristöministeriön käynnistämässä ja museoviraston toteuttamassa seurantainventoinnissa selvitettiin ympäristön ja rakennuskannan muutoksia. Seuranta toteutettiin useassa puukaupungissa ja tuloksena syntyi raporttisarja *Suomalaisia puukaupunkeja*.¹⁹⁷

Kaava .3. Yllä olevassa kaaviossa on yhdistetty kaksi eri aikakautta, jotka on inventoinneissa käsitelty erillisinä. Tämän vuoksi sektorien koko on suuntaa antava. Kaikki uudisrakennukset eli 1945 vuoden jälkeen rakennetut rakennukset käsittää 18% koko rakennuskannasta ja 68% rakennuksista kuuluu vanhojen rakennusten arvokkaaseen 1 (1a ja 1b) ryhmään.

Viimeisin alueella tehty inventointi toteutettiin Museoviraston toimesta vuonna 2001. Kyseessä oli kaupunkiarkeologinen inventointi. Kristiinankaupungin tut-

¹⁹⁶ Tuomi 1993, virkamatkakertomus. Sähköinen lähde, viitattu 13.9.2015.

¹⁹⁷ Seurantainventointi 1993, Suomalainen puukaupunki 1995.

kimus kuului osana useassa kaupungissa toteutettua inventointien sarjaa. Kristiinankaupunki oli kahdeksas inventoitu kohde.¹⁹⁸ Tässä inventoinnissa tutkitut alueet käsittivät Claes Claessonin 1651 kaavoittaman varhaisimman alueen ja 1700-luvulla kaavoitetun alueen. Kyseessä oli Vaasa- ja suurvalta-ajan arkeologinen inventointiprojekti, jossa alueet luokiteltiin historiansa ja kerrostumien säilyneisyyden perusteella kolmeen luokkaan. Luokkaan 1 kuuluvat alueet ovat kerroksellisesti hyvin säilyneitä ja ne ovat tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia sekä suojelullisesti arvokkaita ja alueella on säilynyt 1600-luvun kerrostumia. Luokkaan 2 päätyivät alueet, jotka olivat todennäköisesti säilyneet tai osittain tuhoutuneet ja luokkaan 3 tuhoutuneet alueet. Kristiinankaupungin osalta suurin osa tutkituista alueista kuului ryhmään 1 eli hyvin säilyneisiin, seuraavaksi eniten oli luokassa 2. Luokkaan 3 kuuluvia tuhoutuneita alueita oli ainoastaan kookkaiden uudisrakennuksien alla.¹⁹⁹ Arkeologisten kerrostumien lisäksi inventoinnissa on esitetty pääpiirteittäin myös alueella olemassa oleva rakennuskanta, rakennusoikeudet sekä suojelutilanne. Vallitseva tilanne on koottu inventoinnissa oleville karttapohjille ja tonttiluetteloon.

Rakennusten arvoluokituksen kriteerit ovat muuttuneet aikojen saatossa. Vielä 1970-luvulla arvon lähtökohdaksi katsottiin rakennuksen täydellinen muuttumattomuus eikä ajallista kerrostuneisuutta pidetty arvossa. Useat uusrenessanssivuorauksella täydennetyt rakennukset katsottiin pilatuiksi ja näin ollen niiden säilyttäminen ei ollut tarpeellista. Nähtiin että yksittäiset hyvin säilyneet avainrakennukset ja -miljööt edustivat kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä.²⁰⁰ Seuraavina vuosikymmeninä arvoluokitukseen tuli muutoksia. Autenttisuuden, kerroksellisuuden ja esteettisten arvojen lisäksi rakennuksia arvioitiin myös sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta.²⁰¹

¹⁹⁸ Mökkönen 2001, Kaupunkiarkeologinen inventointi. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

¹⁹⁹ Mökkönen 2001, Kaupunkiarkeologinen inventointi. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

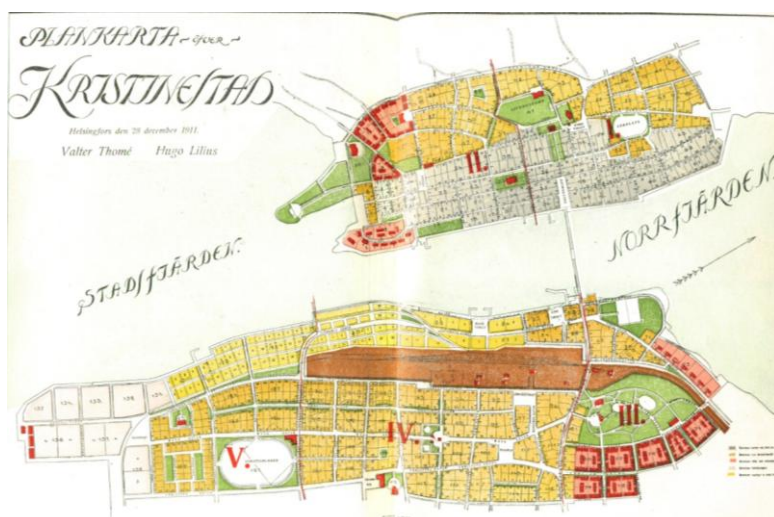
²⁰⁰ Riipinen 1996, 11.

²⁰¹ Koivula 1992, 26.

Ateenan julistus oli pohjana vuonna 1964 hyväksytylle *Venetsian julistukselle*. Venetsian julistuksessa pidetään tärkeänä monumenttien autenttisuutta ja ajallisen kerroksellisuuden säilyttämistä tyylin yhtenäisyyden sijasta. Julistus täydentyi historiallisten kaupunkien ja kaupunginomaisten alueiden osalta vuonna 1987.²⁰² *Venetsian julistuksen* kerroksellisuuden arvostaminen ei vielä näy 1967-vuoden Kristiinankaupungissa toteutetuissa inventoinneissa mutta autenttisuuden kunnioittamisessa kyllä ja huomion kiinnittämisessä kaupunkien rakennus- ja miljötaiteellisiin arvoihin. Kerroksellisuuden arvostus on sittemmin nähtävissä vuoden 1981 inventoinneissa, joissa aiemmin arvottomaksi luonnehdittu ja muutoksia kokenut rakennus on jo esitetty suojeltavaksi.²⁰³

5.1 Inventointikartat

Tähän lukuun olen koonnut eri aikoina suoritettuihin inventointeihin liittyviä karttoja sekä arvoluokitusperusteita. Luku on tarkoitettu selkeyttämään tutkielmassa käsiteltyä aineistoa sekä lisäämään sen ymmärrettävyyttä. Vanha Ruutukaava-alue on vuoden 1911 asemakaavakartassa harmaa ja merkitty numerolla II.

Kuva 18. Kristiinankaupungin vanha kaava-alue on vuoden 1911 kartassa merkitty harmaalla, kuvan yläosassa sekä roomalaisella numerolla II. (JYU, vanhat kartat.)

²⁰² Venetsian julistus. Sähköinen lähde, viitattu 5.10.2015.

²⁰³ Riipinen 1995, 12.

Kristiinankaupungin vanha kaava-alue on pitkänomainen pohjois-etelä suunnassa. Karttojen suhteen lukemista helpottavan riittävän koon saavuttamiseksi kartat esitetään kaksiosaisina.

Ensimmäiset kaksi inventointikarttaa liittyvät vuonna 1967 tehtyyn taiteelliseen ja historialliseen inventointiin. Seuraava kartta on ote vuoden 1981 tarkistusinventoinnista. Seuraavat kaksi liittyvät vuonna 1993 suoritettuun seurantainventointiin ja viimeiset kaksi ovat kaupunkiarkeologisen inventoinnin karttoja vuodelta 2001.

Taiteellisen ja historiallisen inventoinnin vuodelta 1967 karttoja käytettiin vuoden 1981 kaavoitusta varten suoritettun tarkastusinventoinnin pohjana.²⁰⁴ Kartat piirrettiin puhtaaksi vuonna 1979. Puhtaaksi piirretyssä kartassa on nähtävissä rakennuksien koot, muodot ja arvoluokitukset. Inventoinnin arvoluokituksessa karttaan merkittiin mustalla A ryhmään kuuluvat rakennukset, jotka olivat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja kaupunkikuvaa voimakkaasti leimaavia. Rasteroimalla merkittiin B ryhmään kuuluvat rakennukset, joiden katsottiin olevan Kristiinankaupungille luonteenomaisia vanhoja rakennuksia. Värittämättä jätetty rakennus kuului luokkaan C. Tässä luokassa olivat remonteissa turmellut rakennukset sekä uudisrakennukset. A ryhmä jaettiin vie alaluokkiin A2, A1 ja A. Näissä A luokissa paras ja säilynein oli luokassa A2. Karttaan ei kuitenkaan merkitty näitä ryhmiä erikseen vaan kaikki A ryhmän edustajat ovat merkitty mustalla.²⁰⁵

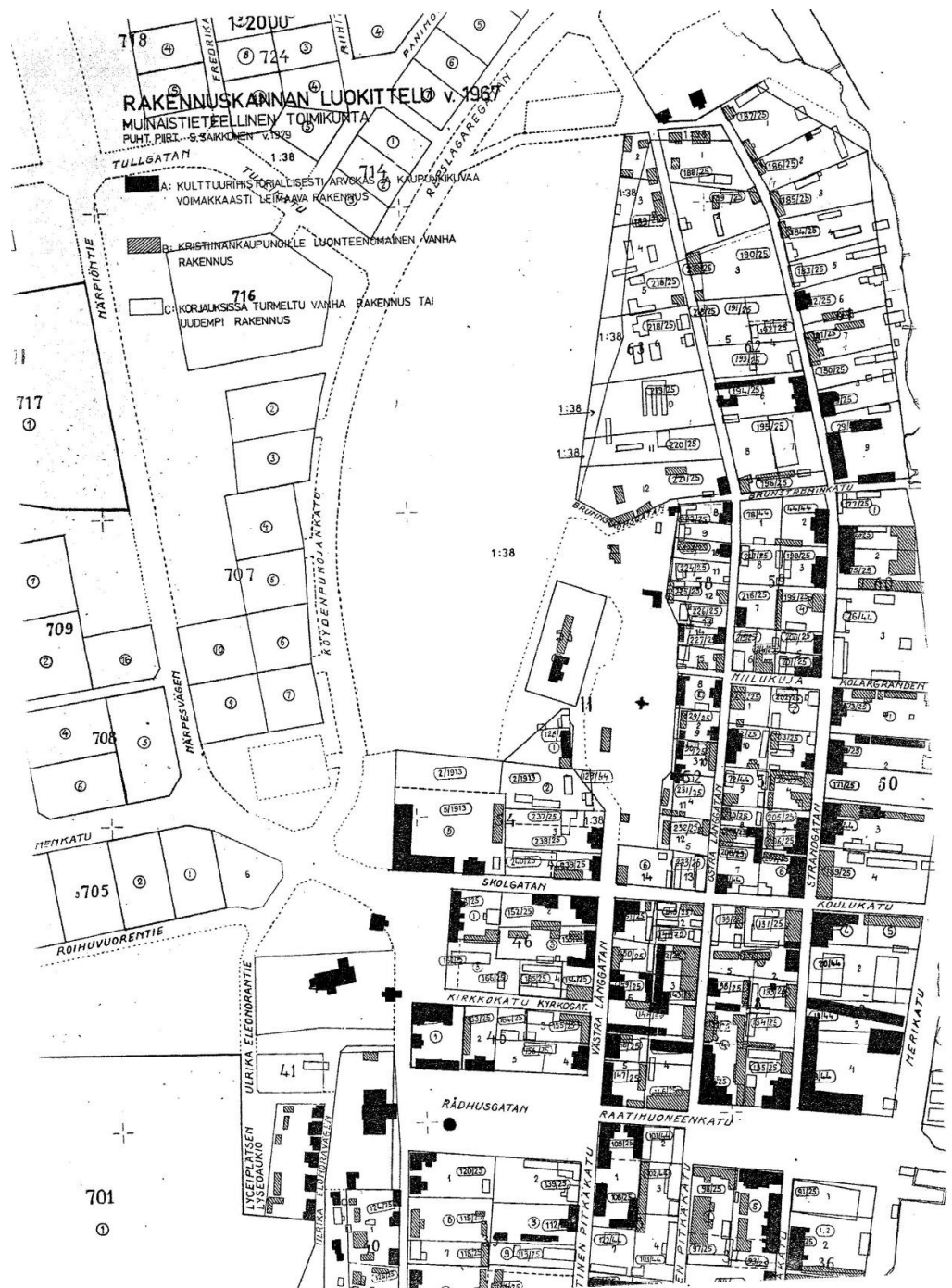
²⁰⁴ Mattinen 1985, 15.

²⁰⁵ Keinänen & Kärki, 1967. Inventointiraportti. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

Kristiinankaupungin taitteellinen ja historiallinen inventointi

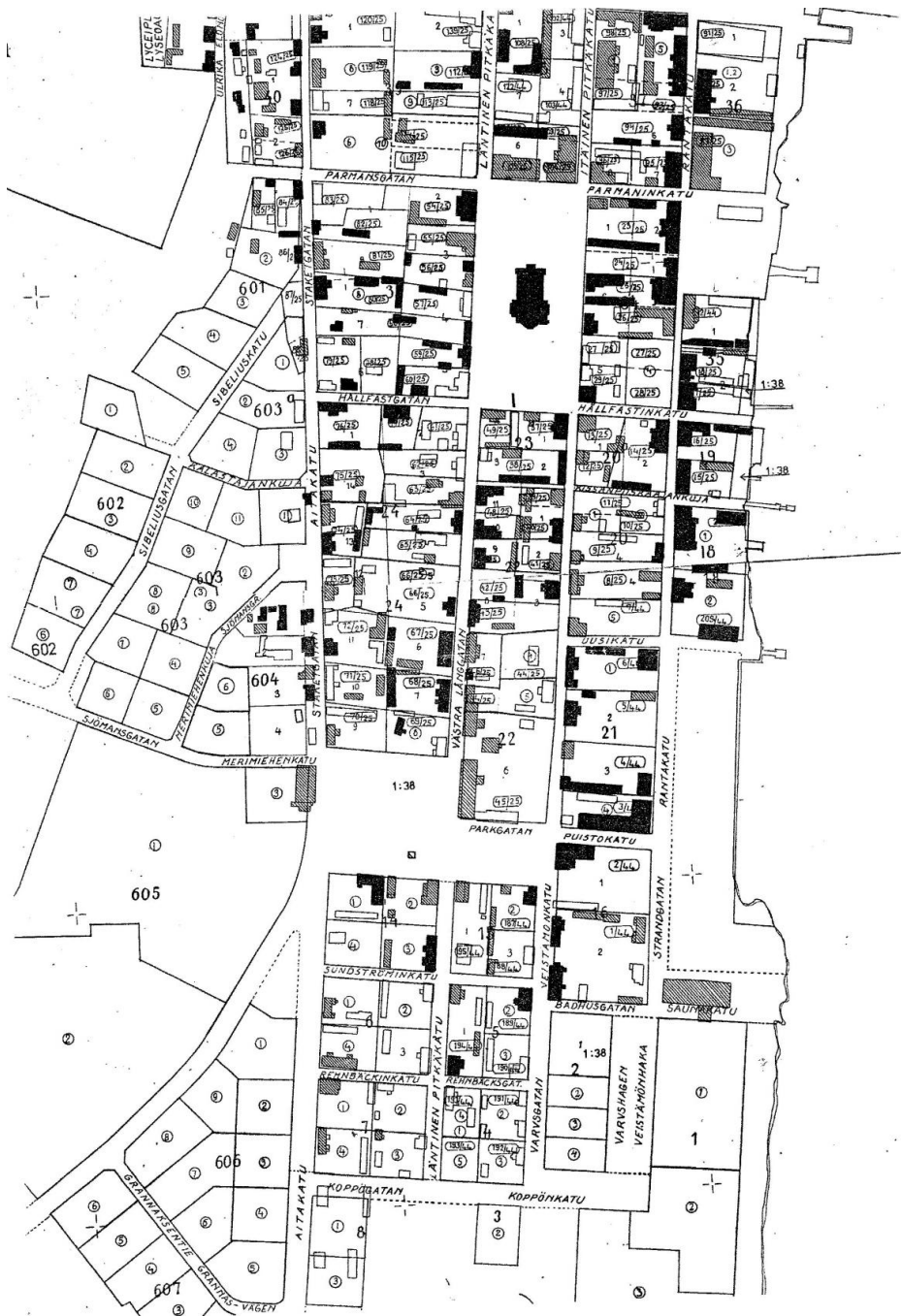
Keinänen & Kärki, vuonna 1967

Puhtaaksi piirretty kartta S. Saikkonen 1979. Kaupungin pohjoispuoli.

Kuva 19. Kartta on Pekka Kärjen ja Timo Keinäsen inventoinnista vuodelta 1967. (Puhtaaksi piirretty vuonna 1979.) Kaupungin pohjoisosa.

Kristiinankaupungin taitteellinen ja historiallinen inventointi vuonna 1967
 Puhtaaksi piirretty kartta S. Saikkonen 1979. Kaupungin eteläpuoli.

Kuva 20. Vuonna 1967 toteutetusta inventoinnista vuonna 1979 puhtaaksi piirretty kartta.

Keinäsen ja Kärjen Kristiinankaupungissa suorittama inventointi oli osa Muinaistieteellisen toimikunnan suorittamaa inventointien sarjaa. Kristiinankaupungissa se oli ensimmäinen koko ruutukaava-alueetta koskeva inventointi, jossa yksittäisten rakennusten lisäksi tehtiin kaupunkikuvallisia huomioita, myös alueiden säilyneisyydestä ja arvoista. Monessa Suomen kaupungissa suoritet-

tiin inventointeja ja samalla kartoitettiin puukaupungin tilannetta. Usea 1960-luvulla tehty inventointi toimi myös 1980-luvulla kaavoitusta varten suoritettujen tarkastusinventointien pohjana.²⁰⁶

Rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen inventointi

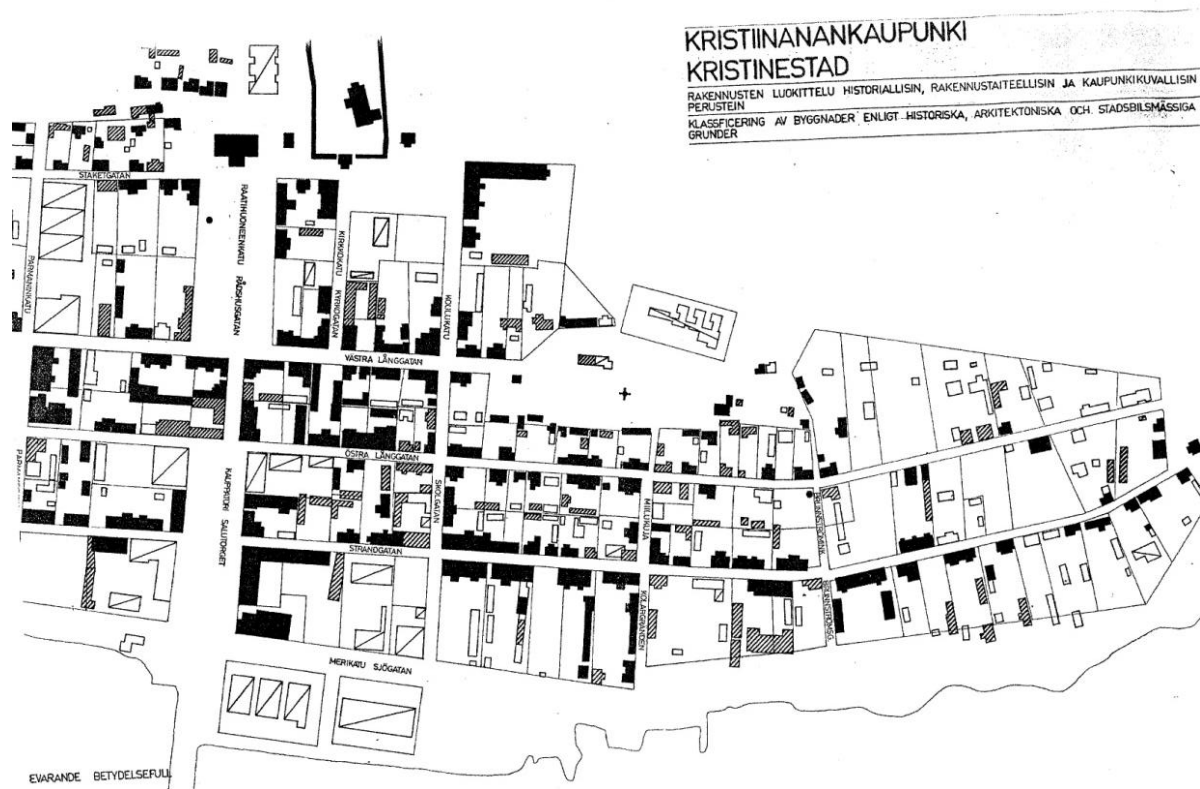
Museovirasto on tehnyt tarkistuksia suojeltavien rakennusten luetteloon uutta asemakaavaa varten 1980-luvulla. Tarkistusinventointeja tehtiin mm. Raahessa, Uudessakaupungissa, Kaskisissa ja Kristiinankaupungissa. Kuvan kartassa on esimerkki Kristiinankaupunkiin tehdystä rakennusten luokittelusta. Rakennukset on luokiteltu historiallisin ja kaupunkikuvallisin perustein. Kullekin rakennukselle on annettu kaavamääräykseksi soveltuva suojelusuositus. Tässä luokituksessa erona aiempiin, on ehdotettu suojeltavaksi useampia kadunvarsirakennuksia ja suojelua on ulotettu myös arvokkaimpiin ulkorakennuksiin.²⁰⁷ Rakennustaiteellisesti tai historiallisesti arvokas ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta merkittävä rakennus, jota ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä on merkitty karttaan mustalla. Historiallinen ja kaupunkikuvaan sopiva rakennus, jonka säilyminen on suotavaa, mutta voidaan korvata ympäristöön sopivalla uudisrakennuksella, on merkitty rasteroimalla. Värittämättä jätetty rakennus on olemassa oleva ja vinoviivalla merkattu rakennus on ympäristölle ”vieras” rakennus.

²⁰⁶ Mattinen 1985, 15.

²⁰⁷ Mattinen 1985, 15.

Rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen inventointi vuodelta 1981

M. Mattinen, H. Puurunen 12.5 1981

Kuva 21. Kuvassa on rakennustaiteellisen ja kaupunkikuvallisen inventoinnin arvoluokituskartta. Näky-
mä on kaupungin keskustan alueelta sekä kaupungin pohjoisosasta. Kartta on vuodelta 1981 (M. Mattinen
ja H. Puurunen).

Seurantainventointiin liittyvä kartta vuodelta 1993. 1.

Ympäristöministeriön ja Museoviraston teettämä selvitystyö puukaupunkien tilanteesta. Kristiinankaupungin pohjoisosa. Ympäristöministeriö teetti seurantainventoinnin puukaupungeissa, jotka olivat olleet mukana Pohjoismaisessa puutaloprojektissa 1970-luvun alussa.

Kuva 22. Kartassa on kaupungin keskusta ja -pohjoispuoli. Seurantainventointi tehtiin useassa Suomen puukaupungissa ja koottiin samantyyppisiin karttapohjiin. Inventoinnilla selvitettiin suomalaisen puukaupungin tilannetta, kun yhteispohjoismaisesta puukaupunkiprojektista tuli kuluneeksi 20 vuotta. Inventoinnissa huomioitiin ja arvoitettiin vanhojen rakennusten lisäksi myös uudisrakennukset. Kartassa värilliset ovat vanhoja rakennuksia, uudisrakennukset ovat mustia, harmaita tai valkoisia.

Seurantainventointiin liittyvä kartta vuodelta 1993. 2.

Ympäristöministeriön ja Museoviraston teettämä selvitystyö puukaupunkien tilanteesta. Kristiinankaupungin eteläosa.

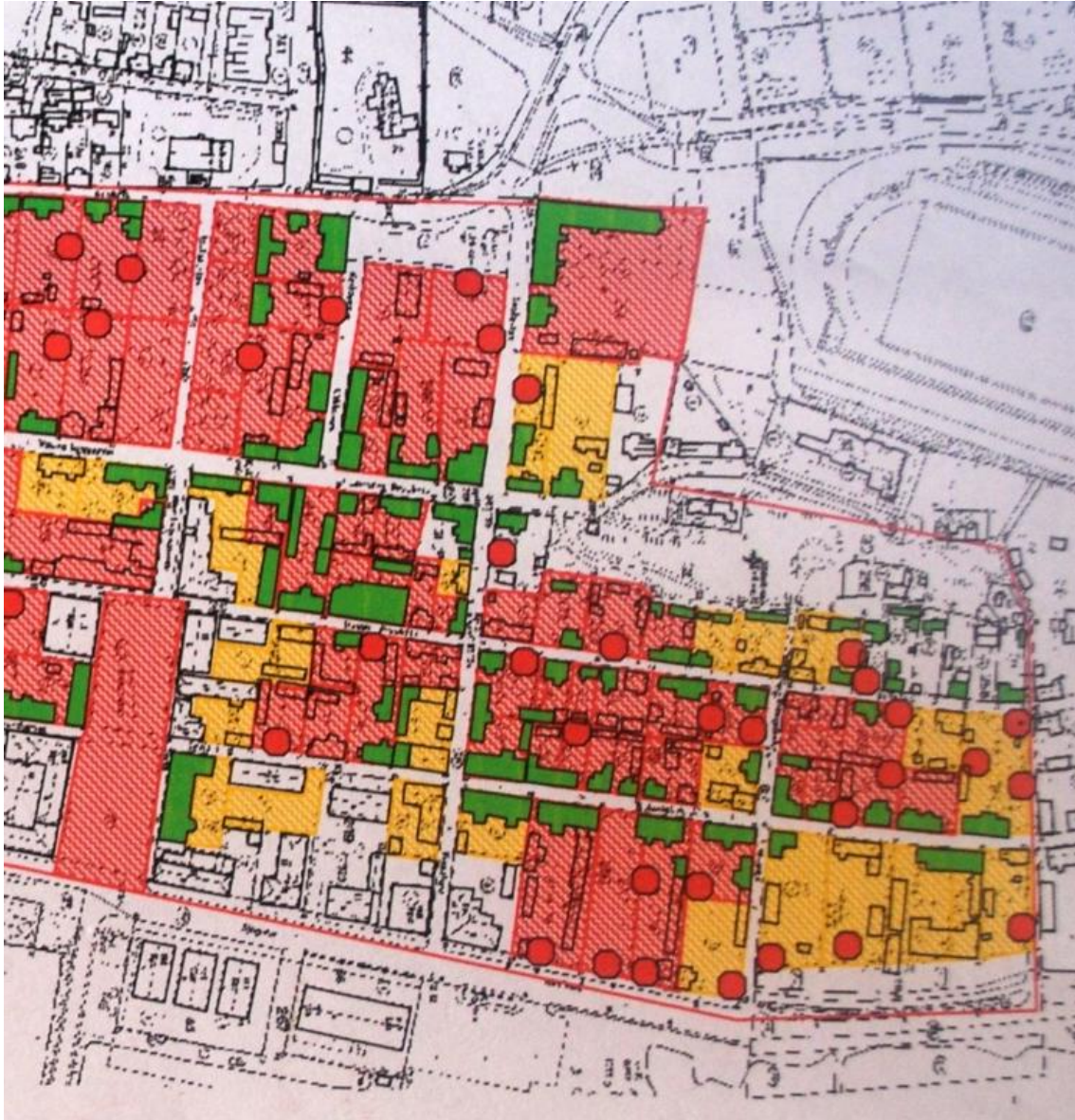

Kuva 23. Seurantainventointiin liittyvä kartta vuodelta 1993 kaupungin eteläpäästä. Kartta on liitteenä Ympäristöministeriön julkaisussa: Suomalainen puukaupunki, Kristiinankaupunki, 1996. Alla vanhoja rakennuksia koskevat arvottamisperusteet karttavärein.

- 1a Historiallisesti erittäin arvokas rakennus
- 1b Historiallisesti arvokas vanha rakennus
- 2 Ympäristöön kuuluva rakennus
- 3 Haittaavasti muutettu vanha rakennus

Kaupunkiarkeologinen inventointi 2001. Kristiinankaupunki. 1.

T. Mökkönen. Kaupungin pohjoisosa. Museoviraston teettämässä inventoinneissa selvitettiin suurvalta-ajan kaupunkien arkeologista säilyneisyyttä.²⁰⁸ Kartat ovat tutkimuksen loppuraportin liitteenä.

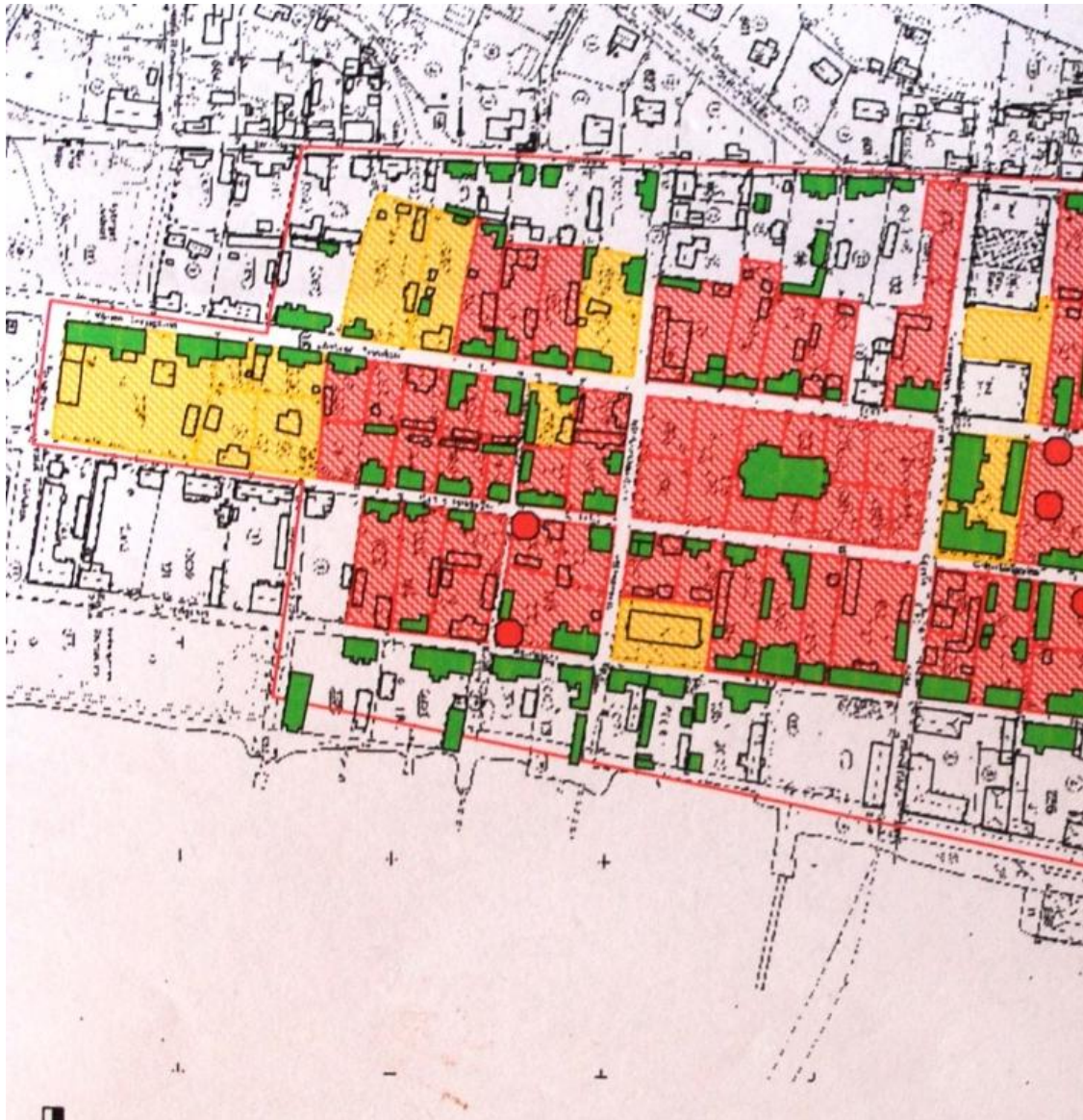

Kuva 24. Teemu Mökkösen tekemään kaupunkiarkeologiseen inventointiin vuodelta 2001 liittyvä kartta johon on merkittynä arkeologista mielenkiintoa osoittavat alueet joiden tärkein luokka on rasteroitu punaisella ja keltaisella on merkitty tärkeä alue, joka ei kuitenkaan ole aivan punaisen alueen tasolla. Kartassa on lisäksi asemakaavalla suojelumerkityt rakennukset väritetty vihreällä ja olemassa käyttämätön rakennusoikeus on merkitty punaisella pallolla. Inventointialueen raja on merkitty punaisella viivalla.

²⁰⁸ Mökkönen 2001. Karttaliite. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

Kaupunkiarkeologinen inventointi 2001. Kristiinankaupunki.

T. Mökkönen. Kaupungin eteläosa. Mökkösen inventoinnissa on arkeologisen kiinnostavuuden ja maaperän lisäksi esillä myös selvitys rakennuksien suojelutilanteesta sekä käyttämätön rakennusoikeus tonteilla.²⁰⁹

Kuva 25. Teemu Mökkösen tekemään kaupunkiarkeologiseen inventointiin vuodelta 2001 liittyvä kartta johon on merkittynä arkeologista mielenkiintoa osoittavat alueet punaisella, tärkein luokka, ja keltaisella tärkeä alue. Kartassa on asemakaavalla suojelumerkityt rakennukset väritetty vihreällä ja olemassa oleva/käyttämätön rakennusoikeus on merkitty punaisella pallolla. Inventointialueen raja on merkitty punaisella viivalla.

²⁰⁹ Mökkönen 2001. Karttaliite. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

6.1 Kaavoitusprosessit

Kaavoitus on lyhyesti maankäytön suunnittelua eri tarkoituksiin. Eri aikojen kaavat ovat heijastaneet ajallista kulttuuria sekä siinä vallinneita valtasuhteita.²¹⁰ Kaavoitus on myös vallankäytön väline, johon liitetään eri tasoilla tapahtuvaa, alueen eri toimintoihin ja ympäristöön liittyvää arvoluokitusta.

Kristiinankaupungin ensimmäinen asemakaava vuodelta 1651 ohjasi pitkään suurpiirteisesti kaupungissa tapahtuvaa rakentamista. Sitä täydennettiin ja tarkistettiin useaan otteeseen. Viimeisin täydennys tehtiin vuonna 1913. Kaava antoi määräyksiä tonttijaon ja kortteleiden suhteen.²¹¹ Varsinaista rakentamista ohjattiin kaupungin rakennusjärjestyksen avulla. Vanhan ruutukaava-alueen kaavoittaminen rakentamista ohjaavalla asemakaavalla ajankohtaistui 1970-luvulla.

Kristiinankaupungissa rakennusjärjestys oli käytössä aina kunkin alueen uuden kaavoituksen valmistumiseen asti. Rakennusjärjestyksen mukaan uudisrakennusten enimmäiskorkeus määräytyi etäisyydestä kadun toisella puolella olevaan rakennukseen, eikä näin ollen edellytetty rakentamaan kiinni tontin katusivuun. Katulinjaan rakentaminen oli aiemmin ollut kaupunkikuvallisesti ratkaisevaa.²¹²

Rakennussuojelu tuli ajankohtaiseksi monessa Suomen puukaupungissa 1970-luvulla. Kaupungit ryhtyivät laatimaan suunnitelmia ja asemakaavoja, joiden tavoitteena oli vanhan rakennuskannan suojelu.²¹³ Kristiinankaupungin ruutukaavaosaan vahvistettiin asemakaavan muutos kolmessa osassa 1970–1980 -lukujen mittaan.²¹⁴ Muinaistieteellinen toimikunta, myöhemmin Museovirasto, vaikutti kaavoitustyön aloittamiseen ja suoritti inventointeja sekä teki esityksiä

²¹⁰ Kaavoitus 2016. Sähköinen lähde, viitattu 3.4.2016.

²¹¹ Riipinen 1996, 27.

²¹² Riipinen 1996, 27.

²¹³ Kärki 2010, 57.

²¹⁴ Mattinen 1985, 31.

säilyttävän asemakaavan laatimiseksi. Lopulta kaupunkiin laadittiin kaava konsulttityönä.²¹⁵

Inventoinneista suojelevan asemakaavan vahvistamiseen kului kuitenkin aikaa. Tuona aikana kaupungissa tapahtui ehkä historiansa nopeimmat rakennuskannan muutokset. Kristiinankaupungin valtuustossa oli syntynyt päätös keskustan kaavoittamisesta elokuussa vuonna 1967, samoihin aikoihin kun inventointi oli loppusuoralla.²¹⁶ Kyseessä oli kuitenkin pieni alue koko vanhan kaava-alueen osalta. Paarmaninkadun, Aitakadun, Koulukadun ja meren väliseltä alueelta kaavoitettiin korttelit 36–39 ja 45–49. (ks. kuva 15). Kaava sisälsi merkinnät 14 avainrakennuksen suojelusta, mutta myös olemassa olevaa rakennuskantaa suuremmasta rakennustehokkuudesta,²¹⁷ joka mahdollisti kookkaiden uudisrakennusten rakentamisen.²¹⁸ Keskustan osalta asemakaava syntyi 1.8.1975, mutta kaavan suojelutavoitteet jäivät marginaalisiksi. Ennen kaavan vahvistumista saivat torin ympäristöstä vanhat puutalot väistyä uusien pankki- ja liikerakennusten tieltä. Myös muihin kaupunginosiin ilmestyi satunnaisia, rakennusmääräysten mukaisia katulinjasta sisään vedettyjä kolmikerroksisia taloja, ja myöhemmin uuden kaavan mukaiset kolme modernia betonista virastotaloa sovitettiin entiseen puutalokortteliin no. 39. Tilanne oli mahdollinen, koska kaavassa suojeltiin vain muutama arvorakennus ja rakennusoikeuden volyyymi oli suuri.

Suurimmat muutokset, purkamiset ja uuden rakentamiset tapahtuivat 1960- ja 1980-luvuilla ennen suojelumääräyksillä varustettujen asemakaavojen valmistumista. Vanhassa keskustaan jääneessä kaavassa ei määritelty varsinaisesti rakennusoikeutta ja suojelukin oli hyvin vähäistä.²¹⁹ Kaupungin eteläosaan asemakaava valmistui 17.3.1983 ja pohjoisosaan 11.8.1987.²²⁰ Samaan aikaan

²¹⁵ Maire Mattinen 1985, 31.

²¹⁶ Keinänen, inventointiraportti 1966.

²¹⁷ Keskustan alueella rakennustehokkuus oli + - 0,8.

²¹⁸ Yleiskaavaluonnos 1975, 56.

²¹⁹ Riipinen 1995, 67.

²²⁰ Asemakaavat. Kristiinankaupunki. Sähköinen lähde, viitattu 12.12.2015.

keskustan alueella oli voimassa vuoden 1975 asemakaava. Pienimuotoista tontti tai korttelikohtaista kaavoittamista oli mahdollista toteuttaa tarvittaessa.

Kuvat 26. A ja B. Kuvassa A on 1970-luvun asemakaavaluonnos keskusta, jossa on kaikkiaan 14 suojeltua rakennusta ja rakennusvolyymi on 0.8. Kuvassa B on ja nykyinen kaavaote, jossa volyyymi vaihtelee alueittain. Samalla alueella yli 30 rakennuksella on sr-merkkintä. Kaavassa on useita säilytettäviä alueita AL/s.

Ensimmäinen varsinainen suojelukaava toteutettiin kaupungin eteläosaan. Eteläpään kaavoituksen oli tarkoitus turvata kaupunkirakenne sekä rakennuskulttuurin säilyminen. Asemakaavaluonnos oli Museoviraston tarkasteltavana vuonna 1980. Tämä käy ilmi Maire Mattisen 27.2.1980 Kristiinankaupunkiin kohdistuneesta matkaraportista. Kaavaluonnos esitettiin ja tässä tilanteessa sovittiin, että kaupunki voi käynnistää pohjoisosien luonnostyön ja eteläosan asemakaavaluonnos tarkistetaan joko kevään tai kesän aikana. Museovirastolta tämä edellytti luokittelun tarkentamista.²²¹ Seuraavaa kaavaluonnos, joka koski kaupungin eteläpäättä oli lausunnolla keväällä vuonna 1982. Tarkastusmatkalla Maire Mattinen esitti seuraavia huomioita. Huolena oli vielä rakennus- ja purkulupien myöntämiseen liittyvä valvonta ja lausuntamenettelyt. Samalla tarkastusmatkalla ilmeni myös ongelmia ja huolia tulevilla suojeluasemakaava-alueilla olevien rakennuksien suhteen.

²²¹ Mattinen 1980. Virkamataraportti. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015.

”Ongelmia. Korjaaminen ei ota onnistuakseen, raskaita korjauksia, lisäeristeet, kömpelöt ikkunat, sahalautavuoraus ja pohjoisosaan rakenteilla epäonnistunut kivitalo 196/25.

Raatihuoneenkadulla uhkaa välitön purkaminen rakennuksia. 101/4, 109/25, 146/25. Rantakadun suuret talot ovat myynnissä ja uhan-alaisia 50/169/25, 23/44 ja 171/25.

Kaupungissa ei ole arkkitehtia ja purkamista ja korjaamista tulisi jotenkin valvoa. Museovirasto tulisi kytkeä valvontaan ja kaupunkiin tulisi saada julkisivukatselmusmiehet, joista yhden on oltava arkkitehti. Lausunnot tulee saattaa sitoviksi.”²²²

Kuva 27. Energiakorjauksia Koulukadulla. Julkisivuissa on tapahtunut muodonmuutos, joka on näkyvissä syvennyksissä olevista ikkunoista sekä laudoituksen eleettömyydessä. Lämmön karkaaminen on estetty laudoituksen alla olevalla paksulla eristekerroksella. (Kuva. Maire Mattien 1985 Puukaupunkien suojeleminen).

Lääninhallituksen vahvistama asemakaava, ensimmäinen suojelukaava, koskien kaupungin eteläosaa valmistui 8.7.1983. Alueella suojeltiin hieman alle 40% rakennuksista eli 148 kappaletta, lukuun sisältyy asuin- ja talousrakennukset, joista valtaosa oli asuinrakennuksia. Myös aluekohtaisia suojelumerkintöjä annettiin.²²³

Kaupungin pohjoisosan asemaakaava valmistui vuonna 1987 kaksiosaisena. Toinen osa käsitti korttelin 250 ja toinen loput pohjoisosasta. Kaavoituksessa käytettiin apuna Museoviraston laatimaa inventointia vuodelta 1981, jossa 66

²²² Mattinen 1982, virkamataraportti. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015.

²²³ Riipinen 1996, 27.

päärakennusta ja 19 talousrakennusta suositeltiin suojeltaviksi. Korttelista 250 päätettiin puolet varata liike-elämän käyttöön. Kaiken kaikkiaan pohjoisosan rakennuskannasta suojeltiin 72 rakennusta eli noin 38%.

Vaikka kaupungin ruutukaava-alueille oli kaavoitus toteutunut, oli keskustan 1975 toteutuneessa asemaakaavassa vielä ongelmia. Kaiken kaikkiaan oli tarve yhtenäiselle ruutukaava-alueen asemakaavalle. 1975 toteutuneessa asemakaavassa oli vain 14 rakennusta suojeltu. Osa merkittävistä kiinteistöistä oli jäänyt mitä ilmeisimmin ilman suojelumerkintöjä. Näin oli käynyt esimerkiksi kaksi-kerroksiselle ns. Jäätelöbaarin talolle, ja suojeluriita oli meneillään Kreapelinin talossa. Kumpikin näistä suurista puurakennuksista on keskeisessä asemassa kaupungin keskustassa.²²⁴

Näin Maija Kairamo raportissaan 19.11 1987

”26 Kortteli 238 Jäätelöbaarin talo. Virkamiesten valmisteleva hanke, jossa kaupunki ostaa tontin, kaavoittaa ja rakennus jää kaupungin hallintaan ja korjataan restauroiden. Ei edennyt kaupunginhallituksen käsittelyssä. Kaavaan ei olla valmiita merkitsemään rakennusta suojelumerkintöin, eivätkä luottamusmiehet voi tehdä korjaussuunnitelmia rakennuksille, jota kaupunki ei omista. Eivät halua sitoa kaupunkia restaurointihankkeeseen, ellei voida olla varmoja tuntuvasta avustuksesta. Ympäristöministeriö ei voi myöntää avustusta ilman korjaussuunnitelmaa. Suojelu kaavalla ei kunnallispoliittisessa tilanteessa ole mahdollista.

Korttelissa 2/144/25 talossa on huono tilanne. Suojeluriidan ratkaisemattomuus aiheuttaa sen, että rakennukset jäävät vaille pienimpiäkin huolto- toimenpiteitä.

Nykyisellään silminnähden ankea tilanne toimii suojelua vastaan ja on osoitus yhteiskunnan käytössä olevien suojelukeinojen avuttomuudesta.”

²²⁴ Kairamo 1987. Virkamataraportti, viitattu 12.10.2015.

Kuva 28. Karttaan on merkitty vuonna 1993 suojelun piiriin kuuluneet rakennukset. Ydinkeskustassa oli vielä 1975 vuoden kaava ja vain muutama suojeltu rakennus.

Aluetta koskeva yleiskaavaluonnos esiteltiin vuonna 1992.²²⁵ Vanhan kaupungin alueella oli ennen viimeisintä kaavauudistusta seitsemän eri-ikäistä pienen alueen kaavaa.²²⁶ Keskustan aluetta koskeva asemakaava vahvistettiin ensin vuonna 1994 ja edelleen vuonna 1995.²²⁷ Tätä ennen oli Jäätelöbaarin talo suojeltu rakennussuojelulaililla sekä kunnostettu, ja toinen mainittu talo kaikkine piharakennuksineen merkittiin kaavaan suojelumerkinnöin. Koko ruutukaava-alueella koskeva suojelumerkinnöin varustettu asemakaava valmistui Kristiinankaupunkiin 1980 ja 1990-lukujen mittaan. Vaiheittain syntynyt kaava ei koskaan muodostunut täysin yhtenäiseksi, sillä kullakin kaupunginosalla ja pienillä erillisillä kaava-alueilla on omat kaavamerkintänsä. Kaikkiaan suojelumerkinnöin varustettiin 220 päärakennusta ja 69 talousrakennusta noin 700 rakennuksesta.²²⁸ Rakennusten kokonaismäärä oli supistunut vuoden 1967 inventoinnin vajaan 800:sta²²⁹ noin 700 kappaleeseen. Uudisrakennusten määrä oli selvästi pienempi suhteessa purettujen rakennusten määrään, mutta lähes poikkeuksetta uudisrakennus oli volyymiltaan edellisiä suurempi, niin että yhden uuden rakennuksen alta purettiin useampi vanha rakennus.

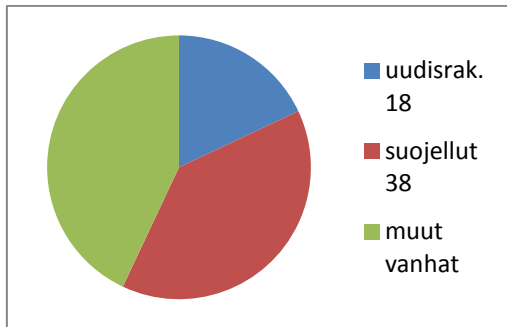
²²⁵ Yleiskaavaluonnos 1975.

²²⁶ Riipinen 1996, 25.

²²⁷ Asemakaavaseloste 1995. Liite 2.

²²⁸ Söderlund 1999, 2. Esipuhe, rakennustapaohjeisto.

²²⁹ Riipinen 1995, 70.

Kaava 4. Suojelevan kaavoituksen voimaan tullessa rakennuskannan tilanne oli seuraava. Uusia rakennuksia oli 18 % ja 38 % rakennuksista suojeltiin kaavamerkinnoin.

Ensin inventoidulle ja pienehkölle keskustan alueelle vahvistettiin asemakaava 1.8.1975 jossa päädyttiin suojelemaan 14 rakennusta. Nämä rakennukset kuuluivat joko luokkaan A2 tai A1. Rakennuksia, joiden taiteellinen ja historiallinen merkitys oli suuri ja inventoinnin mukaan luokassa A ei tässä yhteydessä suojeltu.²³⁰ Inventointien ristiriitaisuudet ja varovaisuus suojelua kohtaan mahdollistivat kaavoittajille suojelusuunnitelmien käytön niiden laatijoita vastaan.²³¹ Kristiinankaupungissa laadittiin lisää suojelusuunnitelmia 1980-1990-luvuilla. Keskustan kaava valmistui 10.5.1994 ja 21.2.1995.²³² Tutkimusalueen asemakaava on sittemmin vahvistettu 1.1.1996.²³³ Tämän jälkeen alueen kaavaan on tehty muutoksia kolmen tontin osalta (vahvistettu 23.12.1999) sekä joitakin aluekohtaisia muutoksia. Puukaupungin suojelu vakiinnutettiin asemakaavamääräyksin, ja rakennuskantaa pyritään kunnostamaan asemakaavan viitoittamalla tavalla.²³⁴

Kaavoituksen tilanne 2016 on koko vanhan ruutukaava-alueen kattava, mutta koko Kristiinankaupungin alueella tilanne on toisin. Vuoden 2015 kaavaotteen tilannetta on kuvattu seuraavasti:

²³⁰ Inventoinnissa luokka A2 oli arvokkain ja A1 erittäin arvokas. A oli arvokas, mutta ei yltänyt arvoasteikolla edellisten tasolle.

²³¹ Kairamo 1987, virkamataraportti. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015.

²³² Asemakaavaseloste 21.2.1995. ks. Liite 2

²³³ Mökkönen 2001, 29. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

²³⁴ Museovirasto RKY-Luokitus, 2009. Sähköinen lähde. viitattu 13.9.2015.

”Kaavoja on uudistettava sitä mukaa kuin ne vanhenevat ja muutosvaatimuksia ajankohtaistuu. Kristiinankaupunki omistaa 2 700 ha maa-alueita, joka voidaan kaavoittaa eri tarkoituksiin kuten loma-asuntoja, ympärivuotista asumista sekä teollista toimintaa varten. Suuremmille kyläkeskuksille on laadittu yleiskaavoja ja asemakaavoja on Kristiinankaupungin lisäksi pienemmässä laajuudessa Lapväärtissä”²³⁵

Paineita kaavan uudistamiseen on paitsi ennen kaavoittamattomilla alueilla, myös vanhalla kaava-alueella. Kristiinankaupunkia vaivaa kokonaisvaltaisen yleiskaavan puuttuminen. Kaupunginvaltuutettu Mikael Perjuksen mukaan:

”Oikeusvaikutteinen yleiskaava kattaa pitkällä aikavälillä maankäytön suuret kehityslinjat. Se määrittää, mitä kaupungissa suojellaan tiukasti, mitä lievimmin, minne uutta rakennetaan ja minkälaisia toimintoja kaupungissa kehitetään. Kristiinankaupunkiin kaivataan yleiskaavaa.”²³⁶

Kristiinankaupungissa tehdään kaavoja pienille alueille tarpeen mukaan. Paikakunnalla puhutaankin postimerkkikaavoista. Tilanne on koettu hankalaksi rakentamisen kannalta, mutta sama koskee myös jo rakennettua ja kaavoitettua ympäristöä. Rakennustarkastaja Ari-Johan Myllyniemi on myös kaavauudistuksen kannalla ja penää uuden yleiskaavan perään:

”Yleiskaava on laadittava. Yleiskaavatöissä otetaan huomioon eri aspektit: rakennuskanta ja yleiset tarpeet kaupungin kehityksen huomioiden.”²³⁷

Nykyisen vanhan kaava-alueen suojelumerkinnät sisältävä asemakaava perustuu osaltaan 1960-luvulla tehtyihin ja 1980-luvulla tarkastettuihin inventointeihin. Tämän jälkeen rakennuskanta, rakennusten arvotus- ja pisteytysmenetelmät ovat muuttuneet. Kullakin vanhan kaupungin kolmella alueella on omat kaavamerkintänsä ja tämä saattaa olennaisesti vaikeuttaa alueen kaavojen tulkintaa. Kaavoissa on yksittäisten rakennusten suojelun lisäksi tähdätty kokonaisuuksien säilyttämiseen. Tästä huolimatta ei katuverkkojen eikä pihojen pinnoitteisiin kaavoissa puututa. Suojelematon, mutta hyvin säilynytkin vanha rakennus on uhanalainen monella tapaa. Siihen voi tehdä lähes vapaasti energiataloudellisia muutoksia tai saneerata tai vaikkapa purkaa. Viimeisin laaja purkaminen tapahtui alueella, jossa oli s/merkintä ja rakennukset 1830- ja 1840-

²³⁵ Kristiinankaupunki, asemakaavaote 2015. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015

²³⁶ Perjus 2013. Yle. Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015.

²³⁷ Myllyniemi 2015. Sähköpostihaastattelu haastattelu 20.10.2015.

luvuilta. Kaavoitus ei turvaa kaikkien vanhojen puurakennusten olemassaoloa, eikä suojellunkaan rakennuksen sisätiloja. Koko kaupungissa on kaksi lailla suojeltua rakennusta, joista toisen sisätilat olivat jo turmeltuneet ennen suojelun voimaan astumista.

Kaupungin suunnitelmissa on laatia ohjelma kaavoituksen tarkistamiseksi vuoden 2016 aikana.²³⁸

6.2 Rakennustapaohjeisto

Rakennusjärjestyksen ja kaavoituksen ohella kunnissa voi olla omat rakennustapaohjeensa, jotka säätelevät uudisrakentamista ja korjaamista.²³⁹ Kristiinankaupungissa tällainen on raumalaisen arkkitehti Jukka Koivulan laatimana. Rakennustapaohjeisto valmistui vuonna 1999. Sen tavoitteena oli antaa tietoja kaupungin kehitysvaiheista ja esimerkkejä perinteisistä rakennustavoista. Ohjeistossa neuvotaan kiinnittämään huomiota rakennusten oikeaoppisen korjaamisen ja lisäksi myös piha-alueisiin ja kokonaisuuksien säilyttämiseen. Ohjeisto tehtiin kaupungin päätöksenteon perustaksi ja palvelemaan kiinteistön omistajia korjaushankkeissa. Se luotiin täydentämään asemakaavojen viestiä. Ylevänä tavoitteena oli saada kaupunkilaiset mieltämään suojelutavoitteet omikseen ja siirtämään rakennusperintö turmeltumattomana tuleville sukupolville.²⁴⁰ Tosin ohjeisto on ohjeellinen eikä anna varsinaisia konkreettisia korjausohjeita, mutta sen avulla saa käsityksen rakennuksen säilyttävästä korjaamisesta ja se saattaa herättää uteliaisuutta näitä korjausmenetelmiä kohtaan, joiden lähteille lopussa oleva kirjallisuusluettelo johtaa. Valitettavasti ohjeiston käyttö on ollut vähäistä ja sen saavutettavuus rakennusten omistajien näkökulmasta on ollut heikko.

²³⁸ El Nemr 2016. Sähköpostihaastattelu 31.1.2016.

²³⁹ Laitinen 2014, 41.

²⁴⁰ Söderlund 1999, 2. Esipuhe, rakennustapaohjeisto.

Erikoisasiantuntija Risto Holopainen Museovirastosta kiteyttää kysymykseen rakennustapaohjeesta seuraavasti. ”Siellä on ylikorjaamisen ja uusimisen vimmalla ja jollakin tavoin yhdistäisin sen korjausohjeistuksen saatavuuteen.”²⁴¹ Tilanteeseen on tullut muutos. Kaupungissa on meneillään laajempi digitointihanke ja esitys rakennustapaohjeiston siihen liittämiseksi nähtiin tärkeänä. Nykytilanne on, että sähköisen versio, on nyt ladattavissa kaupungin kotisivuilta 4.2.2016 lähtien.

²⁴¹ Holopainen 2015. Viittaus sähköpostikeskusteluun 17.11.2015

7 Rakennuskannan muutokset

Kuvat 29. A ja B. Kuvassa A torialue toimii kauppapaikkana ja ympäröivät rakennukset ovat kookkaita puurakennuksia. (Rosengren 1891) ja Kuvassa B Tilanne on muuttunut. Torikaupan sijaan alue toimii parkkipaikkana ja ympäröivät rakennukset ovat osittain kivitaloja. Myös torin pinnoite on muuttunut (Kuva Hans-Mikael Holmgren. Yle Pohjanmaa).

Tässä luvussa käyn läpi Kristiinankaupungin rakennuskannassa tapahtuneita muutoksia niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Esimerkkikohteiksi on valittu kaupungin kaksi aluetta, joissa määrälliset muutokset olivat tutkimusajankohdasta 1995–2015 välisenä aikana suurimpia. Muutosten lisäksi pohdin energiasäästöjen mahdollisia vaikutuksia.

Ennen kuin esittelen Kristiinankaupungin rakennuskantaan liittyviä muutoksia, palaan hetkeksi aikaan jolloin kaikkialla Suomessa tapahtui mittavia kaupunkikuvallisia muutoksia.²⁴² Säännöstelyajan jälkeen 1960-luvulla ei arvostettu vanhaa puista rakennuskantaa juuri ollenkaan ja puurakennuksia pidettiin lähinnä epäkäytännöllisinä sekä epäterveellisinä muistoina menneisyydestä. Kaiken kaikkiaan asenteet vanhoja puurakennuksia kohtaan olivat enimmäkseen tuomitsevia 1960- ja 1970-lukujen Suomessa.²⁴³ Arkkitehdeilla ja suunnittelijoilla oli osaltaan merkitystä vanhoja rakennuksia väheksyvän ilmapiirin kehittymiseen. Heidän esille nostamansa ihanteet uudenlaisesta terveellisestä kaupungista antoivat toivoa kansakunnalle, jonka muistot köyhyydestä yhdistettiin myös vanhaan rakennuskantaan. Toisaalta muutoshalukkuuteen vaikuttivat myös talo-

²⁴² Lilius 1972, 53.

²⁴³ Harouny 2008, 248.

tekniikan ja materiaalien kehittyminen.²⁴⁴ Edistyksenä aiempaan nähtiin olevan: juokseva vesi, viemäri, saniteettitilat, keskuslämmitys, sähköliedet sekä uudet rakennustavat ja materiaalit. Elettiin aikaa, jolloin vanhaa rakennuskantaa pidettiin epämiellyttävänä ja vanhanaikaisena. Vallitseva ilmapiiri johti siihen että useiden puukaupunkien keskeiset alueet korvattiin modernein uudisrakennuksin.²⁴⁵ Saneerauksen jäljet näkyivät kaikkialla Suomessa, ja uhkana oli koko perinteisen suomalaisen puukaupungin häviäminen.²⁴⁶ Tilanne oli myös erityisen huolestuttava rannikon puukaupungeissa.²⁴⁷ Tapana oli, että mikäli rakennusta ei purettu kokonaan, se uudistettiin reippaasti jolloin peruskorjaukset ja varustelutason kohennus merkitsivät peruuttamattomia muutoksia. Vanhojen kaupunkikeskustojen katoamisen myötä asenteet vanhaa rakennuskantaa kohtaan alkoivat hiljalleen muuttua 1970-luvulle tultaessa. Saneeraustoimet saivat osakseen vastarintaa, ja laaja keskustelu rakennussuojelusta tapahtuneen ja projekteineen käynnistyi.

Peruuttamattomalta rakennuskannan muutokselta säästyivät lähinnä vain rannikon pikku-kaupunkeja.²⁴⁸ Oman erityisen ryhmänsä näistä säilyneimmistä kaupungista muodostavat Pohjanlahden rannikkokaupungit kuten: Raahe, Kokkola, Pietarsaari, Kaskinen, Kristiinankaupunki, Rauma, Uusikaupunki ja Naantali, joista viisi ensimmäistä on Pohjanmaalla.²⁴⁹ Suhteellisen hyvin säilyneet Pohjanmaan rannikon puukaupungit ovat nykyisin merkityksellisiä valtakunnallisen rakennetun kulttuuriperinteen edustajia. Kaupungeissa on säilynyt sekä yhtenäinen kaupunkirakenne että matala rakennuskanta. Parhaiten säilynyt Pohjanmaan kaupunki on Kristiinankaupunki, joka on säästynyt tuhoisilta kaupunkipaloilta sekä kaupunkirakentamisen pahimmasta aallosta.²⁵⁰

²⁴⁴ Tuppurainen 2011, 39.

²⁴⁵ Lilius 1972, 53.

²⁴⁶ Lilius 1972, 41.

²⁴⁷ Tuppurainen 2011, 39.

²⁴⁸ Koivula 1999, 9.

²⁴⁹ Lilius 1985, 10.

²⁵⁰ Pohjanmaan maakuntastrategia 2014–2017. Sähköinen lähde, viitattu 13.11.2015.

Kuvat 30. A ja B. Kuvassa A on kauppa 1900-luvun alkupuolelta, Rantakadulla. (Kuva Ina Roos 1900). Kuvassa B on edelleen sama rakennus ja siinä olevaa liiketoimintaa. Kaupan laajennusosa näkyy edessä vasemmalla. (Kuva Liisukka Oksa 2014.)

Kristiinankaupungissa suurimmat rakennuskannan määrälliset muutokset ajoittuvat 1970-luvulle, johon asti kaupunki sai uinua rauhassa ja likimain yhtenäisenä puukaupunkina. Vuonna 1966 Pekka Kärki totesi inventointimatkaraportissaan, että rakennustoiminnan suhteen kaupungissa oli tuolloin hiljaista, ja vain muutama uudisrakennus oli ilmestynyt katukuvaan.²⁵¹

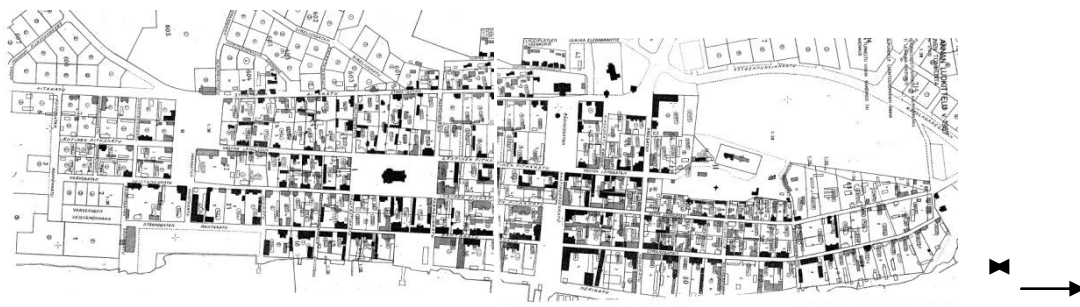
Kuva 31. Vielä 1960-luvun loppupuolella oli torin ympäristön rakennuskanta yhtenäistä. Kuvassa torin pohjoisreuna. (Kuva Hakli 1967 MV. (finna).

Vuonna 1966 alkoi kuitenkin kauppatorin laidan kaksikerroksisten puutalojen purkaminen ja sama tilanne jatkui pitkälle 1970-lukua, jolloin kookkaat puurakennukset katosivat yksi toisensa jälkeen. Suurin osa torin ympäristön rakennuksista on purettu ja korvattu uusien liike- ja asuinrakennuksien,²⁵² ennen keskustaa koskevan asemakaavan valmistumista vuonna 1975. Kristiinankaupun-

²⁵¹ Sillanpää-Storö 1980, 2.

²⁵² Kärki 1966. Virkamatkamatkaraportti. Sähköinen lähde, viitattu 13.9.2015.

gin vanhalta kaava-alueelta purettiin yli sata rakennusta vuosien 1967–1981 välisenä aikana. Kyseisellä alueella oli melkein 800²⁵³ rakennusta ennen mittavien purkutöiden alkua. Puolet mainituista rakennuksista purettiin noin 15 vuoden sisällä ennen suojelevan kaavoituksen voimaan tuloa.²⁵⁴ Purkutahdin ollessa kiivaimmillaan 1970-luvulla merkitsi se noin kahdeksan rakennuksen poistumista vuosittain. Lukuihin sisältyvät sekä asuin että talousrakennukset. Erityisen huomattava rakennuskannan muutos tapahtui torin ympäristössä, keskustan alueen kortteleissa. Kookkaat betonirakennukset istutettiin torin ympäristön entisiin puutalokortteleihin.²⁵⁵ Nykyisin toria ympäröivät rakennukset ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta moderneja.

Kuva 32. Inventointikartta vuodelta 1967. Vain muutama uudisrakennus oli rakennettu keskustan alueelle. Karttaan on merkitty inventoinnin arvoluokitusperusteet. Mustalla merkitty on kulttuurihistoriallisesti arvokas ja voimakkaasti leimaava rakennus. Rasteroitu on Kristiinankaupungille luonteenomainen rakennus ja valkoinen on korjauksissa turmeltu rakennus tai uudempi rakennus. (Keinänen & Kärki 1967 Rakennushistoriallinen ja taiteellinen inventointi).

Yhtenäisen kaupunkikuvan rikkouduttua on uudisrakennusten rakennustapaa ja ulkomuotoa harkittu laajemmin ja erityisesti kaupunkikuvan säilymisen kannalta. Myöhemmin tehdyt uudisrakennukset on sulautettu edeltäjiään paremmin ympäristöönsä niin muodoiltaan, kooltaan, kuin julkisivumateriaaleiltaankin, ja torin ympäristön ensimmäisiä kivirakenteisia uudisrakennuksia on jäl-

²⁵³ Riipinen 1995, 70.

²⁵⁴ Asemakaavoitus suojelumerkintöineen saatiin kaupunkiin kolmiosaisena 1970- ja 1980 luku-
jen mittaan. Vuoden 1975 ydinkeskustan kaava korvattiin vuonna vielä 1996. Kaavoituksesta on
tarkemmin luvussa 5.

²⁵⁵ Riipinen 1996, 29.

keenpäin uudistettu ja mukautettu paremmin kaupunkikuvaan sopiviksi. Myöhemmin tehdyt uudisrakennukset ovat kiistatta sopeutuneet ympäristöönsä edeltäjiään huomattavasti paremmin. Jukka Koivula huomioi rakennustapaohjeistossa, että jos osin onnistuneitakin uudisrakennuksia verrataan korkealuokkaiseen vanhoihin hirsirakennuksiin, on ero mitä ilmeisin ja kritiikkiä voidaan perustellusti esittää.²⁵⁶

Kuva 33. Vasemmalla Laivanvarustaja Hydenin hyvin säilynyt asuinrakennus. Keskellä Paarmanin talo, joka säilyi katukuvassa kansalaisaktiivisuuden ansiosta. Kadun oikealla puolella uudisrakennuksia 1980-luvulta. (Kuva Liisukka Oksa 2014).

Kaupungin keskustan ilmeen muuttuminen pittoreskista torimaisemasta epäyhtenäiseksi rakennusten ja parkkipaikkojen alueeksi herätti asukkaiden keskuudessa vastarintaa jo 1970-luvun Kristiinankaupungissa. Purkutuomion saanut kaksikerroksinen Paarmanin talo (seurakuntatalo) pelastui täpärästi kansalaisaktiivisuuden ansiosta ja hiukan myöhemmin torin reunalla oleva, osittain purettu Hanneliuksen kaksikerroksinen puurakennus suojeltiin lailla.²⁵⁷

²⁵⁶ Koivula 1999, 9.

²⁵⁷ Hiitonen 1977. (Erillisliite, Suupohjan Sanomat.)

Kuva 34. Kuvan virastotalot ja parkkipaikka rakennettiin keskustan, vuonna 1975 valmistuneen asema-kaavan mukaisesti entiseen puutalokortteliin. (Kuva Liisukka Oksa 2014).

Pahimmasta purkuaallosta sekä kaupunkikuvan rajuista muutoksista on kulunut aikaa, ja yleinen mielipide tuntuu jälleen hyväksyvän laajemman uudisrakentamisen huonokuntoisen, mutta korjattavissa olevan vanhan rakennuksen tilalle. Kaava-alueen vanhat, mutta suojelemattomat rakennukset ovat näin ollen vielä nykyäänkin erityisen hankalassa asemassa huolimatta siitä, että koko vanha ruutukaava alue kuuluu nykyisin valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin ympäristöihin (RKY).²⁵⁸ Tosin tilanteeseen on mahdollista tulla muutoksia, sillä kaavoitus on jälleen ajankohtainen, ja RKY -tavoitteet tulee huomioida kaikilla kaavatasoilla.

Kristiinankaupungin vanhalla kaava-alueella korjaaminen on onneksi uudisrakentamista yleisempää, silti myös viimevuosina rakennettujen uusien rakennuksien linja näkyy jo katukuvassa. On nähtävissä, että rankorakenteisten uudisrakennusten julkisivujen suunnitteluun on paneuduttu, ja niiden saavuttamat ulkoiset puitteet ovat jossain määrin muokanneet mielipiteitä aidon ja alkuperäisen arvostuksessa. Ollaan tilanteessa, jossa kaupungin omaleimainen vanha ja ainutkertainen hirsirakennusperintö on vaarassa ja uusi ympäristöön

²⁵⁸ RKY-luokitus 2009. Sähköinen lähde, viitattu 30.11.2015; Kappaleen tiedot perustuvat osittain omiin havaintoihini 15 vuoden ajalta sekä kenttämuistiinpanoihini ennen purkamista tehtyyn kahden asuinrakennuksen ja ulkorakennusrivin inventointiin. Läntinen Pitkäkatu 19. Inventointi, 2012. Pohjanmaan museo;

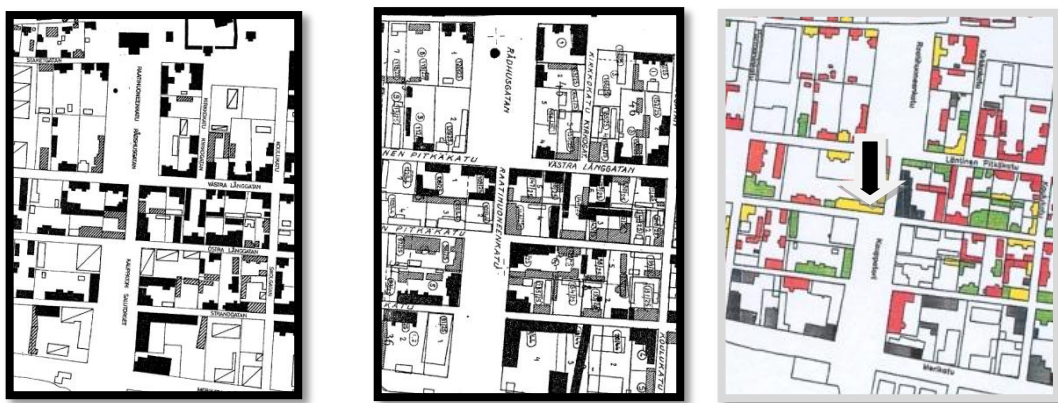
Kenttämuistiinpanot; keskusteluista eri toimijoiden kanssa ja paikallislehdistössä olleisiin artikkeleihin vuosilta 2011-2012 koskien rakennuksen purkua ja uudisrakentamista.

sovitettu rakentaminen nähdään positiivisena kehityksenä kaupunkikuvassa.²⁵⁹ Vaikka korjaaminen on aina ollut merkittävä osa rakennustoimintaa, on tilanteita joissa tätä mahdollisuutta ei ole edes harkittu, vaan kookkaamman uudisrakennuksen rakentamisen mahdollistanut rakennusoikeus on johtanut suoraan uudisrakentamiseen ja korjattavissa olevan vanhojen rakennusennusten purkuun.

Kuva 35. 1950-luvulla modernisoitu, vuonna 1831 rakennettu, rungoltaan moitteettomassa kunnossa ollut hirsirakennus purettiin vuonna 2012 heinäkuussa uudisrakentamisen vuoksi. Rakennuksessa asuttiin vielä keväällä 2012. Samalta tontilta purettiin lisäksi vuonna 1842 rakennettu ja yhä asuttu kulmatalo sekä pitkä hirsirakenteinen ulkorakennusrivi. (Kuvat Liisukka Oksa 2012).

7.1 Rakennuskannan määrälliset muutokset

Kuvat 36. A kartta vuodelta 1967, jossa mustat on erityisen arvokkaiksi luokiteltuja rakennuksia, rasteroidut kaupunkikuvallisesti tärkeitä -, värittömät vähempiarvoisia. B vuoden 1981 inventointi, jossa mustat ja rasteroidut ovat tärkeitä ja sopivia rakennuksia. C Kartta vuodelta 1993, jossa värilliset rakennuksia ja mustat, harmaat ja valkoiset uudisrakennuksia. Karttoihin pohjautuvia inventointeja esitellään luvussa. 6.

Kolme karttaa havainnollistavat keskustassa tapahtuneita muutoksia vuodesta 1967 vuoteen 1993. Suurimmat ja näkyvimvät muutokset ovat tapahtuneet keskustan alueella, joka käsittää torin ympäristön ensimmäiset ja sitä ympäröivät korttelit. Alueen rakennuksista oli vuonna 1973 93 % rakennettu ennen vuotta 1945. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin vanhojen rakennusten osuus oli enää 71 % keskustan alueen rakennuskannasta.²⁶⁰ Vuoteen 2015 mennessä keskustan alueelta on purettu vielä nuolella merkityn tontin koko vanha rakennuskanta ja joitakin ulkorakennuksia.

Kuvat 37. A ja B. Kuvassa A kerrostalot ovat esimerkkinä muutoksista, joita tehtiin ennen suojelevaa asemakaavaa. Kuvan B rakennukset ovat kaavoituksen jälkeiseltä ajalta. Kaavoissa huomioitiin katulinja (Kuvat Liisukka Oksa 2015).

Purkutahti hidastui selvästi suojelumerkinnöin varustetun kaavoituksen voimaan tulon jälkeen.²⁶¹ Kymmenen vuoden sisällä suojelevan kaavan voimaan tulosta kaupungin eteläosan alueelta purettiin kaikkiaan 12 rakennusta, joista kaksi oli suojelukohtetta.²⁶² Purkutahti on vuosien 1995–2015 välillä ollut noin 1,5 rakennusta vuodessa mukaan lukien sekä asuin- että talousrakennukset.²⁶³

Laskiessani rakennuskannan määrällisiä muutoksia huomasin, että talousrakennusten osalta tarkkaa määrää on hankala arvioida, koska saman katon alle on vuosien saatossa rakennettu eri toimintoja varten olevia talousrakennuksia ja purkutiedoissa saattaa olla, että koko rivi talousrakennuksia on merkitty yh-

²⁶⁰ Riipinen 1995, 28

²⁶¹ Riipinen 1995, 27.

²⁶² Kaupungin eteläosan asemakaava astui voimaan vuonna 1983; Tuomi 1995, 29. Liite 3.

²⁶³ Diariot: Lainhuudatetut rakennusten poistumat vuosilta 1995-2015, myönnettyt rakennusluvat vuosilta 2011 - 2015.

deksi rakennukseksi. Lisäksi purkulupa voi sisältyä myös rakennuslupaan. Näin ollen erillistä purkulupaa ei tarvita tai purkulupaa ei aina tarvita, jos kyseessä on pieni talousrakennus tai muu vähäpätöinen rakennus, jota ei ole pidettävä historiallisesti merkittävänä tai rakennustaiteellisesti arvokkaana.²⁶⁴ Käytin tutkimusaineistossa purkulupien ja rakennuslupien lisäksi myös inventointitietoja, valokuvia sekä kotiseutukirjaa, johon on koottu rakennukset asukkaineen vuosien 2004 ja 2005 aikana.²⁶⁵ Rajaan tutkimukseni käsittämään muutoksia kahden viimeisen vuosikymmenen ajalta, aikavälillä 1995–2015, jolloin alueella oli kattava suojeleva asemakaava.

Kuva 38. A ja B. Kuvassa A on huonoon kuntoon päässyt (vihreä) suojeltu rakennus (Teijo Laaksonen 2003) ja kuvassa B rakennus on korvattu puuaidalla (Liisukka Oksa 2015).

Rakennusten poistumasta olevien lainhuudatettujen tietojen ja myönnettyjen rakennuslupien sekä inventointien pohjalta ilmeni viime vuosikymmeninä tapahtuneet rakennuskannan määrälliset muutokset. Vuoden 1993 tarkastusinventoinnin ja tutkimusajankohdan väliin jäävän kahden vuoden aikana kaupungin eteläosasta purettiin asuinrakennus ja kookas talousrakennus tontilta no. 1-105-3. Tontti on yhä rakentamatta.

Varsinaisena tutkimusajankohtana, vuodesta 1995 vuoteen 2015 vanhalta kaava-alueelta purettiin kaikkiaan 32 rakennusta, joista 25 oli talousrakennusta ja 7 asuinrakennusta. Kaksi asuinrakennuksista oli suojeltu asemakaavamääräyksiin

²⁶⁴Eurooppalaisen kulttuuriperintöpolitiikan sanasto 2011, 60. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

²⁶⁵Dahlbacka 2005, 109-195.

ja valtaosa puretuista rakennuksista sijaitsi kaavassa alueellisesti merkittävällä ja säilytettävällä alueella A/s. Yleisimpinä purkusyinä olivat huono kunto ja uudisrakentaminen.²⁶⁶ Kaupunkialueelle myönnettyistä rakennus- ja purkuluvista kävi ilmi, että joittenkin purettujen talousrakennusten tilalle rakennettiin uusia talousrakennuksia. Tosin talousrakennus saattoi jäädä rakentamatta, kun tontille tuli aiempaa kookkaampi asuinrakennus tai talousrakennusta ei tarvittu. Purettujen asuinrakennusten tilalle oli useimmiten rakennettu uusi asuinrakennus. Kaksi koko rakennuskannasta tyhjennettyä tonttia jäi kokonaan rakentamatta.

Kuvat 39. A ja B. Kuvapari rakennusten ulkonäön muuttumisesta uudisrakentamisen myötä. Kuvan A keskellä on vanha rakennus ja uusi asfaltti. (Kuva Maire Mattinen, 1985) Läntinen Pitkäkatu 29. Kuvassa B on samalla paikalla oleva seurakunnan uudisrakennus vuodelta 1986. (Kuva Liisukka Oksa 2015).

7.2 Korjausrakentaminen

Nykyään korjausrakentaminen on saavuttanut vakiintuneen aseman rakentamisen toisena päälinjana. ²⁶⁷Wilhelm Helander toteaa artikkelissaan *Muistiinpanoja kuolleista taloista* (2011) korjausrakentamiseen liittyvästi seuraavaa:

”Peruskorjaus on pahin kohtalo, jonka uhriksi vanha rakennus voi joutua. Rakennus, joka on jatkuvasti ollut käytössä ja jota on hellästi huollettu ja aika-ajoin korjailtu, asetetaan yhtäkkiä kovakouraisen käsittelyn kohteeksi. Ei riitä että

²⁶⁶ Diariot rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015; Diariot myönnettyistä rakennusluvista vuosilta 2011–2015.

²⁶⁷ Tuppurainen 2011, 40.

suunnitelmat on tehty huolella, kun itse rakennustyömaa käynnistyy, liikkeelle purkautuvat voimat, joita on vaikea hillitä.”²⁶⁸

Kristiinankaupungin rakennuskannassa on poistumien ja uudisrakentamisen lisäksi tapahtunut myös muita muutoksia. Lähes kaikki talot joutuvat jossakin vaiheessa varustelutason kohottamisen kohteeksi.²⁶⁹ Muutokset liittyvät läheisesti rakennusten peruskorjauksiin ja samalla niiden laajennuksiin sekä nykyi-kaistamiseen. Perusparannuslainat, energiakriisi, energiataloudelliset korjausavustukset ja varustelutason kohotus olivat ajankohtaisia 1970–1980 luvulla. Markkinoille tuli uusia rakennusmateriaaleja sekä menetelmiä. Elettiin myös aikaa, jolloin vanhan puisen rakennuskannan arvostus oli vähäistä. Vuodesta 1978 lähtien, suuren energiakriisin jälkeen, kauppa- ja teollisuusministeriö on myöntänyt energiataloudellisia korjausavustuksia, joita jaettiin erilaisten rakennusosien uusimiseen sekä lisäeristämiseen. Lähtökohtana oli ”mitä useampi sentti villaa, sen enemmän markkoina avustusta.”²⁷⁰ Samoihin aikoihin edulliset perusparannuslainat tulivat myös korjaajien ulottuville. Kristiinankaupunki lähti ensimmäisten joukossa perusparannuslainakokeiluun, ja monet rakennukset onkin peruskorjattu 1970-luvun lopun, ja 1980-luvun mittaan. Energiaparrannukset näkyivät yhä selkeinä rakennusten julkisivuissa.²⁷¹

Kuvat 40. A ja B. Rantakadun ja Miilukujan kulmassa oleva rakennus on kaavalla suojeltu. (Kuva Paulaharju 1916 Kristiinankaupungin historia 1984). Kuvassa B voi nähdä rakennuksessa tapahtuneen muutoksen (Kuva Liisukka Oksa 2016.)

²⁶⁸ Helander 2011, 166.

²⁶⁹ Helander 2011, 166.

²⁷⁰ Mattinen 1982, 78.

²⁷¹ Mattinen 1985, 125.

Joissakin tapauksissa perusparannus merkitsi vanhojen rakennusten uudistamista ja varustamista likimain uusia vastaaviksi. Ihanne toteutettiin uusin ulkovuorauksin, uusin ikkunatyypein ja paksuin eristyksin. Myös varustelua parannettiin ja sisätilat modernisoitiin levytyksin, alas lasketuin katoihin sekä tilamuutoksia. Kaikista rakennuksissa tapahtuneista muutostöistä ei ole merkintöjä rakennusvalvonnassa, eivätkä monet sisätiloissa tapahtuneet muutokset välttämättä ole tulleet lupakäytännön piiriin. Eritasoisia peruskorjauksia on toteutettu ja toteutetaan yhä. Pääsääntöisesti rakennuksen detaljit köyhtyivät ja materiaalit vaihtuivat sekä sisä- että ulkopuolella. Nykyisten korjausten ongelmaksi voi yhä nähdä samat piirteet kuin vuosikymmeniä sitten tehdyissä peruskorjauksissa. Katukuvassa uudistetaan edelleen ikkunoita ja vuorauksia. Lämmitysjärjestelmän muutoksen lisäksi rakennuslupia on haettu erityisesti kattomateriaalien vaihtoon, julkisivumuutoksiin, terasseihin, kuisteihin ja katoksiin.²⁷²

Rakennusten käyttö, huolto ja korjaaminen on tärkeää, kerroksellisuus hyväksyttävää ja arvostettua. Rakennusten ulkoiset osat joutuvat alttiiksi säärasituksille ja kuluvat väistämättä. Ulkoverhous on eräänlainen uhrikerros, jota joudutaan aika ajoin huoltamaan. Usein vanha verhousmateriaali on kuitenkin niin laadukasta, että harvoin tulee kysymykseen koko ulkoverhouksen vaihtaminen tästä syystä. Koko julkisivun muuttaminen ja korvaaminen uudella ei ole hienovaraisen kunnostuksen periaatteiden mukaista,²⁷³ eikä taloudellisesti järkevää.

7.3 Sisätilojen muutokset

Rakennusten säilyneisyyttä arvioitaessa unohdetaan usein sisätilat vaikka rakennus on kokonaisuus ja osiensa summa. Suojelumääräysten ulkopuolelle jää-

²⁷² Diario myönnettyistä rakennusluvista vuosilta 2011–2015.

²⁷³ Kulttuuriympäristön käsitteitä. Sähköinen lähde. viitattu 17.3.2016

neiden sisätilojen säilyneisyyden arviointi on hankalaa. Huomioideni mukaan parhaiten muutoksilta säilyneitä ovat rakennukset, joiden käyttö on ollut vähäistä, ja ne, joiden haltijan asenteet ja valveutuneisuus vaikuttavat sisäpuolen säilyneisyyteen. Edellisten ohella myös rakennukset, joiden korjaustöihin on saatu kulttuurihistoriallisien arvojen säilymistä edellyttäviä avustuksia, ovat yleensä kokonaisilmeeltään säilyneempiä. On kuitenkin hyvin mahdollista, että sisätiloiltaan muunnellunkin rakennuksen levyjen, laminaattien ja paneelien alla on vielä olemassa historiallisia pintakerroksia.

Sisätiloissa tapahtuvat laajat uudistustyöt voivat olla suuri uhka rakennuksen pitkäaikaissäilyvyydelle ja terveellisyydelle. Harkitsematta käytetyistä uusista ja tiiviistä rakennusmateriaalista on saattanut lähteä valloilleen hankalasti poistettavia home- ja sienikasvustoja. Monissa asemakaavassakin suojellussa rakennuksissa on tehty vuosien mittaan niin hallitsevia sisätilojen uudistuksia, että vain hirsiset runkorakenteet ovat varmuudella säilyneet. Edelleen 2000-luvulla tehdyissä remonteissa huonejakoja ja väliseinien paikkoja on muutettu, uusia aukotuksia tehty, vanhat ovet, lattialankut, kattolaudat ja pintakerrokset on vaihdettu uusiin ja kokonaisia huoneita on muutettu kosteiksi tiloiksi.²⁷⁴

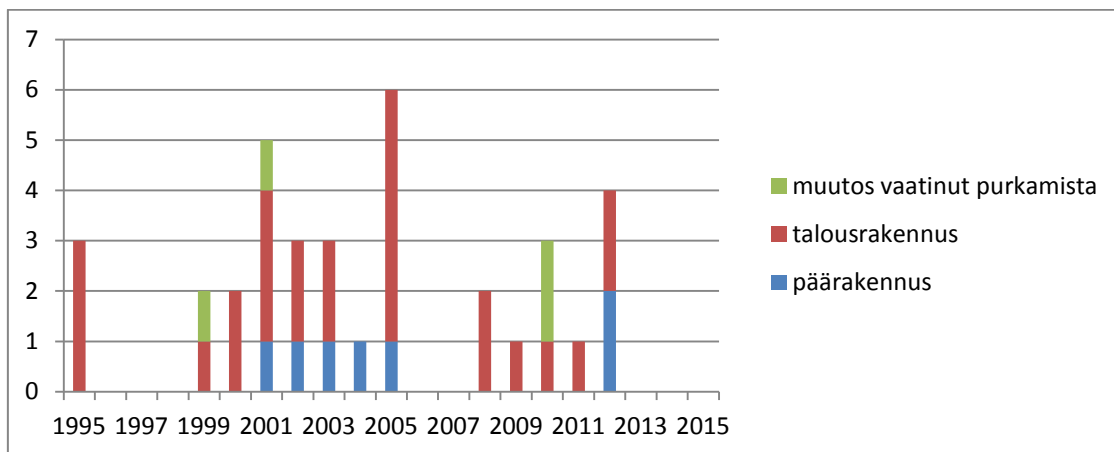
Nykyisissä korjaustöissä on käytetty yleisesti moderneja materiaaleja, joskus jopa täysin sopimattomissa tilanteissa. Esimerkiksi kaikesta pintamateriaalista riisutun hirsiseinän varausraot on saatettu täyttää akryylimassalla, joka tiiviinä materiaalina saattaa aiheuttaa kosteuden kertymisen puuaineksen ja muovin rajapinnalle muodostaen siten mikrobitoimintaa. Lattioiden leveät lankut on korvattu laminaatein ja kattolaudat paneelein. Seinät on saatettu riisua hirsipinnalle ja ovet hiekkapuhaltaa kaikista maalikerroksista. Seinien levytykset ja eristykset ovat nekin hyvin tavallisia. Levytykset voivat tosin olla myös suojelevia, mikäli rakennuksen aiemmat pahvit ja paperoinnit ovat saaneet jäädä levyjen alle. Aina ei näin kuitenkaan ole, ja vanhat pintakerrokset on huolella

²⁷⁴ Kenttätyöhuomioita rakennuskohteissa.

poistettu ja levyjen alle on upotettu mittava määrä nopeasti vanhenevaa talotekniikkaa. Herkkien sisäpintojen arvostus on vieläkin hyvin marginaalista. Lienee vielä yleinen käsitys, että haisevat vanhat paneroinnit on syytä poistaa ja että tapettipalan säilyttäminen kehystettynä tauluna tai laatikossa on pintakerroksille suojelutoimenpide, vaikka tapetin historia päättyy kulttuurihistoriallisena kerroksena rakennuksessa.²⁷⁵

7.4 Kaupunkikuvasta poistuneet rakennukset ja osittaista purkua vaatineet muutostyöt

Seuraavana esittelen kaavioiden muodossa tutkimusaineistostani saamaani tietoa rakennuksien poistumasta. Käyttämieni lähteiden pohjalta on joitakin kohteita saattanut jäädä vaille huomiota, johtuen lähdeaineiston rajallisuudesta. Tarkempia tietoja on saatavilla mm. viranomaisten hallinnoimista rekistereistä.

Kaavio 5. Rakennuksien poistumat vuosilta 1995–2015. Vaaka-akselilla on rakennuksen poistumavuosi ja pystyakselissa poistumien määrät vuosittain. Tutkimusajankohtana, vuodesta 1995 vuoteen 2015 vanhalta kaava-alueelta purettiin kaikkiaan 32 rakennusta, joista 25 oli talousrakennusta ja 7 asuinrakennusta ja neljässä rakennuksessa tehtiin mittavia purkutöitä. Todellisuudessa pienehköjä rakennusosien purkuja tehdään lähes kaikkien remonttien yhteydessä, joten tältä osin kaavio ei ole luotettava.²⁷⁶

²⁷⁵ Kenttämuistiinpanot 2000 – 2015. Esittelemäni havainnot perustuvat tehtäviini usealla korjaustyömaalla sekä vierailuilla jo kunnostetuissa asunnoissa, mutta myös tulkintaan työmaiden roskalavojen sisällöistä.

²⁷⁶ Diario rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015.

Kuva 41. Tarkistusinventointikartta. Vuonna 1993 tehtyyn tarkistusinventointiin kuului noin 700 rakennusta, joista 18% oli uudisrakennuksia.²⁷⁷ (Punainen ja vihreä ovat arvokkaita vanhoja rakennuksia, keltainen on vanha, vähempiarvoinen rakennus ja musta, valkoinen ja harmaa ovat eritasoisia uudisrakennuksia). Kartta on Ympäristöministeriön selvityksessä 1995, Suomalaisia puukaupunkeja.

Kaiken kaikkiaan vuoden 1995 jälkeiseltä ajalta katukuvaan on ilmestynyt viisi kookasta lautaverhottua asuinrakennusta ja useita talousrakennuksia. Uudisrakennusten kattomuodot jäljittelevät enimmäkseen ympäristössä runsaslukuisena esiintyvää aumakattoa. Kahdessa rakennuksessa sokkeli on koottu vanhoista porakivistä.²⁷⁸ Rakennukset eivät edusta varsinaisesti mitään tunnettua historiallista tyyliä, vaan ne on sovitettu ympäristöön lähinnä kattomuodoiltaan, mitasuhteiltaan ja puuvuoraukseltaan. Joissain uudisrakennuksissa kadunpuoleinen julkisivu mukailee edeltäjiään, mutta pihan puolen julkisivuissa on tyyllisesti poikkeavia ratkaisuja. Viimeaikojen uudisrakennukset eivät selkeästi erotu ympäristöstä uudisrakennuksina, mutta eivät myöskään vastaa rakennustavoiltaan vanhaa rakennusta.

Vanhaa kaava-aluetta rakennettaessa on tontin pihapiirin koko vanha rakennuskanta miltei poikkeuksetta poistettu, ja uudisrakennus on edeltäjiänsä kookkaampi useammalle taloudelle suunnattu ns. rivitalo. Kookkaan asuinrakennuksen lisäksi talousrakennusten osuus näillä tonteilla on vähentynyt ja volyymiltaan pienentynyt. Uudisrakennusten piha-alueet on useimmiten tasatettu sepelillä tai asfaltoitu. Osalle purettujen talousrakennusten tilalle, on raken-

²⁷⁷ El Harouny 1996, 30.

²⁷⁸ Kenttätöhuomio rakennusvaiheista 2015.

nettu uusia talousrakennuksia kuten autotalleja, -katoksia, roskakatoksia ja varastoja.²⁷⁹

Kuvat 42. A ja B. Kuvassa A on Läntisen pitkäkadun ja Raatihuoneen puiston kulmaan rakennettu uudisrakennus vuonna 2012. Kuvassa B on vanhainkodiksi suunniteltu uudisrakennus, jonka kadunpuoleiset ikkunat ylettyvät huoneistojen lattiatasoon. Ikkunoiden alaosaan kiinnitettiin myöhemmin turvalasit. (Kuvat Liisukka Oksa 2014).

7.5 Muutoksia kahdella alueella

Seuraavana havainnollistan ympäristössä tapahtuneita rakennuskannan määrällisiä muutoksia kaupungin kahdelta eri alueelta. Tarkastelun kohteiksi valituilla alueilla on tapahtunut tutkimusajankohdan suurimmat muutokset useamman tontin osalla. Rakennuskannassa tapahtuneet muutokset on ympyröity vuoden 1993 seurantainventoinnissa käytettyyn karttapohjaan. Karttojen värialueet viittaavat inventoinnissa käytettyyn arvoluokitukseen. Alapuolella olevassa taulukoissa on lyhennetyt kuvaukset arvoluokitukselta. Tarkempi arvoluokitus on esitetty luvussa 5. (Kartassa on kahden tontin osalla uudisrakennus merkitty virheellisesti vanhaksi rakennukseksi. kohdissa 1 ja 4).

	1 a. Historiallisesti erittäin arvokas rakennus		Ymp 1. Ympäristöön sopiva uudisrakennus
	1 b. Historiallisesti arvokas vanha rakennus		2. Mitään sanomaton uudisrakennus
	2. Ympäristöön kuuluva rakennus		3. Ympäristöön sopimaton uudisrakennus
	3. Haittaavasti muutettu vanha rakennus		

²⁷⁹Päätelmät perustuvat paikalla tehtyihin kenttämuistiinpanoihin, inventointitietoihin vuosilta 1967, 1981, 1993 ja 2012 alueelle sekä myönnettyihin purku- ja rakennuslupiin.

Alueen suojeleva kaava astui voimaan 1983.

1. Seurakunnan uudisrakennus vuodelta 1986 1-132/12.(kartassa merkitty vanhaksi rakennukseksi, vaikka kyseessä on uusvanharakennus)
2. Tonteilta 1-123/5-1 on purettu vuonna 1829 valmistunut pitkänurkkainen asuinrakennus ja tontilta 1-123-1037-2 ulkorakennus vuonna 2004. Arvoluokitus 1a . Tilalla uudisrakennukset ja asfalttipiha.
3. Tontilta 1-132-21-1 on purettu asuinrakennus, talousrakennus ja autotalli vuonna 2003. Asuinrakennuksen vanha osa oli arvoluokituksessa 1a ja se oli suojeltu asemakaavassa 1983. Tontti on autio.
4. Liikehuoneisto, uudisrakennus, nykyinen hotelli rakennettu vuonna 1985.(Merkitty karttaan vanhana rakennuksena, mutta on uusvanharakennus vuodelta 1985).1-123-1049.

Kuva 43. Kartassa oleva alue on uuden kirkon ympäristö kaupungin eteläpäässä. Alueen kaava valmistui vuonna 1983. Karttaan on merkitty tontit, joilta rakennukset on purettu vuoden 1983 kaavoituksen. Arvoluokitus 1993 inventoinnin mukaan. Kartta on osakuva tarkistusinventointikartasta.

Karttaan merkityt musta harmaat ja valkoiset alueet ovat olleet uudisrakennuksia vuoden 1993 inventoinnissa. Näiden lisäksi ympyröidyillä alueilla on tapahtunut viimeaikaisia rakennuskannan muutoksia. Kirkkopuiston etelälaidalla, karttaan numerolla kaksi, merkityn kulmatontin 1-123-5-1 rakennukset purettiin vuonna 2004 sekä naapuritontin 1-123-1037 pitkä ulkorakennusrivi vuonna 2001 uudisrakentamisen vuoksi.²⁸⁰ Vanha hirsinen, pitkään asumattomana ollut asuinrakennus vuodelta 1829²⁸¹ oli pahasti vaurioitunut vuotaneen vesikatteen vuoksi, mutta vielä 1993 rakennus arvoitettiin luokkaan 1a.²⁸² Uudisrakentamista varten hankitulta tontilta purettiin koko vanha rakennuskanta ja rakennettiin rakennusvolyymiltaan aiempaa hirsirakennusta huomattavasti suurempi paritalo. Samassa yhteydessä pihan maa-aines vaihdettiin ja päällystettiin asfaltilla. Tontin 1-231-1037 ulkorakennusrivi, joka vuoden 1993 inventoinnissa arvoitettiin luokkaan 1a, purettiin ja korvattiin autotallilla.

²⁸⁰ Diario rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015.

²⁸¹ Keinänen & Kärki 1967. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

²⁸² Seurantainventointiraportin 1995. Rakennuskohtaiset arvoluokitukset.

Kuvat 44. A ja B Kirkkokuistin eteläreunassa oleva uudisrakennus sekä Aitakadun tyhjäksi jäänyt tontti (Kuvat Liisukka Oksa 2015).

Aitakadun varrella olevalla tontilla 1-132-21/1-2-3 oli 1993 vuoden inventoinnissa vielä pieni asuinrakennus, talousrakennus ja autotalli. Tontilta purettiin koko rakennuskanta uudisrakentamisen vuoksi. Kallioinen tontti jäi kuitenkin rakentamatta. Pieni asuinrakennus oli merkitty kaavaan suojelumerkinnöin.²⁸³

1. Asuinrakennus ja ulkorakennus purettu tontilta 2-252-1233 vuonna 2005. Arvoluokitus 1. Tilalla on uudisrakennus.
2. Kookas hirsinen talousrakennus on purettu tontilta 2-248-1132 vuonna 2007. Arvoluokitus 1a. Tilalla uusi asuinrakennus.
3. Kaksi asuinrakennusta ja ulkorakennusrivi on purettu tontilta 2-239-2139 vuonna 2012. Arvoluokitus 1a, toinen päärakennus.
4. Suojeltu asuinrakennus sekä kaksi vanhaa ulkorakennusta purettiin tontilta 2-257-204/25/1-3 vuonna 2003. Tontti on tyhjä.

Kuva 45 Kartalla kuvattu alue on torin ja Raatihuoneen puiston ympäristöä. Kartta on osakuva tarkistusinventointikartasta vuodelta 1993. Mustat, harmaat ja valkoiset ovat uudisrakennuksia ja ympyröityjen alueiden kohdalle on rakennettu uudisrakennuksia 2000-luvulla.

Kartassa (kuva 52) mustat, valkoiset ja harmaalla merkityt rakennukset ovat vuoden 1993 inventoinnissa merkitty uudisrakennuksiksi. Rakennuskannassa

²⁸³ Diariot rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015; El Harouny 1996 Seurantainventointiraportti.

on siis tapahtunut useita muutoksia aiemmin. Viimeaikaisia muutoksia on tapahtuneet seuraavasti:

1. Tontilta 2-252-1233-1 on purettu asuinrakennus ja ulkorakennus vuonna 2005 uudisrakentamisen vuoksi. Vuoden 1993 inventoinnissa sen arvoluokitus oli 1. Tilalla on uudisrakennus, jossa vanhat sokkelikivet on hyödynnetty.
2. Tontilta 2-248-1132-3 on purettu pitkä hirsirakenteinen ulkorakennusrivi uudisrakentamisen vuoksi. Tilalle on rakennettu kaksikerroksinen paritalo vuonna 2005.
3. Tontilta 2-239-2139 on purettu kaksi asuinrakennusta ja ulkorakennusrivi vuonna 2012 uudisrakentamisen vuoksi. Toinen asuinrakennuksista oli luokiteltu luokkaan 1a vuoden 1993 seurantainventoinnissa.
4. Tontilta 2-257-204/25/1-3 on purettu vuonna 2003 kaavamääräyksen suojeltu asuinrakennus sekä kaksi vanhaa ulkorakennusta. Rakennukset purettiin huonon kunnan vuoksi. Tontti on edelleen tyhjä vuonna 2016.²⁸⁴

Kuva 46. Keskellä olevan vihreän talon paikalta purettiin huonokuntoinen asuinrakennus, vanhat sokkelikivet hyödynnettiin uuden rakennuksen perustuksissa. Uudisrakennuksen piha on asfaltoitu.

Nykyistä rakennuskantaa verrattaessa vuonna 1993 tehtyyn seurantainventointiin sekä myönnettyihin rakennuslupiin että paikan päällä tehtyihin havaintoihin voi todeta, että rakennuskannan uudistumista on tapahtunut Itäisellä Pitkädulla, Raatihuoneen puiston tuntumassa, Kirkkopuiston ympäristössä,

²⁸⁴ Diariot rakennusten poistumasta vuosilta 1995 -2015; El Harouny 1996 Seurantainventointiraportti.

Saunapuiston laidalla ja Koulukadulla. Näille alueille on rakennettu rakennusvolyymiltaan aiempia suuremmat ja rakennustavaltaan aiemmista hirsirakennuksista poikkeavat rankorakenteiset, lautavuoratut uudisrakennukset, jotka on sovitettu muodoltaan ympäristöön. Purkulupia ovat hakeneet sekä yksityiset että yritykset. Yksityiset luvat koskevat yleensä pienimuotoisempaa ja useimpien yhtä talousrakennusta koskevaa purkua. Koko tontin rakennuskannan poistaminen ja laajat useamman asunnon uudisrakennukset ovat sen sijaan pääsääntöisesti yritysten tekemiä.²⁸⁵ Näissä tapauksissa rakennettu kiinteistö on edellisiä suurempi ja asunnot tulevat yleensä myyntiin tai vuokralle.

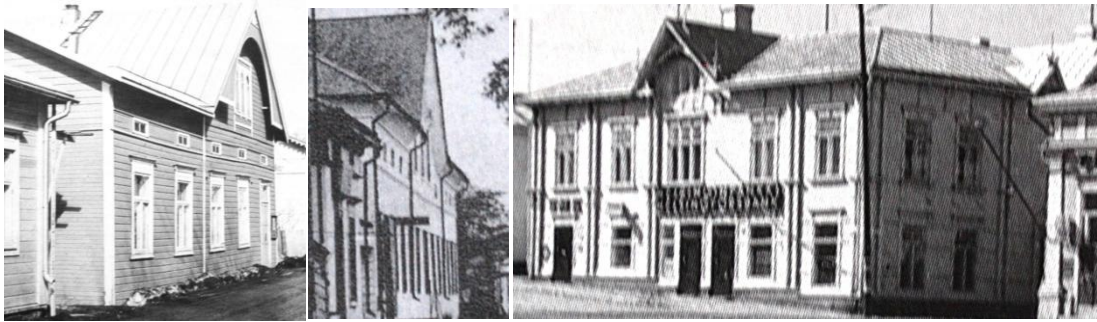
Lähes yhtenäisiä vanhan rakennuskannan muodostamia kokonaisuuksia on yhä olemassa. Näillä alueilla sekä kadunvarren päärakennukset että pihoilla olevat talousrakennukset ovat säilyneet. Aivan yhtenäistä korttelikokonaisuutta ei kuitenkaan enää ole, mutta useilla kaduilla kaupungin eri osissa on yhtenäisiä, useamman rakennuksen muodostamia alueita.

7.6 Köyhtyvä katukuva

Uudisrakentamisen ja rakennusten peruskorjausten myötä katukuvaan on tullut silmin havaittavia muutoksia. Näkyvimvät muutokset ovat tapahtuneet kattomuodoissa, ulkoverhousmateriaaleissa ja -paksuuksissa, ikkunoissa, sokkeleiden pinnoitteissa ja niiden korkeuksissa.

Vanhoja valokuvia tutkittaessa huomaa kattojen muodoissa selkeän muutoksen. Ennen katukuvassa olleet kattojen poikkipäädyt ja frontonit ovat harvenneet ja näiden tilalle on tullut kaavamääräysten mukaisia yksinkertaisempia auma- ja harjakattoja.

²⁸⁵ Diariot rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015 ja myönnettyt rakennusluvut vuosilta 2011–2015, Teknisen keskuksen arkisto.

Kuvat 47. A, B ja C Kadonnut kattomuoto. Poikkipäädyt ovat nykyaikavälikuvassa harvinaisia. Kuva A Läntinen Pitkätie, (Maire Mattinen 1985). Rakennukset purettiin 1980-luvulla. Kuva B. Rantatie, (Ina Roos 1900 alkupuoli). Kuva C torin ympäristö (Hakli 1967).

Rakennusten ulkovaipan paksuus on kasvanut ja detaljitaso köyhtynyt, mikä on nähtävissä sekä uudis- että korjauskohteissa. Myös ulkopintojen materiaaleissa on tapahtunut selkeitä muutoksia. Kaavamääräykset suosivat nykyisin puisia julkisivuja, ja Kristiinankaupungissa ennen yleiset, 1850-luvun vaiheilta peräisin olevat rapatut julkisivut ovat lähes kadonneet.²⁸⁶ Ennen yleisestä vuoraustavasta on jäljellä enää kaksi esimerkkiä, jotka on rapattu perinteisin menetelmin. Lisäksi on yksi rakennus, jonka vanha rappaus on jokin aika sitten vaihdettu moderniin lämpörappaukseen. Muutos on harmillinen, sillä rapattujen vuorausten kiinnityksissä on ollut vaihtelevia tapoja ja ne ovat antaneet vaihtelevuutta katukuvaan. Jäykän rappauskerroksen kiinnittyminen elastisempaan hirsirunkoon on ollut aikansa rakennustekniikan ponnisteluja. Jäljelle jääneissä Felenin talon säilynyt, mutta huollettu rappaus on kiinnitetty hirsirakennukseen ristirimoituksella, Stendahlin talon rapatun julkisivun kiinnittämiseen on käytetty lappeellaan olevaa ohutta tiiltä, joka on kiinnitetty hirsirunkoon rautatapilla tiilen keskellä olevasta reiästä.

²⁸⁶ Kristiinankaupungin asemakaavaseloste 1983 Sähköinen lähde, viitattu 12.10.2015; Keinänen & Kärki 1967. Sähköinen lähde, viitattu 24.11.2015.

Kuvat 48. A, B ja C, Kuvassa A Felenin talon pitkän julkisivun säilynyt rappaus, Rantakatu. Kuvassa B on Stendahlin talon pitkän julkisivun säilynyt rappaus, Läntinen Pitkätie ja kuvassa C ”Pupulan” vanha rappaus ennen muutosta. Koulukadun ja Läntisen Pitkätien kulma. (Kuvat Liisukka Oksa 2013)

Puisissa julkisivuissa vuorauslaudat ovat pääsääntöisesti ohentuneet, kaventuneet ja työstöjäljet muuttuneet. Rakennuksen ilmeen kannalta näkyvä muutos on havaittavissa ikkunoissa ja ovissa. Valmisikkunat sekä -ovet ovat yleistyneet aiemmista poikkeavine muotoineen, puitejakoineen sekä materiaaleineen. Saaveden ohjaukseen liittyvät kourut ja syöksytorvet ovat nekin muuttuneet useasti historiansa aikana.

Kuvat 49. A ja B vedenohjausta (Kuvat Liisukka Oksa 2014).

Sokkeleiden osalta muutokset ovat olleet sekä muodistavia että välttämättömiä. Valokuvista voi päätellä, että sokkelien rappaaminen oli muodissa jo 1900-luvun alussa. Sementtikuoorrutukset tulivat uudestaan muotiin 1970–1980-luvun peruskorjusaallon aikana. Mutta myöhemmin betonivalusta tuli välttämätön toimi sokkeleiden vahvistamisessa alapohjien korjaustöiden yhteydes-

sä.²⁸⁷ Vanhimmissa sokkelipinnoitteissa jäljiteltiin hienompaa kivilaatua rapaamalla harkkokuviointia sokkelin pintaan. Nykyisin moni matalalla sokkelilla oleva rakennus on korjattu alapohjastaan ja perustuksistaan. Syy korjaustarpeeseen on ollut kohonneessa tien pinnassa ja sokkelin peittävässä asfaltoinnissa. Korkealla oleva katupinta on johtanut huleveden suoraan lattiarakenteisiin ja aiheuttanut siten home- ja lahovaurioita. Hankalimmissa tapauksissa katupinta on peittänyt sokkelin tuuletusluukkuineen ja noussut aina lautavuoraukseen asti. Alapohjia on sittemmin nostettu, sokkelit betonoitu ja talot salaojitettu. Monet rakennukset näyttävät nykyään huomattavasti matalammilta, kuin miksi ne alun perin rakennettiin. Tapahtuneet muodon muutokset voi havaita rakennusten päädyistä, joissa voi nähdä, että lautaverhouksen reuna ja sokkeli ovat huomattavasti korkeammalla kadun puolella, kuin ovat alaspäin viettävän pihan puolella. Luonnonkivistä olevat perinteiset sokkelit ovat säilyneet ehyinä lähinnä korkeimmissa perustusrakenteissa. Sokkeleissa olevien tuuletusluukkujen muodot ovat myös muuttuneet. Viimeaikoina välttämättöminä avatut uudet kissanluukut ovat pääsääntöisesti pyöreitä. Luukkujen muodonmuutos johtuu uudesta kiven kairaustekniikasta.

Kuvat 50. A ja B. Kuvan A etualalla on rakennus, jonka julkisivu on säilynyt viimevuosikymmenien muutoksilta ja saman kuvan taka-alalla peruskorjattu rakennus. Kuvan B etualalla olevan rakennuksen rapatussa sokkelissa on harkkokuviointi. (Kuvat Liisukka Oksa 2014).

²⁸⁷ Koivula 1999, 44.

7.7 Korjausrakentamisen näkymät

Nykyäänkin korjausrakentaminen toteutetaan pääsääntöisesti uudisrakentamisen menetelmin, ja laajempia remontteja tekevät näihin erikoistuneet rakennusliikkeet. Laajat remontit ja muutostyöt ajankohtaistuvat yleensä rakennuksen vaihtaessa omistajaa. Pienimuotoisempia korjaus- ja huoltotoimenpiteitä toteutetaan jatkuvasti asutuissa rakennuksissa. Nykyisin huolta aiheuttaa erityisesti se, että lainsäädännön myötä energiakorjausten tarve on jälleen kasvanut, ja harvalla kiinteistön omistajalla on riittävästi tietoa lain soveltamisen mahdollisuuksista. On hyvin mahdollista, että varmuuden vuoksi turvaudutaan tekemään kohtuuttoman suuria muutostöitä.

Lainsäädännössä korjausrakentaminen käsitetään yhdeksi kokonaisuudeksi, rakennuksen ikä ja rakennustapa ovat toissijaisia. Energiasäädökset ovat yhteisiä kaikille rakennustyypeille iästä ja rakennustavasta riippumatta. Kysymyksessä voi siten olla yhtä hyvin koneellisella tai painovoimaisella ilmanvaihdolla toimiva rakennus. Suunnittelijoille jääkin tässä tapauksessa suuri vastuu määräysten soveltamisessa. Mikäli vanhan rakennuksen arvoja ja toimintatapaa ei tunnisteta riittävästi, suurena vaarana ovat ylikuormitetut energiaremontit, jotka johtavat julkisivujen eristämiseen, toiminnan muuttamiseen ja rakennusosien vaihtoon. Vanhan rakennuksen tilannetta tulisikin tarkastella kokonaisvaltaisesti ja miettiä kevyempiä ratkaisuja.²⁸⁸*Madridin dokumentissa* (2011) painotetaan kulttuurimerkityksen säilymistä tuleville polville seuraavasti:

”Energiatehokkuuden paine kasvaa koko ajan arkkitehtuuriperintökohteissa. Kulttuurinen merkittävyys ei saisi altistua haitallisesti energiasäästön toimenpiteille. Kuinka ottaa huomioon ympäristön kestävyuden lähestymistavat? Interventoiden tulee olla kestäväällä tavalla toteutettuja ja mahdollistaa kohderakennuksen kehitys ja huolto. Jotta saavutetaan tasapainoinen, käytännöllinen ja kestävä lopputulos, on neuvoteltava kaikkien sidosryhmien kanssa. Kohde on säilytettävä kulttuurimerkityksineen jälkipolville.”

²⁸⁸ Tuppurainen 2011, 41.

Suunnitteluun lähtökohdaksi tulisi ottaa rakennuksen arvot ja mahdollisuudet, sillä vanhaa rakennusta voi ja saa kunnostaa lähtökohtaisesti sen rakennusaikana voimassa olevien lakien mukaan. Aina saa korjata, kuten rakennus on aikanaan rakennettu, mutta jos toimenpide muuttaa käyttötarkoitusta tai korjaus vastaa uudisrakentamista sekä vaatii laajuutensa ja luonteensa vuoksi rakennuslupaa, käsitellään asia uuden lain mukaan. Energiatehokkuutta lisäävää korjausta ei tarvita, jos asuu, kunnostaa ja pitää rakennuksen käyttötarkoituksen ennallaan. Rakennuslain yleisissä tavoitteissa mainitaan erikseen rakennus- ja kulttuuriperinnön sekä rakennetun ympäristön kauneuden vaaliminen (MRL 1§, 5§, 12§, 28§, 39§).²⁸⁹ Energiatodistus vaaditaan rakennusta myyessä tai vuokrattaessa. Suojelukohteet ja alle 50 neliön suuruiset rakennukset eivät todistusta tarvitse. Energiatodistus kertoo energiankulutuksesta lyhyellä aikavälillä, mutta ei kerro mitään rakennuksen elinkaaresta ja kestävästä kehityksestä tai terveellisyydestä.²⁹⁰ Laki rakennuksen energiatodistuksesta tuli voimaan vuonna 2013. Tähän lakiin kuuluu lisäksi muutamia täydentäviä asetuksia.

Rakentamista ohjaa maankäyttö ja rakennuslaki (MRL) ja siihen sisältyvä rakennusmääräyskokoelma 13 § RakMk, johon on koottu kaikkea rakentamista koskevat määräykset.²⁹¹ Koko rakennusprosessia käsitteleviä seikkaperäisiä ohjeita on noudatettava kaikessa uudisrakentamisessa. Kokoelma koostuu määräyksistä ja ohjeistuksista määräysten ollessa täysin sitovia ja ohjeiden suosituksenomaisia. RakMk säätelee uudisrakentamista tai siihen verrattavia muutos- ja korjaustöitä. Vanhaa rakennusta lainsäädäntö ei koske mikäli ei tehdä uudisrakentamista vastaavia korjauksia. Maakäyttö- ja rakennuslaissa tehtiin pykäläkohtaisella säädösmuutoksella päivitys vuoden 2013 alussa, sen sisältönä oli terveellisyys, turvallisuus, energiatehokkuus (MRL 117 §). Muutokset kirjattiin varsinaisen lain ulkopuolelle ja niitä säädellään tarkemmilla asetuksilla. Ympäristöministeriö antoi vuonna 2013 tarkemman, vanhoja rakennuksia koskevan

²⁸⁹ Lahtinen 2014, 45.

²⁹⁰ Lahtinen 2014, 56.

²⁹¹ Lahtinen 2014, 40.

asetuksen, jonka sisältönä on energiatehokkuuden parantaminen muutos- ja korjaustöissä.²⁹² Rakentamista ohjeistetaan myös alueellisilla määräyksillä, ja viimekädessä kunnan rakennusvalvontaviranomainen punnitsee säädösten soveltamistarkkuuden.

Kaavoituksen avulla toteutettu suojeleminen on etu rakennusten omistajille, sillä se vapauttaa rakennuksen energiatodistuksesta. Kristiinankaupungissa rakennusvalvonnalla on selkeä mielipide rakennuksissa tapahtuviin energiakorjauksiin. Suojeltujen rakennusten osalta energiaa parantavia toimenpiteitä harkitaan huolellisesti ja mahdollisiin toimenpiteisiin saa myös neuvoja. Jos rakennusta ei ole suojeltu kaavassa, samalla RKY- tai ruutukaava-alueella oleminen ei vaikuta menettelytapoihin energiakorjausten suhteen, vaan suojelemattomia rakennuksia kohdellaan samalla tavalla kuin rakennuksia yleensä.²⁹³ Tutkija ja konservattori Risto Holopainen Museovirastosta näkee, että rakennusvalvonnan rakennussuojelumyönteisyys ja ymmärrys säilyttävän korjaamisen kauaskantoisuudesta verrattuna energiaremontteihin on tässä yhteydessä ensiarvoista.²⁹⁴

7.8 Kaavan merkitys säilyvyyteen

Kaavoituksella pyritään säilyttämään katunäkymät yhtenäisinä, mutta korjausrakentamisen toteuttamisessa materiaali ja työtavat vaihtelevat. Näyttää siltä, että suojelumerkinnällä on ollut aivan erityistä vaikutusta rakennuksen säilymiseen katukuvassa. Vuosien 1995–2015 katukuvasta poistui kokonaan vain kaksi suojeltua asuinrakennusta, kun kaikkiaan rakennuksia katosi yli kolmekymmentä. Julkisivujen muutoksissa on sen sijaan kirjavia toteutustapoja, joissa on nähtävissä eri ajanjaksojen toteutuksia. Kaavasuojeleminen alkuvaiheessa kaavalla suojelemaan rakennuksen korjaukset eivät juuri poikenneet yleisestä korjauslin-

²⁹² Lahtinen 2014, 41; MRL 1999, 117 §. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

²⁹³ Myllyniemi 20.10.2015, Sähköpostihaastattelu.

²⁹⁴ Holopainen 17.11.2015, Sähköpostihaastattelu.

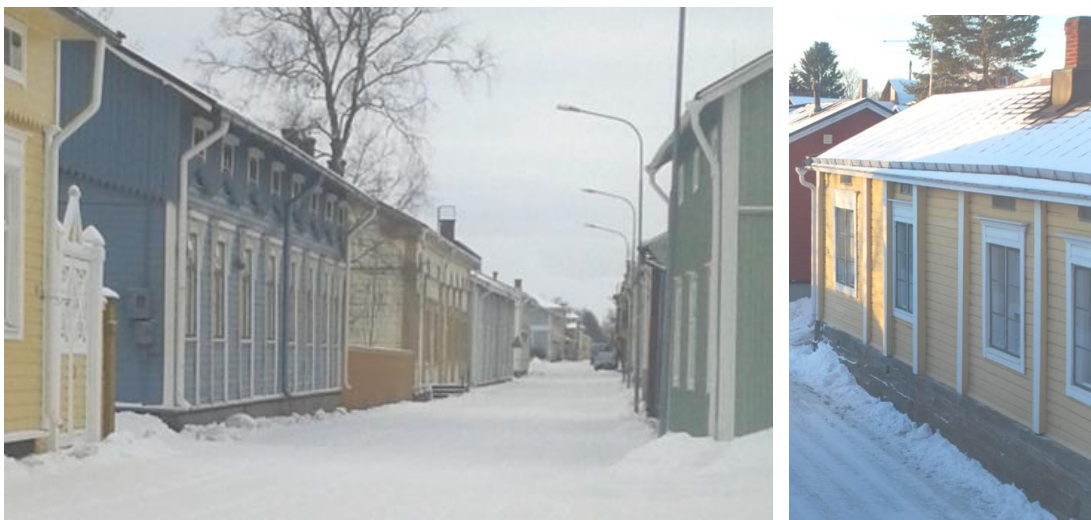
jasta. Julkisivujen osalta onkin nähtävissä selkeitä rakennuksen identiteetin muutoksia. Rakennusten julkisivujen materiaali vaihtui usein, detaljit köyhtyivät, massa laajeni ja ikkunat jäivät syvennyksiin sekä vaihtuivat teollisesti valmistettuihin ikkunapaketteihin. Yllättävää on, että aikoinaan suojelun piiriin arvoitettu rakennus ei välttämättä enää täytä niitä kriteerejä, jotka aikoinaan johtivat suojelupäätöksen syntyyn. Kaavassa suojeltujen rakennusten korjaustöiden linja muuttui kuitenkin harkitumpaan suuntaan 2000-luvulle tultaessa. Tästä huolimatta suojelemattomien rakennusten korjaustyöt toteutettiin edelleen muunnellen julkisivuja vaihtelevin menetelmin. Yleisestä linjasta poikkeavaa korjausta on nähtävissä kahden 2000-luvun alkupuolella julkisivuiltaan kunnostetun rakennuksen osalta. Kyseisissä kunnostuksissa lähdettiin palauttavaan *tyylirestaurointiin*, jolloin rakennusten vanhat julkisivut vaihdettiin rakennuksen valmistusaikaan viittaaviin julkisivuihin.²⁹⁵ Eräs viimeaikojen julkisivumuutoksiin tullut käänne lienee myös kadun puolen julkisivun huolten korjaaminen vuorauksineen ja ikkunoineen ja saman rakennuksen pihanpuoleisen julkisivun muuttaminen uusin kuistein ja parvekkein.

Kuva 51. A ja B. Punamullatut ja varhaisempaan asuun uudistetut julkisivut. Kuvan A vasemmalla olevan rakennuksen päädystä voi huomata katupinnan tason, sokkelin nostamisen, betonoinnin sekä vuorauksen alareunan korkeuden. (Kuvat. Liisukka Oksa 2014).

²⁹⁵ Tyylirestaurointi on tyylipuhtauteen pyrkivä restauroinnin suuntaus. Eritelty tarkemmin johdantoluvussa.

Suojelluissa rakennuksissa on tehty myös energiataloudellisia muutoksia. Uudemmissa lisäeristystöissä ovat lihavoituvan rakennuksen ikkunoiden syvennykset jääneet sisäpuolelle huonetilaan, ja vanha paksusta materiaalista tehty julkisivuvuorauslaudoitus on vaihdettu ohueen, yksitoikkoiseen sirkkelilautaan. Yhä harvempi rakennus on säilyttänyt historiallisen julkisivunsa tähän päivään asti, ja tarvittavat korjaukset on toteutettu maltillisesti. Usein rakennusten säilyneisyys on yhteydessä käyttöön. Rakennukset, joiden käyttö on ollut vähäistä eikä omistajanvaihdoksia ole juuri tapahtunut, ovat säilyneet parhaiten ulkonäköä haittaavilta korjauksilta. Usein omistajaa vaihtaneet rakennukset ovat mitä ilmeisimmin myös remontoitu useammin. Kristiinankaupungin rakennuskannassa on silti yhä ympäri vuoden asuttuja julkisivuiltaan säilyneitä ja pieteetillä kunnostettuja rakennuksia.

Kuvat 52. A ja B Hyvin säilyneitä, asuttuja ja huolten kunnostettuja julkisivuja (Kuvat Liisukka Oksa 2016.)

Kristiinankaupungin Cittaslow-kriteereissä 2011 on esitetty suojeltujen rakennusten kunnostukseen liittyvä museotoimen ja rakennusvalvonnan yhteistyö.²⁹⁶ Yhteistyön hedelmiä on nähtävissä esimerkiksi suojeltujen rakennusten värivalintojen suhteen. Kriteereissä on esillä rakennusten värytys ja sen tutkiminen korjaustöiden yhteydessä. Tehtävä lienee kuitenkin mahdoton useissa suojelussakin kohteissa ja vielä useammassa suojelemattomissa kohteissa tapahtu-

²⁹⁶ Cittaslow kriteerit 2011, 8. Sähköinen lähde, viitattu 16.4.2016.

neiden julkisivumuutosten vuoksi. Vanhan vuorauksen myötä kun on poistettu kaikki väritykseen viittaavat dokumentit.

Joka tapauksessa näyttää olevan niin, että suojelumerkinnällä varustetut rakennukset pysyvät pidempään katutilassa ja vailla tätä merkintää olevat vanhatkin rakennukset ovat vaarassa kadota. Alueellisilla kaavamerkinnöillä, vuonna 2009 voimaan tulleella RKY-luokituksella tai Cittaslow-brändillä vuodesta 2011 ei näytä olevan merkitystä rakennusten säilyvyyteen, koska edellä mainittujen voimaantumisen jälkeen kaupungista on purettu sekä asuin että ulkorakennuksia, jotka sijaitsivat A/s alueella.²⁹⁷ Positiivisena puolena rakennusta suojeleville kaavamerkinnöille voi nähdä, että suoran purkamisen lisäksi merkintä suojelee tuhoisilta energiakorjauksilta sekä edesauttaa avustuksen saannin rakennusperintöä kunnioittavaan ja suunniteltuun kunnostukseen. Mutta merkintä ei suojele rakennusta omistajalta itseltään.

Kaava suojelee osittain, mutta rakennussuojelumyönteisillä asenteilla voi turvata rakennusperintöä laajemmin. Aito ja vanha rakennuskanta hupenee koko ajan. Sitä syö aika, luonnonvoimat, purkutyöt ja peruskorjaukset. Purku- ja korjaustöiden taustalla vaikuttaa kaavoituksessa asetettu rakennusoikeus. Ajattelemattomat korjaustoimet tuhoavat rakennettua kulttuuriperintöä kiihtyvällä vauhdilla. Toisaalta, korjausten suhteen on nähtävissä myös asenteiden muuttumista. Mittavien peruskorjaushankkeiden rinnalla tapahtuu koko ajan myös pienimuotoista ja säilyttävää korjausta. Aidon materiaalin arvoa ei kuitenkaan vielä täysin ymmärretä. Korjauksissa voidaan huolettomasti poistaa vanhaa materiaalia ja korvata se uudella vastaavan näköisellä elementillä. Usein kopio koetaan myös aidon materiaalin rinnalla paremmaksi. Iäkkäitä rakennuksia ei nähdä dokumentteina omasta ajastaan, eikä nähdä myöskään sitä, että uudistus on dokumentti vain omasta ajastaan. Rakennuksia pidetään yhä eri elämänvaiheiden muunneltavina käyttöesineinä. Usein ajallisesti lyhyttä jaksoa varten muutetaan pysyvästi osa rakennushistoriaa ja uudistaminen tehdään

²⁹⁷ Asemakaavaseloste 1995. Liite 2.

tarpeettoman laajana, kun tilanteen voisi ratkaista myös rakennuslähtöisesti ja pyrkiä tekemään muutoksia rakennuksen ehdoilla. Pelkästään uudisrakentamisen keinoin toteutettavat remontit vanhassa rakennuksessa ovat kyseenalaisia rakennusperinnön säilymisen suhteen, mutta myös ongelmallisia sisäilman kannalta.

Parempaan suuntaan ollaan kuitenkin menossa, sillä rakennustapaohjeisto on viety sähköisenä versiona kaupungin kotisivuille tammikuussa vuonna 2016, ja kaavoitus on lähtenyt periaatetasolla käyntiin. Vuoden 2016 aikana on päätetty tehdä ratkaiseva siirto uuden kaavoituksen aikaansaamiseksi. Kaupunginjohtaja Riitta El Nemrin tiedonanto joulukuussa 2015 kaupunginvaltuuston päätöksestä vuodelle 2016 on seuraava.

”Kaavoitus toteutetaan, jotta voidaan luoda toiminta edellytykset asutukselle, teolliselle ja kaupalliselle toiminnalle ja viihtyisälle lähiympäristölle, joka on sopusoinnussa alueen ympäristö arvojen kanssa:

- Laaditaan ohjelma vanhentuneiden yleis- ja asemakaavojen tarkistamiseksi.
- Rakentamiselle luodaan edellytykset myymällä tontteja eri tarkoituksiin ja rakentamalla infrastruktuuria.

Asiakkaaseen kohdistuvat vaikuttavuustavoitteet:

- Asiakkaat saavat hyvää ja joustavaa palvelua.
- Kristiinankaupungin yleiskaava otetaan käsittelyyn.”²⁹⁸

Uudella kaavoituksella on mahdollista luoda selkeämmät raamit puukaupungin säilymisen turvaamiseksi.²⁹⁹ Kun vielä huomioidaan RKY-alueen tavoitteet, on mahdollista, että alueen merkitys vanhana puukaupunkina huomioidaan.

²⁹⁸ El Nemr 2016. Sähköpostitiedonanto. 3.2.2016.

²⁹⁹ Myllyniemi 2015. Sähköpostitiedonanto. 20.10.2015

8 Sisätilojen suojeleminen

Tässä luvussa käyn läpi sisätilojen suojelumahdollisuuksia. Vähäisten viranomaiskeinojen lisäksi pohdin sisätiloille kohdistuvia muutostarpeita sekä keinoja, joilla interiöoreihin kohdistuvia paineita voidaan vähentää.

Kuva 53. Kaupungin pohjoisosassa olevan entisen satamatullirakennuksen korjaustöiden yhteydessä 1980-luvulla, paljastui suoraan hirsipinnalle maalatut liimavärimalaukset 1700-luvulta. Kuvan kaltaisia, maalattuja pylväitä oli nähtävillä useampi kullakin seinällä. Asiasta kertoi remonttitoissa mukana ollut maalari Rune Wikclen ja myös talon nykyinen omistaja. Remontin yhteydessä seinät peitettiin ja sali kunnostettiin koristeellisen katon mukaan 1890-luvun asuun (Kuva Rune Wikclen).

Nykyinen lainsäädäntö tarjoaa vain rajalliset mahdollisuudet sisätilojen suojelulle. Lainsäädäntö painottaa kaavoituksella tapahtuvaa suojelua, mikä on tällä hetkellä riittämätön keino arvokkaiden sisätilojen turvaamiseksi. Toisaalta yksi valtioneuvoston hyväksymän rakennusperintöstrategian tavoitteista on sisätilojen säilyttävän korjaustavan vakiinnuttaminen.³⁰⁰

³⁰⁰ Sisätilojen suojeleminen 2003, 10. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015; Kivilaakso 2010, 9. Sähköinen lähde, viitattu 3.2.2016.

Sisätilat ovat saaneet huomiota jo pitkään kulttuuriperinnön tutkijoiden ja rakennusten suojelijoiden taholta. Kaupunkikansatieteellisessä dokumentoinnissa 1960–1970-luvuilla asuinympäristöihin ja koteihin liittyvässä tutkimuksessa kiinnitettiin huomio sisätiloihin. Myös kartanoiden ja talonpoikaisen rakentamisen dokumentointi keskittyi laajalti myös interiööreihin. Arvostuksesta huolimatta, sisätilat ovat jääneet vähälle huomiolle suojelukeinojen suhteen.

Rakennussuojelulain mukaan, jota sovelletaan useimmiten taajama-alueiden ulkopuolella, rakennukseen luetaan kuuluvaksi myös sen kiinteä sisustus (2§ 1 mom.), johon voidaan osoittaa suojelumääräyksiä. Laissa ei määritellä, mitä kiinteällä sisustuksella tarkoitetaan. Yleisimmin käytetty, hyvin yleisluontoinen määräys on että, "alkuperäinen huonejako ja kiinteä sisustus tulee säilyttää."³⁰¹ Rakennussuojelulaissa on tavoitteena turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Juuri sisätiloissa tuleekin esille rakennuksen luonne ja ominaispiirteet. Jotta vaaliminen on mahdollista, täytyy sisätilojen piirteet kuitenkin tunnistaa. Tunnistamisen keinona voi tällöin toimia hyvin laadittu rakennushistoriaselvitys. Se tulisi sisällyttää yhdeksi korjaussuunnittelun lähtökohdaksi.³⁰² Rakennushistoriaselvitykset sisältävät luonnehdintoja sisätilojen ominaisuuksista ja auttavat näin suojelutavoitteiden määrittelyssä.³⁰³ Sisätilojen luonne muodostuu pääsääntöisesti tilajäsentelystä, huonejaotuksesta ja pinnoista. Rakennussuojelulain nojalla on mahdollista turvata sisätilojen suojelu vain säilyneisyyselvityksen perusteella.³⁰⁴ Sisätilojen vaaliminen on tasapainottelua rakennukseen kohdistuvien uusien vaatimusten, alkuperäisen ilmeen ja aiempien muutosten huomioimisen välillä.

Rakennuksen sisäpuolen arvostus ei ole merkittävää ulkoisen kaupunkikuvan kannalta, ja kaavoitusta varten tehtävistä perusinventoinneista puuttuvatkin

³⁰¹ Laki rakennusperinnön suojelusta 2 §. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

³⁰² Härö 2010, 13 Sähköinen lähde, viitattu 13.4.2016; Talon tarinat, 2010, 7.

³⁰³ Talon tarinat 2010. Sähköinen lähde, viitattu 14.4.2016.

³⁰⁴ Sisätilojen suojelu 2003 10–12. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

lähes poikkeuksetta sisätilat. Inventointeihin on korkeintaan liitetty tiedot kohteen pohjakaavasta tai poikkeuksellisen harvinaisesta kiinteän sisustuksen yksityiskohdasta.³⁰⁵ Näin ollen eivät kaavamääräyksetkään liioin huomioi sisätiloja. Vanhimmissa, rakennuslain mukaisissa 1970-luvulla ja 1980-luvulla laadituissa suojelukaavoissa (Porvoon, Rauman, Kristiinankaupungin, Tammisaaren ja Raahen) ei kaavamääräyksissä käsitellä ollenkaan sisätiloja. Suojeltavaa rakennusta koskeva yleisin kaavamääräys ohjaa vain ulkoasun ja rakennuksen kaupunkikuvallisen ilmeen säilyttämiseen.³⁰⁶ Kuitenkin yleisimpänä suojelumenetelmänä käytetään taajama-alueilla kaavoitusta. Erityistapauksissa voidaan silti käyttää joitakin sisätiloja koskevia määräyksiä. Kysymyksessä saattaa olla esimerkiksi rakennuksen porrashuoneita tai huonejaon säilyttämistä koskevat määräykset. Kiinteän sisustuksen suojelemiseen sovelletaan yleisimmin rakennussuojelulakia.

Kaavamääräys esimerkki: ”Suojeltava rakennus, jonka kulttuurihistoriallista arvoa tulee vaalia säilyttämällä alkuperäiset rakenteet sekä sisäänkäynnin, porrashuoneen ja juhlasalin huonejako.”³⁰⁷

Yleensäkin kaavoissa olevat suojelumerkinnät ovat väljiä, eivätkä rajoita kodin kunnostamista. Monessa tapauksessa merkinnät koskevat ainoastaan rakennuksen purkamista tai merkittäviä julkisivumuutoksia.³⁰⁸

Kaavan suojelumääräyksissä tai rakennussuojelulain (498/2010) mukaisessa suojelupäätöksessä määritellään, mihin osiin tai ominaisuuksiin suojelu kohdistuu. Sellaisia voivat olla esimerkiksi julkisivut, kiinteä sisustus ja ympäristö. Käytännössä suojelu tarkoittaa, että rakennus ja/tai ympäristö on säilytettävä suojelun edellyttämässä kunnossa ja siinä tehtävät korjaukset ja muutokset on tehtävä kulttuurihistoriallista arvoa vaarantamatta. Muutoksia tai suurempia korjauksia tehtäessä on yleensä pyydettävä lausunto museoviranomaiselta

³⁰⁵ Sisätilojen suojelu, 2003, 13. Sähköinen lähde, viitattu 28.4.2016.

³⁰⁶ Sisätilojen suojelu 2003, 20. Sähköinen lähde, viitattu 28.4.2016

³⁰⁷MRL- opas 2010. Asemakaavamerkinnät. Ympäristöministeriö. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015.

³⁰⁸ Lahtinen 2014, 43.

(maakuntamuseo tai Museovirasto) rakennusvalvonnan, ELY:n ja/tai kirkkohallituksen/ OKM:n lupapäätöksen pohjaksi. Asetussuojelukohteissa, myös yksityiseen omistukseen siirtyneissä kohteissa on Museovirastolla erityisen vahva asema toimenpiteen luvasta päätettäessä.³⁰⁹

Maankäyttö- ja rakentamismääräysten riittämättömyys sisätilojen suojelussa on koettu pitkään puutteeksi. Eräissä kaupungeissa on kuitenkin kehitetty kaavamääräyksiä myös sisätiloja varten. Helsinki on edelläkävijä varsin pitkälle viettyjen julkisia sisätiloja koskevien suojelumääräysten laatimisessa³¹⁰, ja yksittäisiä esimerkkejä kaavoin toteutetusta suojelusta voi löytää Jyväskylästä, Lahdesta, Vaasasta ja Kuopiosta, missä sisätilasuojelu on kohdistettu etupäässä porrashuoneisiin ja julkisiin tiloihin. Kaavoituksella voidaan suojella edellyttäen, että rakennuksen omistajalla on voimakas tahto.³¹¹ Asemakaavassa toteutettava suojelumahdollisuutta on kuitenkin käytetty hyvin vähän.

Kuvat 54. A ja B Paarmanintalon remontitöiden yhteydessä 2014 paljastui käsinmaalattuja Tapentteja Paarmanintalosta. (Kuvat Elina Syväoja 2014).

Rakennusluvan käsittelyssä kiinnitetään erityistä huomiota rakennuksiin, joissa on suojelumerkintä. Kaavassa annetut suositukset ovat usein kuitenkin liian yleisluontoisia onnistuneen valvonnan kannalta. Ne rakennusluvut, joiden muutokset ovat laajoja ja edellyttävät myös museoviranomaisen lausuntoa, tulevat samalla sisätiloiltaan kontrollin piiriin. ”(Suojeltujen rakennusten korjausten tai käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä on monissa asemakaavoissa

³⁰⁹ Rakennussuojelu, Museovirasto. Sähköinen lähde, viitattu 14.4.2016.

³¹⁰ Niskanen, 2011, 81.

³¹¹ Sisätilojen suojelu 2003, 23. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

edellytetty Museoviraston tai maakuntamuseon lausuntoa, mikä on antanut mahdollisuuden vaikuttaa joissain tapauksissa sisätiloja koskevien korjausten laatuun.)”³¹² Lähes kaikkien rakennusten osana on tulla varustetuksi uudella tekniikalla. Mutta miten tekniikka voidaan sovittaa rakennukseen vaurioittamatta tätä ja miten hinnoitella menetetty materia?³¹³

Kuvat 55. A ja B. Yksityiskohtia Stedahlin talon ruokasalin seinämaaluksista. (Kuvat Liisukka Oksa 2015).

Arvokas kulttuuriperintömme on uhattuna, ellei sisätiloihin kiinnitetä nykyistä enemmän vakavaa huomiota.³¹⁴ Rakennusten omistajia on valistettava heille päätyneestä kansallisvarallisuudesta. Tiedolla ja ymmärryksellä on sijansa korjaustöiden myös suunnittelussa.³¹⁵ Kaikki kiinteistöjen omistajat ovat tavallaan vastuussa kiinteän sisustuksen ainutkertaisten materiaalien ja menetelmien säilyttämisestä tuleville sukupolville. Paras tapa suojella herkkiä sisäpintoja on säilyttää ne.³¹⁶ Seinille kiinnitetyt historialliset pintakerrokset ovat monimuotoisia viestejä menneisyydestä. Niillä on sekä rakennuksen toimintaan ja historiaan että ilmeeseen liittyviä arvoja. Esimerkkinä olkoon vaikka hirsirakennuksen varausraoissa ja sisäpinnoilla käytetyt paperoinnit, jotka estivät tehokkaasti tilkkeiden karisemisen ja vedon, mutta toimivat lisäksi tapetti- ja maalausalus- toina. Niiden pintakäsittelyillä on tulkittavissa oleva kytkös historiaan.³¹⁷

³¹² Sisätilojen suojelu 2003, 25. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³¹³ Helander 2011, 167.

³¹⁴ Sisätilojen suojelu 2003, 36. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³¹⁵ Sonninen 2011, 185.

³¹⁶ Pietarila 2008, 7.

³¹⁷ Flink 1999, 31.

Kuvat 56. A ja B. Stendahlin taloa vastapäätä olevan Dahlströmin talon rapatun uunin maalauskoristelua Läntisellä pitkällä kadulla. Itse uunia on maalattu useaan otteeseen koristeaiheeseen rajaten (Kuvat Liisukka Oksa 2008).

Sisätilat ovat jatkuvassa muutospaineessa³¹⁸ ja uhanalaisina usein toistuvien sisustustoimenpiteiden vuoksi. Suojeltujenkin rakennusten korjaustöissä on uudisrakentamispainotteinen korjaamistapa yhä vallalla. Ei aina ajatella, että rakennus on kokonaisuus ja osiensa summa. Tilajärjestely ja huonejako ovat aivan olennainen osa rakennusta ja samalla rakennuksen historiaa. Käyttöä ja kokonaisarkkitehtuuria ajatellen rakennuksen ydin on huoneiden sijoittelussa.

Rakennuksen kiinteäksi sisustukseksi (fasta inredningen, fixtures and fittings) katsotaan huonetilaan rakentamalla muodostetut yksityiskohdat kuten lattia- ja kattomateriaalit, paneelit, listat, ovet ja ikkunat heloineen ja listoituksineen, uunit sekä pinnoitemateriaalit, koristemaalaukset ja maalatut tapetit.³¹⁹

³¹⁸ Knapas 2011, 171.

³¹⁹ Sisätilojen suojele 2003, 11. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

Kuvat 57. A, B ja C. Sama kuva toistuu boordin luonteen ymmärtämiseksi. Tapetti on ollut entisessä sata-matullirakennuksessa Rantakadulla. (Kuva Liisukka Oksa 2009).

Sisätilojen pintakäsittelyjä on perinteisesti uusittu muutaman vuosikymmenen välein, jolloin pinnoille kertyneet kerrokset ovat muutoksista todistavaa kerroksellisuutta.³²⁰ Nykyisten muutoksien nopeus on edelleen kiihtynyt, ja muodin alati vaihtuvat sisustustrendit tulevat vauhdilla koteihimme. Sisustuksesta on tullut kuin vaate, jota vaihdetaan muodin tai mieltymysten mukaan.³²¹ Vaikka sisustusmuoti vaihtuu nopeasti, puuttuu nykykorjauksista jotakin historiallista kerroksellisuutta synnyttävää. Nykyinen uudisrakentamisesta vastaava korjaustapa edellyttää hyvin usein alla olevien kerrostumien poistamista, jolloin kerroksia ei synny tai käytettävät materiaalit ja työtavat saattavat olla sopimattomia vanhaan rakennukseen. Joskus pikku muodistus sisätiloissa voi olla uhka koko rakennukselle. Onneksi kulttuurihistoriallisen arvon säilyttäviä korjausvaihtoehtoja on ollut esillä julkisuudessa, ja museoiden rakennustutkijat, konservattorit ja korjausrakennuskeskukset sekä neuvonta-arkkitehdit ja useat viranomaistahot ovat ohjanneet korjaustöitä hellävaraisempaan ja säästäväm-pään suuntaan.³²²

Kuvat 58. A, B ja C. Sama kuva toistuu maalauksen luonteen ymmärtämiseksi. Kyseessä on käsin maalattu koristeaihe Kirkkokadulta. (Kuva Liisukka Oksa 2008).

³²⁰ Sisätilojen suojelu 2003, 15. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³²¹ Sisätilojen suojelu 2003, 15-16. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³²² Pietarila 2008, 7.

Rakennustapaohjeet ovat myös eräs keino ohjata sisätiloissa tapahtuvaa korjaustoimintaa. Vanhan Rauman kaavaa tukee rakennustapaohjeisto, jossa on korjaus-, muutos- ja rakentamishojeita, jotka käsittelevät myös tilojen käyttöä ja kiinteää sisustusta³²³. Raahan vanhan kaupungin asukkaille on Rauman tapaan laadittu korjausohjeita.³²⁴ Kristiinankaupungin rakennustapaohjeisto antaa suuntaa rakennusten kunnostajille ja ohjaa huomion sisätilojen ominaispiirteisiin sekä säilyttävään korjaustapaan.³²⁵ Yleensä rakennustapaohjeissa esille tulevat tavoitteet toteutuvat parhaiten alueilla, joilla on saatavissa asiantuntemusta ja korjausneuvontaa. Museoviraston korjauskortit sisältävät suosituksia ja neuvoja yksityiskohtien huomioimiseen ja kunnostamiseen. Suositukset tarjoavat tukea viranomaisille ja tietoa korjaajille, mutta niiden noudattaminen perustuu täysin vapaaehtoisuuteen. Korjaustöistä puuttuu usein kokonaisuuksien hallinta.³²⁶

Kuva 59. Katkelma käsinpainettua boordia Rantakadulta.

Sisätilojen alkuperäisyyttä vähentävät ikkunoiden uusiminen sekä sisäpuoliset lämmöneristykset. Energiakorjaukset aiheuttavat selkeitä muutoksia rakenteisiin ja yksityiskohtiin. Lisäksi uuden teknologian sovittaminen levytysten alle muuttaa tilojen mittasuhteita.³²⁷

³²³ Vanha Rauma 1992, 56–60.

³²⁴ Raaha vanha kaupunki, ohjeita talon omistajille, 22–25.

³²⁵ Koivula, 1999, 60–65.

³²⁶ Sisätilojen suojelu 2003, 27–36. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³²⁷ Sisätilojen suojelu 2003, 17. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

Kuva 60. Marmorointia Kirkkokadulta 1840-luvuta. Keltainen marmorointi on maalattu öljyvärein kiinteän lautaisen kaapiston etuseinään. Samassa huoneessa seinät ovat marmoroidut paperipinnalle liimavärein (Kuva Liisukka Oksa 2008).

Rakennus on kokonaisuus, johon kuuluu ulkoisen muodon lisäksi myös sisäpuoli. Tärkeän osan rakennuksen identiteetille luovat pohjakaavat, rakennusosat ja kiinteä sisustus. Koko rakennuksen säilymisen kannalta määrääviä ovat korjaustoimenpiteiden materiaaliratkaisut. Valitettavasti Kristiinankaupungin asemakaavojen suojelumerkinnöillä ei ole ulottuvaisuutta rakennuksen sisäosiin. Sisätiloissa on kerrostumia menneiltä ajoilta. Joissakin rakennuksissa on yhä käsinmaalattuja tapetteja ja kattomaalauksia. Useimmista nämä kerrostumat on jo huolella poistettu. Mikäli korjaus- ja kunnostustoimenpiteet kuuluvat rakennuslupien ulkopuolelle, on kaikki sisällä tapahtuvat toiminta yksin omistajan vastuulla. Sisäpinnatkin tarvitsevat suojelua.³²⁸

³²⁸ Kärki 2007, 33–35.

9 Taloudellinen tukeminen

Tässä luvussa pohdin rakennusperinnön hoitoon liittyviä avustuksia, niiden tavoitteita ja saavutettavuutta. Luvussa esitellään myös Kristiinankaupunkiin eri aikoina myönnettyjä avustuksia, jotka on koottu tilannetta selventäviin kaavioihin.

Rakennussuojelulain soveltamisessa on ollut erityisenä ongelmana tulkinta korvausmenettelyistä. Tulkinta oli epäselvää tilanteissa, joissa suojelusta koitui haittaa tai vahinkoa rakennuksen omistajalle. Vaikka kaavasuojelun myötä vastuuta siirrettiin kunnille, suojellun rakennuksen säilyttäviä korjaustöitä tuetaan pääosin rakennusperinnön hoitoon suuntautuvilla valtion avustuksilla.³²⁹

Suomessa on monia erilaisia kulttuuriympäristön hoitoon tarkoitettuja avustuksia. Myös niitä myöntäviä tahoja on useita ja hakuajat sekä kriteerit hyvin erilaisia. Yleisesti avustussummat ovat melko vaatimattomia suhteutettuina korjaustöihin. Tosin pienilläkin avustuksilla voidaan vahvistaa ymmärrystä hallinnon ja toimijoiden yhteisistä tavoitteista.³³⁰

Useamman vuosikymmenen ajan on ollut erityyppisiä tuki- ja lainoitusmenettelyjä. Tukimuodot ovat tähänneet vanhan rakennuskannan säilymiseen ja tason parantamiseen. Kauppa- ja teollisuusministeriö myönsi energiataloudellisia korjausavustuksia energiakriisin jälkimainingeissa vuonna 1978. Avustusta jaettiin pääasiassa rakennusosien uusimiseen ja lisäeristämiseen. Tuolloin julkaisiin lukuisia ohjeita energiatehokkuuden parantamiseksi niin julkiselta kuin yksityiseltäkin taholta. Kampanja oli hyvin tehokas ja sai aikaan sen, että lisä-

³²⁹ Mattinen 1985, 76.

³³⁰ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 16. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015

eristykset ja ikkunoiden vaihto katsottiin kuuluvan kaikkiin perusparannuskohteisiin riippumatta siitä, karkasiko lämpöä vai ei.³³¹

Asuntohallituksen perusparannuslainakokeilu vuonna 1979 kiihdytti myös korjausrakentamista. Kokeilun tavoitteena oli rakennusten laadun parantaminen niin, ettei asukasrakenne oleellisesti muutu. Kristiinankaupunki osallistui perusparannuslainakokeiluun ensimmäisten joukossa.³³² Perusparannustoiminta on helpottanut monen rakennuksen kunnostamisessa ja varustamisessa, jolloin vanha rakennus on säilynyt asuttuna, mutta samalla korjaustavat ovat merkinneet rakennuksen luonteen muuttumista.³³³

Vanhan rakennuskannan kannalta tärkeimmät avustusmuodot ovat tällä hetkellä Museoviraston myöntämä entistämisyavustus sekä Elinkeino- ja ympäristökeskuksien myöntämä korjausavustus rakennusperinnön hoitoon.³³⁴ Sekä, Suomen kotiseutuliiton jakamat, opetusministeriön avustukset seurantalojen korjauksiin, jotka kohdistuvat niin ikään rakennusperinnön hoitoon.³³⁵

Kristiinankaupunkiin tulee vuosittain suhteellisen paljon avustuksia. Kaupungissa olevia suojeltuja rakennuksia on tuettu ensimmäisen suojelukaavan voimaan tulosta asti, vuodesta 1983, Museoviraston myöntämällä entistämisyavustuksilla.³³⁶

Avustuksilla on kannustava vaikutus rakennusten kunnossapitoon ja oikea-aikaisiin korjauksiin sekä myönteisiä kerrannaisvaikutuksia. Avustusten määrä kattaa kuitenkin vain pienen osan hakemuksissa esitetystä tarpeesta. Järjestelmän heikkoutena on tuen riittämättömyys ja sen kohdentuminen sattumanvaraisesti, koska sen myöntämisperusteena on hakemus ja siinä esitelty kohde ja

³³¹ Mattinen 1985, 76–79.

³³² Mattinen 1985, 76–77.

³³³ Koivula 1999, 15.

³³⁴ Rakennusperintöstrategia 2001, 22–23. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015

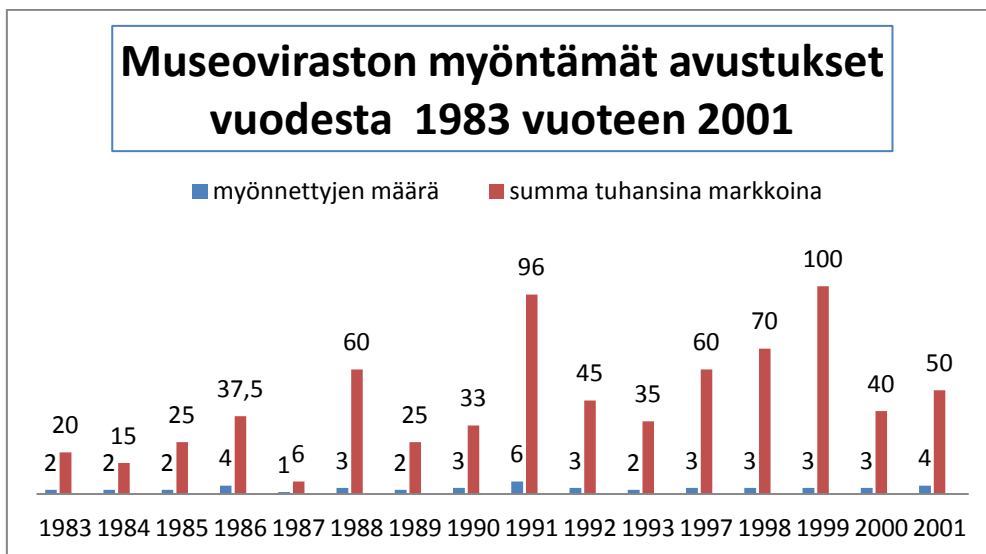
³³⁵ Rakennusperintöstrategia 2001, 22–23. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015; Suomen kotiseutuliitto. Seurantalojen korjausavustukset. Sähköinen lähde, viitattu 1.9.2016.

³³⁶ Diariot. Kristiinankaupunkiin myönnetty avustukset. Museovirasto/ Ympäristökeskus.

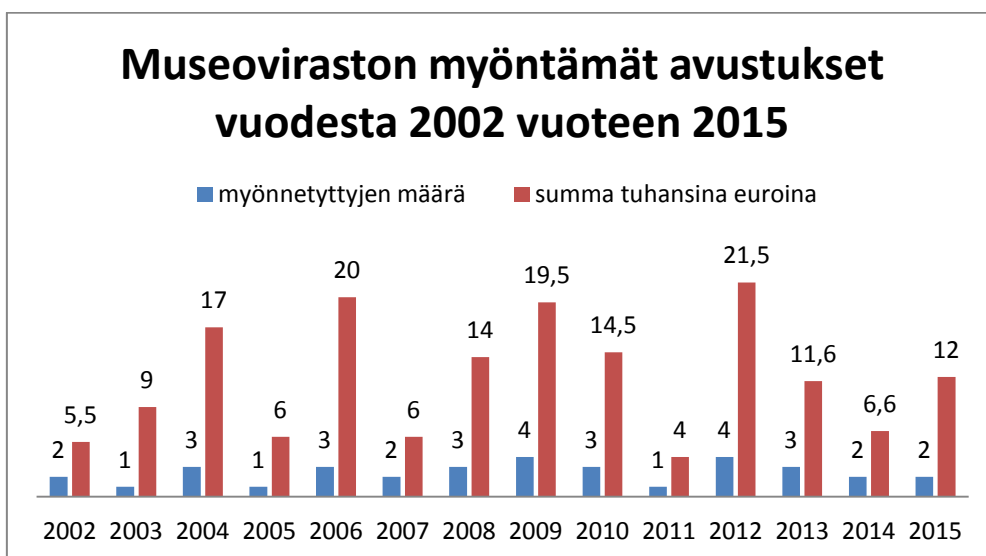
korjaustarve. Hakemuksen täyttäjän asiantuntemus on näin ratkaisevassa asemassa. Toisaalta järjestelmä suosii kerralla tehtäviä korjauksia jatkuvan kunnossapidon sijasta.

Kristiinankaupunki on siitä onnellisessa asemassa, että rakennusten kunnostamista tuetaan mielellään julkisin varoin edellyttäen kuitenkin, että kunnostustoimet tehdään niin, että kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Risto Holopainen Museovirastolta toteaa, että Kristiinankaupunkiin on myönnetty suhteessa paljon avustuksia ja että tilanne on samankaltainen esimerkiksi Porvoon ja Loviisan kanssa. Myöntämisperusteena on säilyvyyden turvaaminen. Avustuksia ei myönnetä kohteille, joissa muunnetaan julkisivuja. Ajatuksena on kunnostajien luopuminen ylikorjaavista toimenpiteistä ja hankkeista avustusta saadakseen. Avustuksilla ei tueta uusien rakennusosien valmistusta, vaikka ne olisivat suoria kopioita, vaan tuetaan olemassa olevien korjaamista. Avustusten vaikutukset ovat osaltaan myös työllistäviä ja ne edesauttavat korjausrakennustaidon säilymistä sekä ammattikunnan saatavuutta paikkakunnalla. Kristiinankaupungin tilanne on tällä hetkellä sellainen, että avustuksia haetaan usein liian rajuun peruskorjaamiseen ja rakennusosien uusimiseen. Vuonna 2015 Kristiinankaupungista haettiin kahdeksaan kohteeseen avustusta ja näistä kahdelle avustus voitiin myöntää. On myös ilmennyt että rajuihin korjaustoimenpiteisiin tehdyt suunnitelmat on laaditutettu peruskorjausnäkökulmia edustavilla korjausrakentajilla.³³⁷

³³⁷ Holopainen 2015, Sähköpostikeskustelu, 17.11.2015.

Kaava 6. Museoviraston Kristiinankaupunkiin myöntämistä ensimmäisistä avustuksista markkoina myönnettävien avustusten viimeiseen vuoteen 1983-2001. Avustuskohteita on ollut vuosittain kahdesta neljään, aivan joka vuosi avustuksia ei kuitenkaan ole myönnetty.

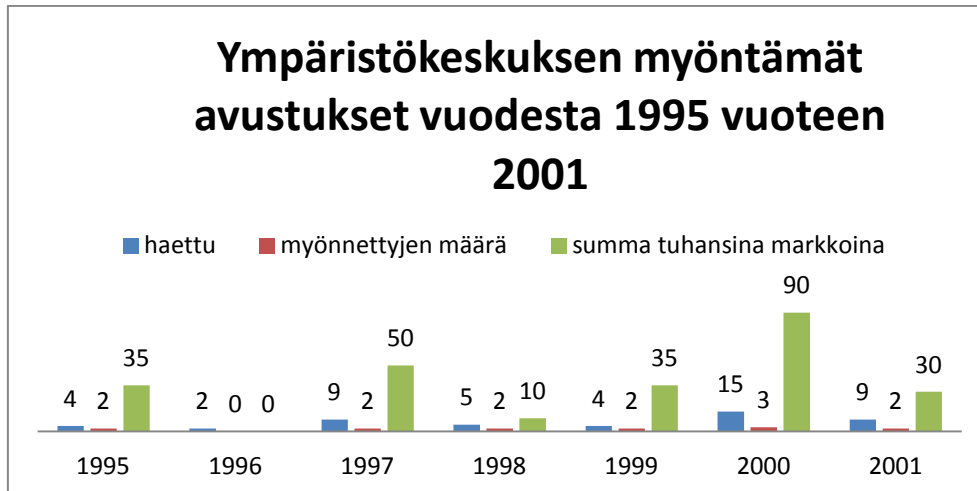

Kaava 7. Myönnetty entistämisavustukset vuosilta 2002–2015. Avustuksia on tullut lähes vuosittain 1–4 kpl. Keskimääräinen avustussumma on viiden tuhannen euron tuntumassa.³³⁸

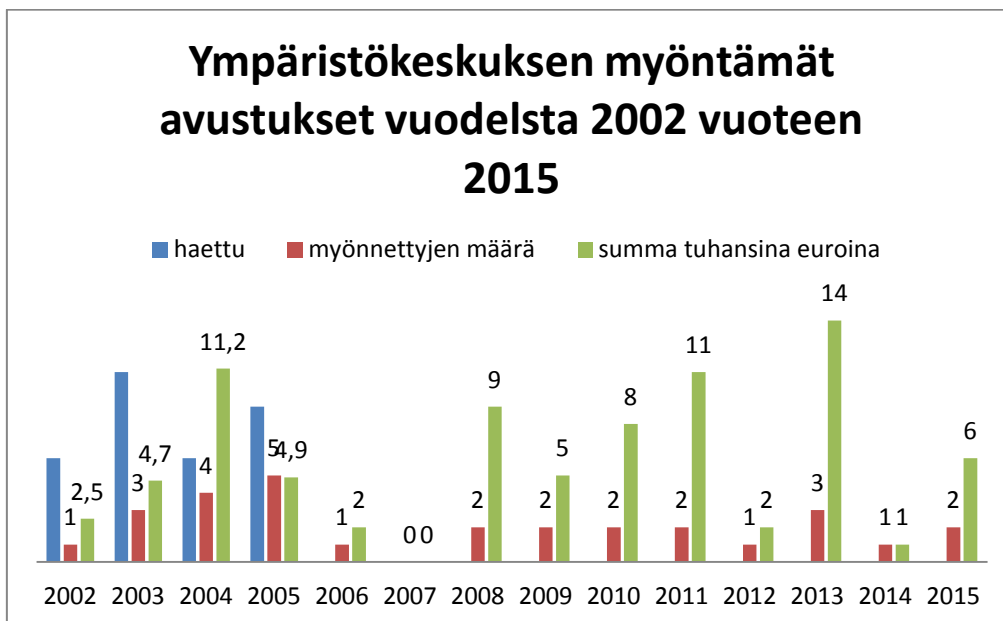
Museovirasto: ” Entistämisavustuksia myönnetään ensisijaisesti rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla (498/2010) suojeltuihin kohteisiin tai kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää antikvaarista asiantuntemusta. Muinaisjäännösalueiden hoitotuen edellytyksenä on että tuettavat toimenpiteet kohdistuvat muinaismuistolailla rauhoitettuun kiinteään muinaisjäännökseen.”³³⁹

³³⁸ Museovirasto Diario, rakennusten entistämisavustukset.

³³⁹ Museovirasto. Entistämisavustukset. Sähköinen lähde viitattu 12.12.2015.

Kaava 8. Markka-aikaan vuonna 1995 haettiin neljää avustusta ja myönnettiin kahteen kohteeseen, avustussumma oli Yhteensä 35.000 markkaa, seuraavana vuonna haettiin yhtä, mutta avustusta ei myönnetty. Vuonna 1997 haettiin avustusta yhdeksään kohteeseen, mutta myönnettiin kahteen yhteensä 50 000 markalla, ja vuonna 1998 haettiin viittä ja myönnettiin kaksi yhteensä 10 000 markalla. Vuonna 1999 haettiin neljään ja myönnettiin kahteen yhteensä 35 000 markalla, vuonna 2000 haettiin avustuksia 15 kohteeseen ja myönnettiin kolmeen 90 000 markalla. vuonna 2001 haettiin 9 ja myönnettiin kahteen 30 000 markalla.

Kaava 9. Kaaviossa on kuvattuna vuosien 2002-2015 Ympäristökeskuksen Kristiinankaupunkiin myöntämät avustukset. Vuodesta 2002 vuoteen 2005 kaaviossa on mukana myös haettujen avustusten määrä.³⁴⁰

Ympäristökeskus: ”Rakennusperinnön hoitoavustusta voidaan hakea sellaisiin kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kunnostuksiin, joilla säilytetään rakennuksen tai aluekokonaisuuden kulttuurihistoriallisia arvoja. Kohteet voivat olla kaavalla suojeltuja, valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön tai maisema-alueeseen kuuluvia tai muutoin kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita.”³⁴¹

³⁴⁰Ympäristökeskus, Diario, rakennusperinnön hoitoon myönnetyt avustukset.

³⁴¹ Rakennusperinnön hoitoavustukset. Viitattu 12.12.2015.

Kuva 61. Kattomaisema kaupungin pohjoisosasta. Kuvassa näkyy kaupungille tyypillisiä kattotyyppejä. Taustalla näkyy Pohjoislahti ja lahteen laskevan Tiukanjoen suisto (Kuva Liisukka Oksa 2014).

Avustuksia on saatu etenkin Museovirastolta ja Ympäristökeskukselta. Myös Suomen Kotiseutuliitto on jakanut opetusministeriön avustuksia seuraintaloille.

Museoviraston avustuksia saavat ensisijaisesti suojelumerkinnöin varustetut ja säilyttäviin korjauksiin tukea hakevat rakennukset. Muihin säilyttäviin kunnostuksiin on myös myönnetty jonkin verran Museoviraston entistämisavustuksia. Avustuksilla on merkitystä varsinkin rakennuksen korjaustavan valintaan, sillä myöntämisperusteina on kulttuurihistoriallisten arvojen säilyminen.³⁴² Ympäristökeskuksen avustuksilla on ollut paljon merkitystä alueen rakennusten kunnostustarpeisiin. Näissä avustuksissa on myös tärkeää valita ne kunnostustavat, jotta rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot säilyvät. Sekä Ympäristökeskuksen että Museoviraston avustusten myöntämisestä käydään keskusteluja maakuntamuseoiden kanssa. Avustusten käyttöä myös valvotaan.

Moni rakennus kunnostetaan omistajanvaihdon yhteydessä laajoin remontein, eikä näihin korjauksiin ole mahdollista saada riittäviä korjausavustuksia. Myös pienempiä, yksityisten toteuttamia korjauksia toteutetaan pääsääntöisesti yksityisin varoin tai kotitalousvähennyistä hyödyntäen. Näiltä osin rakennuksissa

³⁴² Holopainen. Sähköpostitiedonanto. 11.2015.

tapahtuneet korjausmenettelyt ja muutokset saattavat olla näyttäviä, mutta toisaalta niin pieniä, etteivät ne edellytä rakennuslupaa, jolloin rakennusvalvontaviranomaisen puuttuminen korjausmenetelmiin on mahdotonta.

Energia-avustukset tulevat jälleen tarpeeseen energialuokitusten vuoksi. Taloudelliset kriteerit täyttävän kohderyhmän on mahdollista saada avustusta lämmitysjärjestelmän muutoksesta, lisäeristyksestä, tiiviiden parantamisesta jne.³⁴³ Huomioitavaa on, että kaavalla suojeltua rakennusta eivät energiasäädökset sellaisinaan koske.

Aiempien perusparannuskokeiluiden yhteydessä on keskusteltu kohteiden valvonnasta. Huolena on ollut lähinnä valvonnan puute. Kristiinankaupungilla ei ole eikä ole ollut arkkitehtiä, eikä liioin nimettyä toimikuntaa, joka pystyisi asiantuntemuksella valvomaan korjaustoimenpiteitä niin, että rakennusten kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.

Kaupungissa ei ole pysyvää elintä tai korjausrakennuskeskusta, jossa neuvotaisiin asukkaita ja talonmestajia säilyttävissä kunnostustoimenpiteissä. Etenkin energiakorjausasioissa erityistä huomiota saavat vain rakennukset, joille on asetettu kaavaan suojelumerkintä. Näiden osalla pyritään löytämään sopivia energiaratkaisuja niin, että kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Muita rakennuksia, olivat ne sitten vanhalla kaava-alueella tai ympäristön maakunnissa, vanhoja tai uudempia, energiasäädökset koskevat sellaisinaan eikä rakennuksen kaikkia ominaispiirteitä ole mahdollista huomioida.³⁴⁴

³⁴³Energia-avustus ARA. Sähköinen lähde, viitattu 10.4.2016.

³⁴⁴Myllyniemi sähköpostikeskustelu 20.10.2015

10 Uhkaavat vaarat

Kuva 62. Näkymä Rantakadulta Pohjapäästä. Kadun pinnoite on kuvausajankohtana vielä hiekkaa. Nykyinen pinnoite on asfalttia. Oikealla on nähtävissä vanha apteekkirakennus, jossa on yhä kadulle laskeutuvat portaat. Tämän tyyppisiä portaita ja pieniä kauppvoja oli 1900-luvun alkupuolella useissa rakennuksissa. Vasemmalla puolella olevassa vihreässä rakennuksessa toimi elintarvikekauppa, vielä 1960-lvulla. Nykyisin rakennusta ei enää ole (Kuva Hannu Puurunen 1981 MV.).

Tähän Lukuun olen koonnut tutkielman eri yhteyksissä esiin tulleita epäkohtia, jotka saattavat vaikuttaa rakennuksen pitkäaikaissäilyvyyteen.

Kristiinankaupungin vanhoilla puurakennuksilla on ollut onnea, sillä kaupungissa ei ole ollut laajamittaista kaupunkipalao³⁴⁵ kuten hyvin monessa Suomen kaupungissa. Se säästyi luonnonvoimilta ja ihmisen aiheuttamilta tuhoilta aika hyvin, sillä sen rakennuskannassa alkanut purkaminen ajoittui vaiheeseen, jolloin puukaupungit alettiin nähdä rakennussuojelun kannalta merkittävinä kohteina.³⁴⁶ Saneerauspainet tulivat viiveellä pikkukaupunkiin ja muutokset jäivät suhteellisen pieniksi.

³⁴⁵ Pohjanmaan maakuntastrategia 2014–2017, 2013, 15. Sähköinen lähde, viitattu 13.11.2015

³⁴⁶ Kairamo 2006, 16.

Ongelmana on, että kaavoituksessa ei nykyisin puututa sisätiloihin, ja näissä tapahtuvat korjaus ja muutostyöt voidaan toteuttaa halutulla tavalla.³⁴⁷ Hyvää tarkoittavat kunnostustoimenpiteet voivat vähentää rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa, kerroksellisuutta ja aitoutta. Suojellun rakennuksen ullakkotiloihin on useassa tapauksessa myönnetty lisäsuojeluoikeutta ja tästä on ollut seurauksena paitsi rakennuksen luonteen muuttuminen, myös yläpohjan ja väliseinien rakenteellisia muutoksia ja samalla vanhojen kerrostumien tuhoutumista. Huomattavan vaaratekijän rakennuksen säilymiselle muodostaa osaltaan rakennusten vähäinen käyttö sekä autioituminen. Vallitseva tilanne on jatkumoa negatiivisesta väestökehityksestä sekä uudisrakentamista suosivasta politiikasta.

Useaan otteeseen korotettu katuverkosto³⁴⁸ muodostaa uhkatekijän lukuisten rakennusten säilyvyydelle. Se on myös rakennusten ulkoisen ilmeen kannalta merkittävä häiritsevä tekijä. Kristiinankaupungin rakennuskanta näyttää kaikesta huolimatta olevan osittain turvassa purkamiselta, sillä rakennuksista on suojeltu kaavoin lähes 40%. Kaikista suojelupyrkimyksistä huolimatta historiallinen rakennuskanta hupenee kuitenkin niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Useimmiten kyseessä on ihmisen lyhytnäköisyys, ajattelemattomuus, tietämättömyys, asenteet, piittaamattomuus tai uudistusmielisyys. Tämä ilmenee peruuttamattomana ”kehityksenä” rakennuskannassa.

Kaupungin strategioista huolimatta ei vanhaa rakennuskantaa vielä mielletä voimavaraksi. Purkaminen on yhä uhkatekijä, jota ei voi sivuuttaa. Vaarassa ovat etenkin ne suojelemattomat rakennukset, jotka sijaitsevat houkuttelevalla paikalla, jossa on nykyistä rakennuskantaa enemmän suojeluoikeutta.

Myös rakennuksissa tapahtuvat uudisrakentamista muistuttavat korjausmenetelmät ovat merkittävä uhkatekijä rakennuskokonaisuuden säilymiselle. Monet rakennukset muunneltiin energiakriisin jälkeen lisäeristyksillä ja mukavuuksil-

³⁴⁷ Sisätilojen suojelu 2003, 20. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015.

³⁴⁸ Mökkönen 2001, 11. Sähköinen lähde, viitattu 18.10.2015.

la. Yhä vaihdetaan ikkunoita ja julkisivu- ja kattomateriaaleja.³⁴⁹ Kaavoituksessa eriarvoiset rakennukset saavat eriarvoista kohtelua myös niitä koskevissa korjaustöissä. Mainittakoon esimerkkinä näistä energiakorjaukset, jotka kohdistuvat täysimittaisina suojelemattomiin rakennuksiin.³⁵⁰ Suojellun rakennuksen korjaustöihin saa helpommin ohjeellista apua ja rakennusperinnön hoitoon suunnattuja avustuksia. Myös perinteisen rakennustavan arvostuksen puuttuminen niin korjaus- kuin uudisrakentamisesta, on rakennusperinnön jatkumon kannalta huolestuttavaa.

Suurena ongelmana ovat eheinä kokonaisuuksina säilyneet piha-alueet sekä niissä olevat ulkorakennukset. Nykyinen suojelupolitiikka tukee kadun puolen päärakennuksia ja vaikuttaa näin kaupunginosien kokonaisidentiteettiin.³⁵¹ Pihojen pinnoitteisiin ja yksityisalueen luonteeseen ei kaupungissa puututa. Sen sijaan kaupunki- ja katukatselmuksen yhteydessä tarkistetaan aitojen, pihojen maalipintojen kadulle näkyvien osien siisteyttä.

Rakennustapaohjeistossa toisaalta mainitaan piha-alueet ja niiden säilymisen tärkeys.³⁵² Talousrakennuksia ei kuitenkaan ole riittävästi arvostettu ja monessa pihapiirissä käyttöä vaille jääneet talousrakennukset on purettu tai korvattu uusilla. Myös pihojen pinnoitteet ja käyttötarkoitus ovat osaltaan muuttuneet. Etenkin uudisrakentamisen yhteydessä on talousrakennuksia purettu, maaines kasveineen vaihdettu, pinta täytetty uudella maakerroksella ja pihat asfaltoitu. Vuoden 2001 tehdyn kaupunkiarkeologisen inventoinnin jälkeen on alueilla, joilla on arkeologista mielenkiintoa, tontilla tapahtuvista kaivaustöistä sentään määrätty ilmoitusvelvollisuus.

Arkkitehti Jukka Koivula luettelee vuonna 1999 valmistuneessa rakennustapaohjeistossa, neljä merkittävää rakennuskannan säilymisen uhkatekijää, jotka ovat yhä vielä ajankohtaisia. Liian tiiviiseen korjaustapaan liittyvät rakennus-

³⁴⁹ Riipinen 1995, 13.

³⁵⁰ Lahtinen 2014, 56.

³⁵¹ Riipinen 1995, 12.

³⁵² Söderlund 1999, 2.

virheet sekä liian raskaat remontit, jotka muuttavat rakennuksen luonnetta. Myös hoidon laiminlyönti sekä ympäristöstä piittaamaton uudisrakentaminen.³⁵³

Taloudellisessa ahdingossa olevan kaupungin museotoimen johtajan osai-
aikaistaminen on sekin rakennusten säilyvyydelle selkeä ongelma.³⁵⁴ Resurssien
pientyminen ei anna riittävästi mahdollisuuksia ottaa osaa rakennuskannassa
tapahtuviin muutoksiin. Rakennustarkastajan tehtäväkenttä on taas liian laaja,
jotta hänellä olisi edes teoriassa mahdollisuuksia osallistua yksittäisen korjaajan
ongelmiin. Lisäksi maallikkojäsenistä muodostuvat vuotuiset kaupunkikatsel-
mukset puuttuvat lähinnä ulkonäköseikkoihin eivätkä anna riittävää kuvaa his-
toriallisen rakennuskannan todellisesta tilasta. Kaupungista puuttuu kokonaan
asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on ohjata ja opastaa rakennuksien haltijoita
säilyttävään korjaukseen. Elemen puuttuminen on nähtävissä myös rakennus-
perinnön korjausavustusten hakemisessa liian rajuihin remontteihin.³⁵⁵

*MRL: "Rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimen-
piteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on
huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita ra-
kennuksia tai kaupunkikuvaa turmella" (118§).³⁵⁶ Rakennuksen korjaamisessa on
huomioitava kunkin kauden ominaispiirteet ja eikä korjaaminen saa ilman eri-
tyistä syytä johtaa alkuperäistä rakennusta poikkeavaan lopputulok-
seen.(rakennusmääräyskokoelma, 2009)."³⁵⁷*

Ongelmaksi voidaan nähdä myös väestön ikääntyminen sekä kokonaisuudes-
saan negatiivinen väestökehitys. Vanheneva ja vähenevä väestö saattaa olla tu-
hoisa asetelma rakennusten säilyvyydelle ja johtaa rakennusten vajaakäyttöön
ja tyhjenemiseen. Eläkeläisten osuus väestöstä on jo 30%. Muuttotappion ja
luonnollisen poistuman myötä väkiluku vähenee edelleen tasaisesti. Asukkai-
den määrä vuonna 1982 oli 9000 ja vuonna 2013 se oli 7001 nykyisin määrä on jo
tätäkin vähemmän eli 6800. Uusina tulokkaina ovat pakolaisten ja maahan-
muuttajien osuus, jonka ansiosta väliaikaisten asuntojen tarve on kasvanut mut-

³⁵³ Koivula 1999, 15.

³⁵⁴ Museotoimen ainoan työntekijän palkkakustannuksia on supistettu.

³⁵⁵ Holopainen 2015. Sähköpostikeskustelu 17.11.2015

³⁵⁶ Maankäyttö- ja rakennuslaki § 118. Sähköinen lähde, viitattu 24.9.2015

³⁵⁷ Rakennusmääräyskokoelma 2009. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

ta harva tulijoista kuitenkin asettuu pysyvästi paikkakaunalle. Tilanne näyttää tilastojen valossa olevan sellainen, että pienten, hyvin varusteltujen asuntojen tarve lisääntyy ja suuremmat historialliset puutalot jäävät vajaakäytölle. Nykyinen kristiinankaupunkilainen asuu keskivertosuomalaista väljemmin eli asunnossa on keskimäärin noin 49 neliötä henkeä kohti, kun keskimääräinen luku on kymmenen neliötä vähemmän. Hän omistaa myös asuntonsa ja asuu yleisimmin pien- tai rivitalossa.³⁵⁸ Väestökehityksen mukaan asuntopulaa ei ole nähtävissä, mutta iäkkäiden ihmisten oletetaan asuvan mieluummin pienissä, helppokäyttöisissä asunnoissa.

Keskusteltuani rakennustarkastaja Ari-Johan Myllyniemen kanssa, selvisi joitakin tutkimukseni kannalta kiinnostavia asioita. Myllyniemi kertoi avoimesti kaavoituksen nykytilanteesta. Hänen huolenaan oli yhtenäisen yleiskaavan puuttuminen ja rakennussuojelullisten keinojen vähäisyys. Hän toivoi vanhaan kaavaosaan selkeämpää ja yhtenäisempää suojelukaavaa sekä koko Kristiinankaupungin kattavaa yleiskaavaa.

Tällä hetkellä vanhan kaupungin osan tilanne on se, että vain kaavassa suojellut rakennukset kuuluvat erityiskohtelun piiriin, ja ilman asemakaavamerkintöjä olevat rakennukset käsitellään samoin kuin koko kaupungin alueella olevat rakennukset. Myös energiamääräykset ovat näille suojelemattomille, mutta vanhoille rakennuksille samat. Näissä tapauksissa korjausmenetelmät, mikäli niihin pitää lupa hankkia, käsitellään normaalin menettelyn tavoin eikä puututa kulttuurihistoriallisiin arvoihin.³⁵⁹

Toiveet on kuultu ja uusi kaavoitus lähtee selvitystasolla käyntiin 2016. Toivottavaa on, ettei kaavan valmisteluvaiheessa eikä ennen sen voimaan astumista Kristiinankaupunkia uhkaa uusi purkuaalto, kuten tapahtui aiemmin ennen kaavoituksen valmistumista.

³⁵⁸ Kuntavertailutiedot. Tilastokeskus, 2013. Sähköinen lähde, viitattu 6.12.2015

³⁵⁹ Myllyniemi, sähköpostikeskustelu 17.8.2015.

11 Kestävä kehitys

Tässä luvussa käsittelen kestävästä kehitystä ympäristön hoidon ja rakennussuojelun näkökulmasta. Kestävän kehityksen ajatus on kokonaisuudessaan varsin laaja ja käsittää niin paikallista kuin globaaliakin yhteiskunnallista muutosta, jonka tavoitteena on turvata hyvät tai paremmat toimintamahdollisuudet tuleville sukupolville.³⁶⁰

Kestävän kehityksen perusehtona on biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen pitkällä aikavälillä luonnon kestäkykyyn. Kansallisten toimien lisäksi kansainvälinen yhteistyö on hyvin keskeisessä asemassa pyrittäessä ekologiseen kestävyYTEEN.³⁶¹ Arvoja edistävää kestävästä kehitystä on alueellisten ominaispiirteiden vaaliminen, johon sisältyy kansanperinnettä, maisemaa ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia sekä elinympäristöjä.³⁶² Päätöksenteossa huomioidaan ympäristö, ihminen ja talous.

Kulttuuriympäristö voi uudistua ja sopeutua ajan tuomiin muutoksiin säilyttäen samalla keskeiset ja eri-ikäiset piirteensä.³⁶³ Yhdyskuntasuunnittelussa kestävästä kehityksen periaatteet merkitsevät pitkän aikavälin suunnitelmia, monipuolista päätöksentekoa sekä ihmisten tarpeiden sovittamista ympäristöön.³⁶⁴

KestävyYden periaatteiden sisällyttäminen rakennusalaan ja yhteiskunnalliseen toimintaan luo edellytykset uuden rakennusperinnön syntyyn ja vanhan säilymiseen. Muun muassa ylimitoitettut korjaukset sekä toisaalla hoidon puute ovat

³⁶⁰ Kestävän kehityksen tavoitteet. YK, Suomen liitto, verkkosivu, viitattu 4.4.2016.

³⁶¹ Kestävästä kehitystä Ympäristöministeriö, verkkosivu, viitattu 4.4.2016

³⁶² Kestävän kehityksen tavoitteet YK, Suomen liitto, verkkosivu, viitattu 4.4.2016

³⁶³ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 6. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015

³⁶⁴ Jääskeläinen & Syrjänen 2010, 109.

muokanneet mielipiteitä korjaamisen ja säilyttämisen vastaiseksi.³⁶⁵ Rakennuskannan, infrastruktuurin sekä kulttuurimaisemien hyvä hoito on kuitenkin kestävän kehityksen perusrakenteita. Korjausrakentamisella ja tyhjiksi jäävien rakennusten uudella käytöllä on yhteys rakennusten säilymiseen ja työllisyystilanteen paranemiseen. Onnistunut ympäristö tukee viihtyisyyden lisäksi uusien elinkeinojen syntymistä ja vanhojen kehittymistä.³⁶⁶

Taloudelliset tekijät korostuvat entisestään yhteiskunnan arvomaailmassa, eikä vanhaa, mutta vähäistä rakennusperintöämme pystytä näkemään taloudelliseen voimavarana. Arvostuksen puute on ilmennyt siinä, että rakennusperintöön ja sen hoitoon on osoitettu riittämättömästi voimavaroja. Kestävän kehityksen sisällyttäminen yhteiskunnan kehitystä ohjaavaksi periaatteeksi lisää osaltaan myös rakennusperintöemme arvostusta.³⁶⁷

Valtakunnallisella tasolla elinkeinoelämän kehitys on ollut voimakkaasti katiajakautunutta. Taloudellinen vireys ja väestönkasvu ovat keskittyneet muutamisiin kasvukeskuksiin. Taantuvilla alueilla sen sijaan pyritään ensisijaisesti parantamaan elinkeinoelämän toimintamahdollisuuksia ja vaikuttamaan asukkaiden pysymiseen alueella. Rakennusperintöä ei vielä nähdä todellisena mahdollisuutena alueiden välisessä kilpailussa.³⁶⁸

Kristiinankaupungin Cittaslow-kriteeristössä on mukana kestävän kehityksen periaatteita seuraavasti;

”Kristiinankaupungin kokopäiväisesti työskentelevä museotoimenjohtaja pyrkii säilyttämään kaupungin mahdollisimman alkuperäisenä. Hän antaa (yhdessä rakennustarkastajan kanssa) neuvoja ja tietoa asukkaille rakennusten entisöinnistä ja perinteisistä rakennusmenetelmistä. – Kunnan virkamiesten lisäksi myös monet asukkaat ja yhdistykset (esim. Kristiina Seura ja Merihistorian yhdistys) kunnostavat ja entisöivät kohteita ja tiedottavat työstään ja parantavat siten kohteiden saatavuutta. – Suurin osa asukkaista pyrkii kaikin keinoin säilyttämään kaupungin tuleville sukupolville mahdollisimman alkuperäisenä. – Kaupungilla on

³⁶⁵ Rakennusperintöstrategia 2001, 19. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015

³⁶⁶ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 14. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015

³⁶⁷ Rakennusperintöstrategia 2001, 19–20. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015

³⁶⁸ Rakennusperintöstrategia 2001, 19–20. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015

pitkän aikavälin suunnitelma ränsistyneiden rakennusten kunnostamiseksi ja entisöimiseksi. Ohjeita annetaan mm. seuraavissa asiakirjoissa:

1. Kristiinankaupungin rakennusjärjestys ja Kristiinankaupungin rakennustapa-ohjeisto.
2. Vanhan kaupungin julkisen ympäristön suunnitteluohje.

Uusien talojen rakentamisessa, vanhojen talojen kunnostamisessa ja kaikissa rakennusten ylläpitotöissä energiatehokkuutta pyritään parantamaan nykypäivän vaatimuksia paremmaksi. Näissä pyrkimyksissä käytetään hyväksi myös automaatiota. Tarvittaessa järjestetään pilottihankkeita. Rakennusten väritystä varten on laadittu ohjeet. Rakennusten alkuperäisten värien tunnistustyötä tehdään kaiken aikaa.”³⁶⁹

Rankennusperintöstrategian mukaan ei energiatehokkuutta saa nostaa kulttuurihistoriallisten arvojen edelle:

”Energiatehokkuutta ja kulttuurihistoriallisia arvoja pidetään rakentamishankkeissa samanarvoisina. Kulttuuriympäristön arvot otetaan huomioon energia- ja liikenneverkkojen suunnittelussa. Rakennusperintökohteiden käytössä tulee ottaa huomioon kulttuuriarvojen säilyminen. Milloin alkuperäinen käyttötarkoitus ei ole mahdollinen, eri tahojen yhteistyönä on pyrittävä löytämään uusia käyttömahdollisuuksia kohteen säilymistä turvaamiseksi. Purkamista tulee välttää ja sille on esitettävä aina riittävät perusteet.”³⁷⁰

Vanhan rakennuksen korjaaminen on kestävä kehitys parhaimmillaan mikäli kunnostus tehdään tarkoituksen mukaisessa mittakaavassa ja materiaalit valitaan soveltuvuuden ja ekologisuuden mukaan. Parhaimmillaan korjausrakentaminen on työllistävää, elinkeinoja täydentävää ja samalla se luo mahdollisuudet perinteiden säilymiseen sekä viihtyisään toimivaan ympäristöön.

Kristiinankaupungin ongelmana on kuitenkin väestön ikääntyminen jolloin vanhan rakennuskannan asuntojen varustelu ja koko eivät välttämättä vastaa tarpeita. On kuitenkin tärkeää, että rakennukset pysyvät käytössä. Kulttuuriympäristöjen hyödyntäminen on myös merkittävä kilpailutekijä elinkeinojen kehittämisessä ja samalla se tukee kestävä kehitystä.³⁷¹

³⁶⁹ Cittaslow kriteerit, 2011. Sähköinen lähde, viitattu 16.4.2016.

³⁷⁰ Rakennusperintöstrategia 2001, 36. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015.

³⁷¹ Kulttuuriympäristöstrategia, 2014, 14. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015.

12 Historiallinen puukaupunki

Tässä luvussa kokoan vastauksen, miten Kristiinankaupungin rakennussuojelu on onnistunut. Kokonaiskuvan luomiseksi palaan hetkeksi alueen inventointiin ja kaavoitukseen, jonka jälkeen jatkan tilanteen toteamisesta kehitysjatuksiin.

Työni tavoitteena oli selvittää Kristiinankaupungin säilyneisyyttä historiallisena puukaupunkina rakennussuojelun näkökulmasta sekä rakennussuojelutoimien onnistuneisuutta. Tutkimuksen alkuvaiheessa selvisi, että kolmannes kaupungin vanhoista rakennuksista on purettu vuoden 1967 jälkeen.³⁷²

Vuoden 1967 inventoinnista on olemassa koko alueen kattava rakennusinventointiluettelo, jossa rakennuskanta oli vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ennen 1945 rakennettua.³⁷³ Puutalojen määrä oli tuolloin vajaa 800. Seuraintinventointiraportissa vuodelta 1995 mainitaan, että kaava-alueen rakennuskanta koostui reilusta 700 rakennuksesta, joista likimain 18 % oli uusia. Rakennusten määrän erotusta ja uudisrakennusten osuutta tarkastelemalla, päästään yli 250 vanhan rakennuksen poistumaan vuosien 1967 ja 1993 välillä. Kun otetaan mukaan vielä tämän jälkeen purettu vanhat rakennukset, on luku jo lähes 300. Purkutahti oli nopeaa ennen suojelevia asemakaavoja, mutta hidastui merkittävästi kaavojen valmistuttua.³⁷⁴ On jo kiire selvittää, mitä on yhä jäljellä ja turvata rakennusperintöä tuleville sukupolville.

Kaavaselityksiä tukevassa rakennustapaohjeistossa vuodelta 1999 mainitaan suojellun 220 asuinrakennusta ja 69 talousrakennusta.³⁷⁵ Suojelun tavoitteena oli säilyttää katunäkymät eheinä ja yhtenäisinä. Talousrakennuksia suojeltiin suhteessa vähän, vaikka niillä on paikkansa keskeisinä todisteina kaupungin historiallisesta kehyksestä.

³⁷² Riipinen 1996, 28.

³⁷³ Keinänen & Kärki 1967.

³⁷⁴ Riipinen 1996, 28.

³⁷⁵ Söderlund 1999, 2.

Teknisen johtajan Sven Söderlundin sanat kaavaa tukevan rakennustapaohjeiston esipuheessa kuuluvat seuraavasti:

”Rakennustoiminnan perustavoitteena on, että vanhan rakennuskannan arvokkaita ominaisuuksia suojellaan ja että rakennukset luovutetaan tuleville sukupolville mahdollisimman aidossa ja väärentämättömässä kunnossa.” -- -- ”Talojen kunnostuksen ohella tulee kiinnittää suurta huomiota pihaympäristöihin ja kokonaisuuksien säilyttämiseen.”³⁷⁶

Pohjanmaan liiton strategian mukaan Kristiinankaupunki on yhä parhaiten säilynyt Pohjanmaan puukaupunki, vaikka muutoksia on tapahtunut. Ja Museoviraston tekemän RKY-luokituksen mukaan kaupunki puoltaa yhä paikkaansa historiallisesti merkittävänä rakennettuna ympäristönä, suurvalta-ajan asemakaavana ja agraarina kauppakaupunkina, jonka yhtenäinen, vanha ja matala rakennuskanta on pääosin peräisin 1700–1800 luvuilta.³⁷⁷

12.1 Yhteenveto kaavasuojelusta

Kristiinankaupungin kaavaselosteessa mainitaan:

”historiallista ja rakennustaiteellisesti arvokasta, kaavalla suojeltua rakennusta ei saa ilman pakottavaa syytä purkaa (ehdollinen purkukiello) ja korjauksien tulee olla sellaisia, että rakennuksen arvokas luonne säilyy. Mikäli tämän pyrkimyksen vastaisesti rakennuksessa on aiemmin suoritettu rakennustoimenpiteitä, on rakennus pyrittävä kunnostamaan entistään. Rakennuslautakunnan on tarvittaessa ennen rakennuslupaa, julkisivujen muuttamista tai rakennuksen käyttötarkoituksen muuttamista koskevan hakemuksen ratkaisemista varattava museovirastolle tilaisuus lausunnon antamiseen.”³⁷⁸

Suojelevan kaavoituksen voimaan tulon jälkeen on vuosien 1983–2003 välisenä aikana purettu neljä suojeltua asuinrakennusta. Suojeleva asemakaava tuli aseteittain ensin eteläosaan 1983, sitten pohjoisosaan 1987 ja lopulta keskiosaan.

³⁷⁶ Soderlund 1999, 2.

³⁷⁷ Pohjanmaanliiton maakuntastrategia 2014-2017, 2013. Sähköinen lähde, viitattu 13.11.2015; RKY -luettelo. Sähköinen lähde, viitattu 24.10.2015

³⁷⁸ Kristiinankaupunki, asemakaavaselosteet. Sähköinen lähde, viitattu 12.12.2015; Liite 2. Asemakaavaseloste 1995.

Eteläosan kaavalla suojeltiin hieman alle 40 % alueen rakennuksista, mukana useita pihapiirien talousrakennuksia. Alueelta on purettu suojelun jälkeen kolme kaavalla suojeltua asuinrakennusta.

Kaupungin pohjoisosassa, jonka rakennuskannasta suojeltiin 38 %, suojelumerkintöjä saivat etupäässä kadun varren asuinrakennukset. Kaavoituksessa oli ajatuksena lisätä uudisrakennuksia niin, että tulevaisuudessa jopa puolet alueen rakennuksista olisi ollut lopulta uusia. Uudisrakentamista ohjattiin kaavalla osittain olemassa olevien talousrakennusten päälle.³⁷⁹ Toisin kävi. Pohjoisosaan on rakennettu vain vähän uusia rakennuksia ja moni talousrakennus on säilynyt. Rakennussuojelun näkökulmasta ja talousrakennusten kannalta tilanne ratkesi hyvin. Kaavoituksen tavoitteiden kannalta ei onnistuttu. Kaupungin pohjoisosan alueelta purettiin kuitenkin yksi suojeltu rakennus kadun varrelta huonon kunnan vuoksi ja samasta syystä joitakin talousrakennuksia saattaa kadota lähitulevaisuudessa.

Kaupungin pohjoisosan korttelille 250 laadittiin oma kaava vuonna 1987. Kaavassa korttelin pitkät tontit katkaistaan ja niiden itäpuoli eli rannan puoli varataan liike-elämän käyttöön. Samalla kaavan toteutuessa tontin itäreunalle jääneet rakennukset poistuvat uudisrakentamisen myötä.³⁸⁰ Tässäkin tapauksessa suurin osa rakennuksista säästyivät ja vain yhdelle tonteista rakennettiin liikerrakennus. Rakennussuojelun näkökulmasta asiat ratkesivat onnekaasti sillä korttelin 250 tontit ja niitä reunustavat pitkät ulkorakennusrivit ovat omaleimaisia ja hyvin säilyneitä. Viimeisin suojeleva asemakaava valmistui 1990-luvun aikana aiemmin kovia kokeneen keskustan alueelle.³⁸¹

Kokonaisuutta arvioitaessa, kaavoituksella on ollut selvä vaikutus rakennusten säilymiseen purkutoimenpiteiltä. Vaikka kaavassa huomioidaan julkisivut, on niissä tapahtunut vuosien varrella melkoisia muutoksia muodoissa ja materiaa-

³⁷⁹ Riipinen 1995, 71-72 .

³⁸⁰ Itäreunan rakennukset ovat pääosin pitkien ulkorakennusrivien, aiemmin lähes rantaan asti ulottuneita osia. Rantaan on myöhemmin pengerrytetty ja rakennettu tie.

³⁸¹ Asemakaavaseloste 1995. Liite 3.

leissa. Julkisivuissa tehdyt toimenpiteet eivät aina ole olleet kaavamääräysten tasalla. Tämä johtunee varmasti siitä, että Kristiinankaupungissa ei ole ollut palkattua arkkitehtia tai korjausneuvojaa. Koko vanhan kaupungin säilymisen kannalta on merkille pantavaa, ettei kaava ole suojellut kuin vajaan 40 % rakennuskannasta. Kaava-alueen vanhat rakennukset joutuivat täten eriarvoiseen asemaan, sillä purkutahti oli vuosina 1995–2015 keskimäärin 1,5 rakennusta vuodessa ja purkaminen kohdistui valtaosalta suojelemattomiin talousrakennuksiin, mutta myös asuinrakennuksiin.

Suojelukaava ei koskaan suojellut koko aluetta. Ruutukaava-alueella ei voida puhua yhtenäisestä suojelukaavasta vaan yksittäisistä suojelluista rakennuksista, joilla on erilaiset mahdollisuudet säilyä tuleville sukupolville.

Vanha hirsinen rakennus on kestävä kehitystä. Satojakin vuosia vanha hirsitalo säilyy huollettuna pitkään, ja niissä tapahtuvat korjaustoimet ylläpitävät, mutta kuormittavat ilmastoa vain vähän. Lisäksi vanhassa rakennuksessa tehtävät huolelliset ja materiaalia kunnioittavat korjaustoimet lisäävät rakennuksen arvoa ja kerroksellisuutta, mutta uudisrakentamisen keinoin toteutetut remontit turmelevat ja vähentävät rakennuksen kohteen aitoutta. Uudisrakentamista ei voi nähdä kestävä kehityksenä, sillä ilmastoa kuormittavan nykyrakentamisen elinkaariajattelu tähtää vain muutamaan kymmeneen käyttövuoteen, jonka jälkeen sen energiatehokkuusluvut rapisevat yhdessä murenevan eristevaahdon kanssa. Perinteisillä rakennustavoilla toteutettua rakennusta tai sen osaa purettaessa ovat käyttökelpoiset materiaalit myös kierrätettävä.

Jätelain(646/2011) - ja asetuksen mukaan raaka-aineita pyritään käyttämään säästämällä ja kierrätystä suosien.³⁸² MRL:n mukaan esimerkiksi rakennusta tai sen osaa purettaessa tulee huolehtia syntyvän rakennusjätteen käsittelystä ja käyttökelpoisten rakennusosien kierrätyksestä. MRL(5.2.1999/132, 1 §, 137 §, 139 §; A 10.9.1999/895, 55 §.)³⁸³

³⁸² Jätelaki 2011. Sähköinen lähde, viitattu 24.2.2016.

³⁸³ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999. Sähköinen lähde, viitattu 24.2.2016.

12.2 Yhteinen voimavara

Historiallinen puukaupunki on nähtävä voimavarana aikana, jolloin väestö vähenee, vanhenee ja paikkakunnat kilpailevat niin asukkaista kuin matkailijoistakin. Merenrantakaupunki ympäristöineen on ainutlaatuinen ja merkittävä ympäristö lukuisine mahdollisuuksineen. Mikäli kaupunkisuunnittelun lähtökohdaksi otetaan historiallinen puukaupunki, luo se edellytykset myös muilla tasoilla tapahtuvalle kehitykselle, ja kaupunkilaiset voidaan saada osallistumaan yhteiseen hankkeeseen.

Ensi töiksi on rakennussuojeluvastaisista asenteista luovuttava ja ruvettava nähdä, mitä historiallisella kaupunkiympäristöllä asukkaineen on tarjottavanaan. Yhdessä on pyrittävä säilyttämään, mitä on jäljellä ja pyrittävä palauttamaan ympäristön laadukkuutta kunnostamalla näitä rakennuksia perinteisin ja ekologisista menetelmin.

Cittaslow-kriteereissä on huomioitu historiallinen keskusta ja sen vaaliminen, samoin rakennusjärjestyksessä ja kaupungin strategiassa 2020. Toistaiseksi vaaliminen näyttää koskevan lähes yksinomaan kaavoin suojeltua rakennuskantaa ja muu ympäristö saa taipua toisenlaisiin menetelmiin. Yhtenäisen, aidon ja arvokkaan kaupungin kannalta on tärkeää, että koko kaava-alue ymmärretään arvokkaaksi, eivätkä ainoastaan sieltä yksittäin valikoidut esimerkit.

Erittäin huolestuttava on Cittaslow-kriteerien energiatehokkuusvisio, joka koskee uutta ja vanhaa rakennuskantaa. Kriteerien mukaan tehokkuus pyritään viemään pidemmälle uuden teknologian turvin kuin koko valtakunnassa on tarpeen. Uusi teknologia ja sen toimivuus vanhassa rakennuksessa edellyttää huomattavia rakennusteknisiä muutoksia, jotka vähentävät samalla rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa. Kulttuuriympäristöstrategian mukaan energiatehokkuutta ja kulttuurihistoriallisia arvoja pidetään korjaushankkeissa samanarvoisina.

On hyvä, että sekä Cittaslow-kriteeristössä että kaupungin strategiassa huomioidaan historiallisen kaupungin ainutlaatuisuus ja sen säilyttäminen. Tilanne on otollinen lähtökohta rakennussuojelun ja kaupungin kehittämisen kannalta. Paradoksaalista on, että toisaalta vanha puukaupunki nähdään mahdollisuutena ja matkailuvalttina, ja toisaalta sitä kehitetään poistamalla ja tuhoamalla sen alkuperäisyyttä. Myös museotoimen osa-aikaistaminen ja samalla yhteistyön hiipuminen rakennusvalvonnan kanssa heikentävät tilannetta. Kaupungin kehittämisessä tulisi pohtia myös autioituvien rakennuksien käyttömahdollisuuksia ja katujen kunnossapitoa ensisijaisesti rakennuskannan säilymisen näkökulmasta.

Kulttuuriympäristöstrategian 2014 mukaan:

”Rakennuksen kokonaisuus ymmärretään ja tyhjeneville rakennuksille löydetään uutta käyttöä. Kulttuuriympäristö arvoineen huomioidaan myös energia ja liikenneverkkojen suunnittelussa ja turvataan kulttuuriympäristöarvot eri kaavatasoilla.”³⁸⁴

Kristiinankaupungin Strategiassa 2020 on hyvät säilymisen edellytykset:

”Hoidamme tätä arvokasta kulttuurimiljöötä asiantuntevasti ja huolellisesti. Teemme mm. torista autottoman ja lisäämme sen viihtyisyyttä, kunnostamme katuja ja puistoja, kohennamme kiinteistöjä, pyrimme erilaisin toimenpitein sulauttamaan Itellan ja entisen Telen betonikolossit kirkkokortteliin, rakennamme yhtenäisiä kävelyteitä rantaan sekä veneilyä helpottavia laitureita.”³⁸⁵

Kristiinankaupunki on tehnyt päätöksen kaavoituksen tarkistamisesta. Kunta-kaavoitus on tällä hetkellä tärkein rakennussuojeluväline. Kaavoituksessa kunta ratkaisee arvokkaan kohteen säilyttämisen. Kaavaratkaisuissa huomioidaan ympäristön ilmeen säilyminen ja uuden ja vanhan rakennuskannan yhteensovittaminen. Yleiskaavoissa kunnat voivat kiinnittää huomiota myös rakennusperinnön hoidon edellytyksiin. Kaavalla voidaan myös edistää merkittävien aluekokonaisuuksien säilyttämistä.³⁸⁶ Myös RKY-alueiden käyttötavoitteilla on kaavaa ohjaava merkitys.

³⁸⁴ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 6. Sähköinen lähde, viitattu 14.10.2015

³⁸⁵ Kristiinankaupunki 2020. Sähköinen lähde, viitattu 24.4.2016.

³⁸⁶ Rakennusperintöstrategia 2001, 36. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015.

Asemakaavoja laadittaessa on syytä tarkentaa katunäkymien säilymisen lisäksi myös kokonaisuuksien suojelemista. Rakennusten ja rakennettujen alueiden lisäksi on kiinnittävä huomiota erityisesti rakennuksia turmeleviin korotettuihin katuihin, katupinnoitteisiin ja samalla piha-alueisiin.

Kaupungilla ja myös paikallislehdistöllä on vastuu asenteiden ohjaamisessa myönteisemmäksi vanhaa kaupunkia kohtaan. Kaavoituksen onnistuessa ja asenteiden muuttuessa kaupunki saa suuremman mahdollisuuden säilyä historiallisena puukaupunkina. Koko vanhan kaava-alueen iäkkään rakennuskannan säilyminen olisi turvattava ja tuettava arvoa kohottavien korjaustapojen valintaa. Oikeaoppisiin säilyttäviin korjaushankkeisiin on helpompi saada rakennusperintöön liittyviä korjausavustuksia. Mikäli kaupunkiin suuntautuu enemmän avustuksia lisää se myös työtä, kauppaa ja säilyttävän korjaamistaidon kehittymistä.

Olemassa olevien vanhojen rakennuksien ja vähenevän ja vanhenevan väestön kohtaaminen on keskeisiä ongelmia rakennussuojelun näkökulmasta. Väestökehityksen suunnan muuttuminen on hankalaa, mutta nykyisen väestön ja rakennuksien kohtaaminen on ehkä mahdollista.

Arvostus vanhaa rakennuskantaa kohtaan lisääntyy siitä saatavilla olevan tiedon avulla. Valistuksen lisäksi olisi suotavaa, että kaupungin digitointihankkeessa huomioitaisiin myös kaupungin arkistoissa olevat, rakennuksia koskevat aineistot (kuvat, piirroksot ja asiakirjat) ja nämä digitoitaisiin asukkaiden ulottuville sekä kartutettaisiin aineistoa myös muilta tahoilta. Aineistojen pohjalta rakennuksien historiaselvitykset ja tietojen tarkastaminen helpottuisivat ja tulisivat näin kaikkien ulottuville. Kaupungin muutoksia tunteva ja aktiivinen ikääntynyt väestönosa saattaisi olla oiva apu rakennushistoriallisten selvitysten laadintaan. Samassa yhteydessä olisi hyvä tallentaa näiden seniorikansalaisten muistot ja kokemukset.

Valistuneen rakennusvalvonnan avulla voidaan edistää rakennusperinnön hyvää hoitoa. Laajentuneeseen tehtäväkenttään rakennustarkastajat tarvitsevat resursseja, tietoa sekä esimerkkejä oikein toteutetuista korjauksista. Aluearkkitehtitoiminta on osoittautunut monessa yhteydessä tehokkaaksi välineeksi sekä ylläpitää kaavoitus- ja kulttuuriympäristöasiantuntemusta että tukea rakennustarkastajan työtä.³⁸⁷ Jo vuonna 1997 Lauri Jääskeläinen kirjoitti artikkelin julkaisussa *Rakennusvalvonta*, että rakennussuojelu on Kristiinankaupungissa rakennusvalvonnan päätehtävä.³⁸⁸

Asuntopolitiikkaa tulisi ohjata ensisijaisesti vanhojen rakennusten kunnostukseen ja käyttöön. Myös vanhenevan väestön osalta on suotavaa suosia vanhassa talossa asumista. Tosin tässä tapauksessa asumiseen liittyy usein esteettömyys-tekijöitä ja heikentyneitä mahdollisuuksia rakennuksen ylläpitoon. Iäkkäät ihmiset muuttavat usein pois liian suuriksi ja vaivalloisiksi käyneistä vanhoista kodeistaan. Toisaalta yhteiskunnassa tuetaan kotona asumista. Miksei siis myös vanhassa talossa asumista? Näkisin, että asia on ratkaistavissa juuri vanhassa ja matalassa rakennuskannassa, mikäli ruoka, hoito ja siivouspalveluiden lisäksi rakennuksen ja pihan hoitoon saadaan organisoitua apua jonkinlaisia ”mökkitalkkareita.” Apua askareisiin ja yksinäisyyteen voi mahdollisesti saada myös yllättäviltä tahoilta. Voi kuvitella, että rakennuksen tyhjiksi jääneitä neliöitä ja pihvoja voi asukkaan suostumuksella käyttää monin tavoin kohtaamispaikkoina. Tässä yhteydessä voidaan vierailijat/käyttäjät valjastaa rakennuksen käyttöä tukeviin askareisiin. Esimerkiksi koulujen ympäristökasvatusta voi hyödyntää, satunnaisia matkailijoita voi majoittaa ja pitää paikoissa kokouksia ja harraste-seuroja ym. Eri käyttäjien löytymiseksi kaupunkilaisilla ja asukasyhdistyksillä olisi hyvä olla oma yhteinen sosiaalisen median kanava, jonka avulla kysyntä ja tarjonta kohtaisivat. Tällä areenalla kohtaisivat eri alojen toimijat, ideat ja toiminnan kohteet.

³⁸⁷ Rakennusperintöstrategia 2001. Sähköinen lähde, viitattu 7.10.2015.

³⁸⁸ Jääskeläinen 1997, 34–35.

Myös erilaiset valmennus- ja työllistämiskurssit tulisi ohjata historiallisen kaupungin kannalta yhteiseen hyvään. Näillä kursseilla saattaisi olla mahdollista myös mökkitalokkaritoiminta. Pihojen ja puistojen kunnostuksen lisäksi ohjatut ja rajatut korjaus- ja rakennustyöt saattaisivat soveltua tähän toimintaan. Kursseilla voisi rakentaa ja korjata aitoja ja portteja, keittää punamultaa ja tehdä maalaustöitä. Lopuksi toimintaan voisi yhdistää myös rakennusosien kierrätyksen. Myös kansalaisopistossa voisi olla kunnostajille ja rakennus- ja kaupunkihistorian selvittäjille enemmän johdettua kurssitoimintaa. Myös kaupungin jakamat kulttuuriavustukset johdettaisiin jatkossa yhteisen kaupungin elävöittämisprojekteihin. Tavalla tai toisella myös tuettaisiin ja autettaisiin säätiöiden myöntämien apurahojen hakemisessa.

Kaupunki- ja katukatselmukset voisi jatkossa suorittaa puolueettomat asiantuntijat, jotka tarvittaessa ohjeistavat ongelman toteamisen sijasta korjausavustusten hakua sekä neuvovat esiin tulleen pulman ratkaisussa. Tähän asiantuntijaelimeen olisi hyvä liittää museotoimen asiantuntemus, kontaktit maakuntamuseoon sekä linkit alan toimijoihin.

Mikäli historiallinen puukaupunki nähdään arvokkaana, eivät kaupungin säästämistoimet voi jatkossa kohdistua museotoimeen. Museotoimen tehtäväkentässä on suuri rooli kaupunki- ja rakennussuojelun, korjausrakentamisen ja avustuksien, samoin kuntoarvioiden prosesseissa sekä yhteistyöverkostojen luojana. Kerrannaisvaikutusten kautta museotoimi tulisi nähdä koko kaupungin puolueettomana kehittäjänä.

Kansalaisten aktiivisuutta on kaikin puolin tuettava ja kannustettava. On kannattavaa tukea jo rakennusperintöalalla toimivia yhdistyksiä sekä muita vapaita kansalaisliikkeitä ja lisäksi mahdollisia uusia tulokkaita. Puukaupungin arvostuksen voi istuttaa jo varhaiskasvatukseen ja jatkaa kouluissa ja myöhemmillä elämän aloilla. Yhteisenä voimavarana puukaupungin säilymiselle on suuremmat edellytykset.

13 Lopuksi

Kun aikanani tein päätöksen muuttaa Kristiinankaupunkiin, valintaani vaikutti se muisto, jonka olin kokenut nuorena, ensimmäistä kertaa kaupungissa käydessäni. Kesäisenä ajankohtana kaupungin vehreys, talot, meri, puuaitojen yli pursuavat kukkivat sireenit tekivät lähtemättömän vaikutuksen. Useita vuosia myöhemmin päätin muuttaa sinne asumaan, vaikka työpaikkani sijaitsi melko kaukana. Tätä päätöstä en ole katunut. Kaupunki on yhä mieleenpainuva ja viihtyisä asuinympäristö. Suotavaa on, että se säilyy pitkään historiallisena puukaupunkina ja että sen ainutlaatuisuus saa ansaitsemansa arvon.

Kristiinankaupunki on säilyttänyt asemansa niin mielessäni kuin tunnustettuna suomalaisena puukaupunkina. Sen historiaa ovat värittäneet niin yltäkylläisyyden ajat kuin niukkuuskin. Osittain sen säilyminen johtuikin taantumasta aikana, jolloin muualla vaikutti rakennemuutos ja mittavat saneeraustoimet. Tällä hetkellä vaivaava ahdinko voi jälleen olla mahdollisuus historiallisen puukaupungin säilymiselle.

Tunnustettuja puukaupunkeja on enää kourallinen, vaikka ennen kaikki kaupunkimme olivat puusta. Puukaupungit koetaan edelleen viihtyisiksi asuinympäristöiksi, ja nykyisin suunnitellaan uusia puukaupunginosia. Historiallisen puukaupungin pittoreskin ilmeen ja tunnelman saavuttaminen ei onnistu kuitenkaan uudisrakentamisella. Onkin tärkeää, että jo harvinaiseksi käyneen kaupunkityypin arvot löydetään ja ympäristöä kehitetään sen mukaisesti ja vastuu ympäristöstä ohjataan kaikille. Mainittakoon tässä yhteydessä yhdeksi esimerkiksi Norjan vireä Röros (maailmanperintökohde), jossa pientä puista kaivoskaupunkia huolletaan ja korjataan perinteisin menetelmin. Alueelle on kehitetty puurakentamiseen ja korjaamiseen liittyvää koulutus- ja kurssitoimintaa ja rakennusperinnön säilyttäminen on lisännyt matkailua. Lisäksi yhteisöllisyys

on lisääntynyt kulttuuriperinnön säilyttämisen hyväksi käynnistettyjen ohjelmien myötä. Näissä ohjelmissa on yhdistetty alueen eri toimijoita kuten kunta, museo, luonnonsuojelijat koulut, yhdistykset jne.³⁸⁹ Tämän tyyppiseen toimintaan on myös Kristiinankaupungilla erinomainen mahdollisuus, kun vielä jalostetaan sitä kokemusta, joka on karttunut strategioiden laadinnan yhteydessä.

Vaikka tutkielman edetessä selvisi monia seikkoja, eivät tutkimuskysymykseni suinkaan täysin mitoin auenneet. Kysymykseeni, miksi vanha rakennuskanta hupenee määrällisesti ja laadullisesti, sain vastauksen vain hyvin kapealaisesti. Rakennuksien poistumaan vaikuttaa suurelta osin kaavoitus ja tätä kautta rakennusoikeus. Kaavoituksen taustalla olevan viranomaistyön lisäksi on kunta- yritys- ja yksilötasolla tasolla tapahtuvaa vallankäyttöä jonka selvittäminen vaatii aivan oman tutkimuksensa. Kunnassa tapahtuvaan päätöksentekoon liittyy myös se, ettei katuja kunnostettaessa huomioida katulinjassa olevaa rakennuskantaa eikä määrärahoja näin varata katujenpintojen mataloittamiseen.

Vallitsevien rakennussuojelutoimien vaikutusten arviointiin tutkielmani vastaa paremmin sekä niihin keinoihin, joilla tilannetta voi parantaa. Silti koen, että tälläkin sektorilla on tarvetta huomattavasti tarkempaan ja kauaskantoisempaan analyysiin. Mitä on tehtävä rakennussuojelumyönteisen tahtotilan saavuttamiseksi? Kaavoituspäätös on tehty ja nähtäväksi jää, kuinka puukaupungin säilyminen huomioidaan uudessa kaavassa.

Työn edetessä syntyi myös muita uusia kysymyksiä. Mistä johtuu, että Kristiinankaupunki säästyi aikoinaan suurelta saneerausaallolta ja onko kehityksen linja ollut vastaavan kaltaista muissa länsirannikon puukaupungeissa? Mitä toimia muualla on tehty puukaupungin ja rakennusperinnön säilyttämiseksi?

³⁸⁹Röros, Guide 4. Study. Röros. Sähköinen lähde. viitattu 30.4 2016.

Tämän tutkielman tulosten käytettävyys liittyy kaupunkisuunnittelun ja rakennussuojelun tarpeista käytävään keskusteluun. Uskoakseni esiin nousseet kysymykset hahmottavat rakennussuojelun tilannetta ja tarpeita, avaten keskustelun, mitä historiallisen puukaupungin säilyminen edellyttää. Ennen kaikkea tutkielma nostaa esille historiallisen puukaupungin merkityksen.

Tuloksista on löydettävissä myös näkökulma yhteisöllisyyteen tähtäävien hankkeiden taustalle. Kristiinankaupungissa on meneillään kuntalaisten osallistumiseen ja aktivointiin tähtääviä hankkeita. Näistä hankkeista on mahdollista saada enemmän irti, jos tavoite on selkeä. Tutkielmassani historiallinen puukaupunki muodostuu tärkeäksi kehityshankkeeksi, tukipilariksi ja voimavaraksi. Haluankin nähdä sen myös kaupungin eri toimijoita yhdistävänä ohjenuorana.

Lähdeluettelo

Painamattomat lähteet:

Sähköpostitiedonanto. Kaupunginjohtaja, Riitta El Nemr. Kristiinankaupunki, 31.1.2016, 3.2.2016.

Sähköpostitiedonanto. Erikoisasiantuntija, Konservaattori, tutkija, Risto Holopainen. Museovirasto. 17.11.2015.

Sähköpostitiedonanto. Rakennustarkastaja, Ari-Johan Myllyniemi, Kristiinankaupunki. 17.8.2016, 20.10.2016.

Arkistolähteet

Kristiinankaupungin teknisen viraston arkisto

Diaari. Rakennusluvut vuosilta 2011–2015

Diaari. Lainhuudatukset rakennusten poistumasta vuosilta 1995–2015.

Keinänen & Kärki, inventointiraportti vuodelta 1967.

Pohjanmaan museon arkisto

Keinänen & Kärki, inventointikartta 1967.

Mattinen & Puurunen, inventointikartta 1981.

Läntinen pitkäkatu 19. Inventointiraportti 2012.

Museovirasto

Diaari. Entistämisavustukset vuosilta 1983–2015.

ELY. Ympäristökeskus

Diaari. Rakennusperinnön korjausavustukset 1995–2005.

Omat arkistot

Kenttämuistiinpanot vuosilta 2000–2015. Kenttämuistiinpanot sisältävät materiaalia, joita on syntynyt inventointien ja selvitysten yhteydessä eri rakennuskohteissa ja ympäristössä tehdyistä huomioista.

Valokuvat. Valtaosa tutkielmaan liittyvistä valokuvista on tekijän kuvaamia ja omasta kuva-arkistosta. (Tiedot kuvateksteissä.)

Painetut lähteet

- Dahlbacka, C. (2005). *Kotiseutumme Kaskinen, Kristiinankaupunki, Lapväärtti, Siipyy, Tiukka, Karijoki, Isojoki: 2005*. Kruunupyö: Botnia-Foto.
- Den nordiska trästaden (1971), *Stadsplanering i Norden 1. Ett forskningsprojekt om bevarandeproblem initierat av ICOMOS och Nordens riksantikvarier*. 1. Stockholm.
- El Harouny, E. (2008). *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä: Esimerkkeinä Vanha Porvoo ja Vanha Raahel. Osat 1–2*. Oulu: Oulun yliopisto.
- El Harouny, E. (1995). *Suomalaisia puukaupunkeja: Hoito, kaavoitus ja suojelu = Finnish wooden towns : care, planning and conservation*. Helsinki: Painatuskeskus.
- El Harouny, E. (1996). *Suomalaisia puukaupunkeja: Kristiinankaupunki*. Helsinki: Edita.
- Hagner, M. (1972). *Stadsplanering i finska trästäder*. Helsinki.
- Heikkinen, M. (2009). *Suomalainen tapettikirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Museovirasto
- Helander, V. (1972). *Saneeraus suomalaisessa kaupungissa: 2, Keskustelua, aatehistoriallista taustaa ja toteutuksia*. Otaniemi: Teknillinen korkeakoulu.
- Jarle, P. (2006). *Kristinestads byggnadshistoria: Byggnadshistoriskt examensarbete framlagt vid Tekniska högskolan i Helsingfors 1948*. Vasa: Scriptum.
- Kairamo, M. (2006). *Restaurointitappeja aikaraitteella: Puoli vuosisataa rakennussuojelua ja restaurointia Suomessa*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Kairamo, M., Mattinen, M., & Joutsalmi, S. (1993). *Rakennettu aika: ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta*. Helsinki: ICOMOS, Suomen osasto.
- Kasto, M. (2001). *Mestareita ja oppipoikia: Pohjanmaalla toimineet käsityöläismaalarit*. Vaasa: Pohjanmaan museo.
- Koivula, J., Wenman, N., Kaivo-Oja, M., & Kuusisto, K. (1999). *Kristiinankaupunki: Rakennustapaohjeisto*. Kristiinankaupunki: Kristiinankaupunki.
- Koivula, J. (1992). *Vanha Rauma: Old Rauma*. [Rauma]: Rauman museo.
- Kovanen, K., Ehrström, M., Häyrynen, M., Vepsä, M., & Kivilaakso, A. (2014). *Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta*. Helsinki: ICOMOS, Suomen osasto.
- Lahtinen, K. M. k. (2014). *Viri ja valkeet: Vanhan rakennuksen lämpö- ja energiatalous*. Hämeenkyrö: Lunette rakennusperinnepalvelut
- Lilius, H. & Kärki, P. (2014). *Suomen kaupunkirakentamisen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lilius, H. & Helander, V. & Hagner, M. & Kärki, P. & Kullberg, J. (1972). *Trästäder i Norden. 1. Trästäder i Finland*. ICOMOS: grupparbeten utförda av arkitekturstuderande vid Tekniska högskolan i Helsingfors: Stockholm

Lilius, H. Riska, T. & Hawkins, E. (1985). *Suomalainen puukaupunki = Trästad i Finland = The Finnish Wooden Town*. Rungsted Kyst ; Hfors: Anders Nyborg a/s.

Lång-Kivilinna, G. (2005). *Sisätilat: rakennusperinne ja sen vaaliminen Pohjanmaalla*. Vaasa: Pohjanmaan taidetoimikunta.

Lounatvuori, I. & Putkonen, L. (2001). *Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön lukukirja*. Helsinki: Rakennustieto.

Mattinen, M. (1985). *Puukaupunkien suojelu*. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Mäkelä-Alitalo, A. (1984). *Kristiinankaupungin historia: 1. Kristiinankaupunki: Kristiinankaupungin kaupunki*.

Norrvik, C. & Virrankoski, H. (1999). *Purjeiden kaupunki: Kristiinankaupungin merenkulku vuoden 1809 jälkeen*. Kristiinankaupunki: Kristiinankaupungin kaupunki.

Rinne, H. (2010). *Perinnemestarin remonttikirja*. Helsinki: WSOY.

Tuomi, J. & Sarajärvi, S. 2002, *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. (2005). *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Artikkelit

El Harouny, E. (1995). *Seurantainventointi. Tavoitteet ja menetelmät*. Teoksessa *Suomalaisia puukaupunkeja* Ympäristöministeriö/ Alueidenkäytön osasto. Selvitys. Helsinki. 15–22

El Harouny, E. (1996). *Seurantainventointi. Tavoitteet ja menetelmät*. Teoksessa *Suomalaisia puukaupunkeja*. Kristiinankaupunki. Ympäristöministeriö/Helsinki. 13–20 ja 30–31.

Feilden B. M. & Jokilehto, J. (1993), *an appreciation*. Teoksessa *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Rome: ICCROM. 16–17.

Gardberg, C.J. (1993). *Byggnadsskydd i Åbo på 1950-talet*. Teoksessa *Rakennettu aika*. Icomosin Suomen osasto 25 vuotta. Helsinki: ICOMOS Suomen osasto. 57.

Helander, V. (2011). *Muistiinpanoja kuolleista taloista*. Teoksessa *Asiasta toiseen*. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto. Helsinki. 166–167.

Helander, V. (1980). *Suomalainen kaupunkiympäristö – perinne vailla turoaa*. Teoksessa *Genius loci- Otto-I. Meurmanin 90-vuotisjuhlakirja*. Helsinki: Rakennuskirja.

Hiitonen, U. (1977). *Parmanin talo ja erään sen kasvatin kohtalo*. Suupohjan Sanomat. Erillispainos. 9.

Härö, M. (2001). *Rakennetun kulttuuriympäristön suojelu*. Teoksessa *Rakennusperintömme kulttuuriympäristön lukukirja*. Hämeenlinna

- Härö, M. (2010). *Maan museotoimen kivijalka eli Museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa*. Teoksessa Suomen museohistoria. toim. Susanna Pettersson ja Pauliina Kinanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1265 Helsinki: 129–152
- Jokilehto, J. (2014). *Tahto ja ymmärrys: Suomi versus muu maailma*. Teoksessa Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. 43–48.
- Jääskeläinen, L. (1997). *Rakennussuojelu on Kristiinankaupungin rakennusvalvonnan ydintehtävä*. Teoksessa Rakennusvalvonta 34 (3), 33–35.
- Kaila, P. (2014). *Sanoja restauroinnin takana*. Teoksessa Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. 59–70.
- Kairamo, M. (1980). *Kaupunki- ja rakennussuojelun tilanne*. Teoksessa Genius loci : Otto-I. Meurmanin 90-vuotisjuhlakirja. Helsinki: Rakennuskirja. 174–176.
- Kairamo, M. (1993). *Neljännesvuosisata restaurointia*. Teoksessa Rakennettu aika : ICOMOS Finnish National Committee 25th anniversary. 114–126.
- Kairamo, M. (1987). *Restaurointi ja kulttuurihistoriallinen arvo*. Teoksessa Muistomerkki: kirjoituksia Antero Sinisalolle. Helsinki: Yliopistopaino. 97–106.
- Kairamo, M. (2011). *Rakennussuojelusta ja korjaamisesta*. Teoksessa Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto. Helsinki. 15–18.
- Knapas, M. (2011). *Pinnan kosketus*. Teoksessa Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto. Helsinki. 171–173.
- Kärki, P. (1985). *Kaupunkien rakennuskulttuurin suojelu*. Missä ollaan ja minne pitäisi mennä. Sisältyy julkaisuun: Suomen kunnallislehti. 1985, 13. 15–18.
- Kärki, P. (2014). *Mitä kaupunkien historiallisesta rakennusperinnöstä on jäljellä?* Teoksessa Suomen kaupunkirakentamisen historia. 2/ toimittaneet Henrik Lilius & Pekka Kärki. 424–425.
- Kärki, P. (2001). *Puukaupungista kivikaupungiksi*. Teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Helsinki: Rakennustieto.
- Kärki, P. (2010). *Rakennussuojelu museotoimen tehtäväkentässä*. Teoksessa Suomen museohistoria. toim. Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 47–61.
- Kärki, P. (1993). *Puukaupunkien suojelu*. Teoksessa Rakennettu aika: ICOMOS Finnish National Committee 25th anniversary. 62–72.
- Kärki, P. (1978). *Monumenteista miljösuojaan*. Rakennusmuistomerkkien suojelun kehityspiirteitä 150 vuoden aikana. Teoksessa Taidehistoriallisia tutkimuksia 4. Helsinki: Taidehistorian seura.
- Kärki, P. 2007. *Sisätilat tapetille : vanhat sisätilatkin tarvitsevat suojelua*. Hiidenkivi: suomalainen kulttuurilehti 14 (5), 33–35.
- Lilius, H. (1979). *Rakennussuojelu ja ympäristön re- konstruointi*, Teoksessa Arkkitehtilehti 1979, 7. 22.
- Lilius, H. (1993). *Rekonstruktio restaurointiongelmiana*. Teoksessa Rakennettu aika : ICOMOS

Finnish National Committee 25th anniversary.101–113.

Mattinen, M. (2014). *Aika merkitsee*. Teoksessa Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. 145–155.

Mattinen, M. (2011). *Joutavia julistuksia vai hyödyllisiä työkaluja*. Teoksessa Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Helsinki: Museovirasto. 121–123.

Mattinen, M. 2010. *RKY: valtakunnan valiot*. Teoksessa Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja (3), 108–111.

Mattinen, M. (2006). *Rakennussuojelun arvoa etsimässä*. Teoksessa Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja (1), 120–125.

Meurman O. (1964). *Johdanto*, Teoksessa Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. Helsinki. 3.

Niskanen, A. (2011). *Suojattomat sisätilat*. Teoksessa. Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto. Helsinki. 79–81.

Nummelin, L. (2011). *Rakennetun ympäristön hoitoa maakunnissa*. Teoksessa Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Helsinki: Museovirasto. 27–29.

Pettersson, L. (1962). *Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä*. Teoksessa Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Helsinki: ICOMOS Suomen osasto. 16–17.

Pietarila, P. (2008). *Säilyneet pintakäsittelyt ovat arvokkaita harvinaisuuksia*. Teoksessa Koskettavat Pinnat. Opas sisäpintojen vaalimiseen; Turku. 6–7.

Putkonen, L. (1993). *Rakennettu kulttuuriympäristö*. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. 16–19.

Raimoranta, K. 2011. *Rakennussuojelu ja korjaaminen – ajattelun muutoksesta 1960–2010*. Teoksessa Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Helsinki: Museovirasto. 37.

Riipinen, (1996), *Kaavoituksesta*. Teoksessa Suomalaisia puukaupunkeja. Kristiinankaupunki Helsinki: 11–14 ja 25–29.

Riipinen, (1995), *Puukaupunkien kaavoituksesta*. Teoksessa Suomalaisia puukaupunkeja. Helsinki:12–14 ja 67–71.

Santaholma, K. (1995), *Esipuhe; johdanto*. Teoksessa Suomalaisia puukaupunkeja. Helsinki. 7–9 ja 64.

Santaholma, K. (1996), *Esipuhe; johdanto*. Teoksessa Suomalaisia puukaupunkeja, Kristiinankaupunki. Helsinki: 6–8. ja 22.

Sonninen, T. (2011). *Onnistunut restaurointi – onko sellaista tai voisiko sellaista olla?* Teoksessa Asiasta toiseen, Kirjoituksia restauroinneista ja rakennussuojelusta. Museovirasto, Helsinki. 183–185.

Söderlund, S. (1999). *Johdanto*. Teoksessa *rakennustapaohjeisto*. Kristiinankaupunki: Kristiinankaupunki.

Tuomi, T. (1996). *Kristiinankaupungin rakennushistoriasta*. Teoksessa *Suomalaisia puukaupunkeja*: Kristiinankaupunki. Helsinki: 23–24.

Tuppurainen, Y. (2011). *Korjausrakentaminen, eilen, tänään, huomenna*. Teoksessa *Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta*. Helsinki: Museovirasto. 39–42.

Vilkuna, J. (2010). *Museologia ja Suomen museot*. Teoksessa *Suomen museohistoria*. Helsinki: 332–346.

Vilkuna, J. 2009. *Yhteinen kulttuuriperintömme*. Teoksessa *Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja*. korjattu painos. Helsinki: Suomen museoliitto. 51–52.

Vilkuna, J. (2011). *Kaksi säilyttämisstrategiaa - esimerkkeinä Dapne ja Blue Marlin*. Teoksessa *Forum Marinum Vuosikirja 2011*. Turku: Forum Marinum-säätiö.

Wäre, R. 2011. *Viimehetken dynamiikkaa 1960- luvulla*. Teoksessa *Asiasta toiseen, Kirjoituksia restauroinneista ja rakennussuojelusta*. Helsinki: Museovirasto. 43–46.

Sähköiset lähteet:

Lait

Jätelaki 2011/646/ [Viitattu 24.9.2015].
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110646>

Kirkkolaki 1993/1054/ [Viitattu 24.9.2015].
<http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1993/19931054>

Laki ortodoksisesta kirkosta [Viitattu 24.9.2015].
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060985>

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 2010/498. [Viitattu 24.9.2015]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>

Luonnossuojelulaki 1996/1096/ [Viitattu 24.9.2015]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>

Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132 [Viitattu 24.9.2015]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Muinaismuistolaki 1963/295 / [Viitattu 24.9.2015]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>

Perustuslaki 1999/731/ [Viitattu 24.9.2015]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Museovirasto. Kulttuuriympäristön rekisteriportaali.
 Matkakertomukset, Kristiinankaupunki

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/>

Vuosi: 1966, 1968 Tekijä: Keinänen, Timo ; Tuomi, Ritva Tutkimustyyppi: Inventointi Inventointikertomuksia, Kristiinankaupunki. [Viitattu 24.11.2015.]

Vuosi: 1966 Tekijä: Pekka, Kärki, 1966. .Kertomus matkasta Kristiinankaupunkiin 21–22.6.1966 [Viitattu 13.9.2015.]

Vuosi: 1966 Tekijä: Ritva Tuomi, Timo Keinänen, Heimo Virnala. Kertomus virkamatkasta Kristiinankaupunkiin 28.6–23.7.1966

Vuosi: 1967 Tekijä: Pekka Kärki. Kertomus virkamatkasta Kristiinankaupunkiin 9.8.1967 [Viitattu 19.10.2015.]

Vuosi: 1967 Tekijä: Keinänen, Timo; Kärki, Pekka (Organisaatio: Muinaistieteellinen toimikunta) Tutkimustyyppi: Inventointi Kristiinankaupunki, taiteellinen ja historiallinen inventointi [Viitattu 24.11.2015.]

Vuosi: 1974 Tekijä: Lauri Putkonen Kertomus tutkija Lauri Putkosen virkamatkasta Kristiinankaupunkiin 26–27.07.1974 Helsingin Osakepankin entinen toimitalo: [Viitattu 14.4.2016.]

Vuosi: 1980 Tekijä: Mattinen, Maire. Kertomus virkamatkasta Kaskisiin, Kristiinankaupunkiin ja Vaasaan 26–25.2.1980. [Viitattu 12.10.2015.]

Vuosi: 1982 Tekijä: Mattinen, Maire. Kertomus virkamatkasta Poriin, Kristiinankaupunkiin ja Kristiinankaupunkiin ja Närpiöön 30–31.2.1982. [Viitattu 12.10.2015.]

Vuosi: 1987 Tekijä: Maija Kairamo Tutkimustyyppi: Tarkastus Kristiinankaupunki 19.11.1987 Kohde-nimi: Jäätelöbaarin talo, Kraepelin talo. [Viitattu 12.10.2015; 24.11.2015.]

Vuosi: 1993 Tekijä: Timo Tuomi Tutkimustyyppi: Tarkastus Kertomus virkamatkasta Kristiinankaupunkiin ja Kaskisiin 7–11.6.1993 [Viitattu 13.9.2014]

Kansainväliset dokumentit, suositukset ja säädökset

Granadan sopimus 1985 /1992. Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleis sopimus [Viitattu 24.10.2015]

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1992/19920010>

Haagin sopimus. Haagin vuoden 1954 yleissopimus on Unescon humanitaarinen sopimus] www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1994/19940092 [Luettu 24.10.2015]

Madridin dokumentti 2011. 1900-luvun rakennussuojelun periaatteita.]

http://icomos-isc20c.org/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/madridindokumentti_suomeksi08052014.pdf [Viitattu 24.10.2015]

The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments 1931. ICOMOS] [Viitattu 4.3.2016]

<http://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>

The Nara Document on Authenticity (1994). ICOMOS. Autenttisuusasiakirja. [Viitattu 3.2.2016]
<http://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>

UNESCON maailmanperintö sopimus. Museoviraston sivusto. kansainväliset sopimukset.
[Viitattu 24.10.2015]

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1987/19870019>

Venetsian julistus 1964. Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta.

ICOMOS.] [Viitattu 15.10.2015., 3.2.2016]

<http://www.leka.fi/pdf/venetsia.pdf>

Muut sähköiset lähteet:

Aluesuunnittelu. Pohjanmaan liitto. Opotnia.fi.

<http://www.obotnia.fi/aluesuunnittelu/pohjanmaan-maakuntakaava-2040>

Arkeologisen kulttuuriperinnön suojelu, Museovirasto, [Viitattu 1.2.2016]

http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/arkeologisen_kulttuuriperinnon_suojelu

Asemakaavat. Kristiinankaupungin kotisivut. [Viitattu 10.10.2015, 12.10.2015, 24.10.2015, 12.12.2015].

<http://www.kristinestad.fi/asuminen-and-ymparisto/kaavoitus-ja-mittaustoimi/kaavoitus/asekaavat/>

Cittaslow kriteerit. Kristiinankaupunki. [Viitattu 16.4.2016]

http://www.jakobstadsregionen.fi/medialibrary/data/CITTASLOW_KRISTIINANKAUPUNKI_kriteerit_ny_botten-%7Bjh4g3-7jkrh-dcfv5%7D.pdf

Cittaslow määritelmä Kristiinankaupunki- [Viitattu 6.12.2015]

<http://www.kristinestad.fi/ny-sida-3-fi-fi/>

Energia-avustukset, Ara. [Viitattu 10.4.2016]

http://www.ara.fi/fi-FI/Rahoitus/Avustukset/Kuntien_myontamat_korjaus_ja_energiaavustukset/Pientalojen_harkinnanvarainen_energiaavustus

Eurooppalaisen kulttuuriperintöpolitiikan sanasto, 2011, 40. [Viitattu 24.11.2015.]

<http://www.nba.fi/fi/File/1114/kulttuuriperintopol-sanasto.pdf>

Hirviniemi 2013. PowerPoint esitys, Korjausrakentamisen seminaari 1, rakennusvalvonta, Oulu 2013, Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemi, tutkija, Oulun Yliopisto. [Viitattu 1.2.16.].

http://www.energiakorjaus.info/pages/files/seminaarit/2013.4.3_Hirviniemi_Helena_Arvottaminen.pdf

Härö Mikko, *Sisätilat suojelukohteina*, rakennettu ympäristö, artikkeli. Lehdessä Rakennustieto 2/2010, 13. [Viitattu 13.4.2016.]

<http://www.rakennustieto.fi/lehdet/ry/index/lehti/5qut4bLfo.html>

Jokilehto J. 2006, *Considerations on authenticity and integrity in world heritage context*. City & Time 2 (1): 1. 8. [Viitattu 12.12.2015] [URL:http://www.ct.ceci-br.org](http://www.ct.ceci-br.org).

Kaavoitus. Opetushallitus. oph.fi [Viitattu 3.4.2016]
http://www02.oph.fi/etalukio/kuvataide/kurssi2/kappale3_1.html

Kestävän kehityksen tavoitteet. Yk Suomen liitto. [Viitattu 4.4.2016].
<http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/kehitys/post-2015>

Kestävää kehitystä. Ympäristöministeriö. [Viitattu 4.4.2016].
<http://www.ym.fi/kestavakehitys>

Kivilaakso A. 2010, Rakennusperintö suojelukohteena [Viitattu 30.9.2015 ja 3.2.2016]
<http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>

Kristiinankaupungin strategia 2020. [Viitattu 20.4.2016].
http://www.jakobstadsregionen.fi/medialibrary/data/strategia_fin-%7Bdf5n8-lqlyk-cypuq%7D.pdf

Kulttuuriympäristökäsitteet. [Viitattu 26.11.2015, 17.3.2016].
http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Kasitteita/Rakennetun_kulttuuriympariston_kasitteita

Kulttuuriympäristöstrategia 2014, pdf. <https://handle.net/10138/43197>

Kuntavertailutiedot. Tilastokeskus, kuntien avainluvut 2013. [Viitattu 6.12.2015.].
<http://www.stat.fi/til/index.html>

Lahdenvesi & Korhonen L. 2009. Kulttuuriympäristöohjelma. Museovirasto & Ympäristöministeriö [26.9.2005]
https://helda.helsinki.fi/bitstream/.../SY10_2009_Kulttuuriymparistoohjelma.pdf

Levä, K. Markkina-arvo ei kerro kohteen arvosta juuri mitään. [Viitattu 14.8.2013].
<http://museoliitto.blogspot.fi/2013/08/markkina-arvo-ei-kerro-kohteen-arvosta.html>

Maankäyttö- ja rakennuslain, MRL-opas. [Viitattu 24.9.2015]
www.ym.fi/download/noname/%7B46012383-09C9-48F2-8AFD.../32121

Museoviraston entistämisavustukset [Viitattu 12.12.2015]
http://www.nba.fi/fi/avustukset/rakennusten_entistamisavustukset

Mökkönen, T. 2001. Kristiinankaupunki - Kristinestad: kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, rakennushistorian osasto. Vaasa- ja suurvalta-ajan kaupunki arkeologinen inventointiprojekti. [Viitattu 18.10.2015] www.nba.fi/fi/File/90/rho-kristiinank-raportti-2001.pdf

Rakennusperinnön hoitoavustukset 12.12.2015]. <https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/avustukset>; http://www.suomi.fi/suomifi/suomi/asioi_verkossa/lomakkeet/ym_ym004/

Rakennusperintöstrategia 2001. [Viitattu 7.10.2015]
[http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Rakennusperintostrategia\(4727\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Rakennusperintostrategia(4727))

RKY -menettelytapaohje. [Viitattu 25.10.2015]
<http://www.nba.fi/fi/File/892/rkymenettelytapaohje.pdf>

Perjus Mikael. *Kristiinankaupungin kaavoitus ontuu pahasti* | Yle Uutiset | yle.fi [Viitattu 12.10.2015]. http://yle.fi/uutiset/kristiinankaupungin_kaavoitus_ontuu_pahasti/5429961.

Pohjanmaanliiton maakuntastrategia 2014–2017. Pohjanmaan liitto. [Viitattu 22.9.2015, 13.11.2015]. <http://www.obotnia.fi/aluekehitys/ohjelmatyo/maakuntastrategia-2014-2017/>

Puukaupunkien pihat ja aidat. Museoviraston Korjauskortti no 15. [Viitattu 13.2.2016.]. <http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/julkaisut/korjauskortit>

Rakennushistorian selvitysopas. *Talon tarinat*. [Viitattu 14.4.2016]. www.nba.fi/fi/File/1112/talon-tarinat-opas.pdf.

Rakennusmääräyskokoelma
<http://www.ravehanke.fi/index.php/tietopankki/rakentamismaarayskokoelma>

Rakennettu kulttuuriympäristö. Museovirasto. [Viitattu 3.2.2016.]. <http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto>

Röros. Guide 4. Study Röros: [viitattu 30.4.2016].
[/http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/guide-4-](http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/guide-4-)

Seuraintalojen korjausavustukset, koiseutuliiitto. [Viitattu 1.9.2016]. <http://www.kotiseutuliiitto.fi/seurantaloavustukset>

Sisätilojen suojele. Opetusministeriön sisätilatyöryhmän mietintö. 2003. [viitattu 24.10.2015., 28.4.2016].
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm.alueidenkayttotavoitteet>

Tilastokeskus web Px tietokannat [Viitattu 18.5.2016.]. <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>

Valtakunnalliset alueiden käyttötavoitteet. VAT. Ymparisto.fi [Viitattu 13.10.2015].
http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Valtakunnalliset_alueiden_kayttotavoitteet

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. 22.12.2009. Museovirasto. [Viitattu 20.10.2015, 24.10.2015].
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1154

Waronen. A. 2013. Kristiinankaupungin julkiset kaivot [Viitattu 14.10.2015].
<https://kristiinankaivot.files.wordpress.com/2013/04/kristiinankaupungin-yleiset-kaivot-luxus.pdf>

Muut lähteet

Eklund M. (1891), Hydenin talon maalaustöiden urakkalaskelma. moniste

Flink S. (1999), *Paperi perinteisessä rakentamisessa*. Opinnäytetyö, Helsinki, Teknillinen korkeakoulu.

Kristiinankaupunki. yleiskaavaaluonnos -85 : väliraportti. Helsingin teknillisen korkeakoulun

arkkitehtiosaston kurssin kuntasuunnittelu 2 kevään (1975). harjoitustyön väliraportti. 1975. Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Moniste.

Paasmala H. (2014). *Autenttisuuden ja integriteetin säilyminen rakennusperinnössä*. Vanhan Rauman pihatalot ja talousrakennukset. Diplomityö - Henna Paasmala - Arkkitehtuurin laitos.

Pehkonen P. (1987). *Rakennusten suojelua koskevat tunnusmerkistöt, pakkokeinot ja seuraamukset*. rikosoikeudellinen tutkielma, Lapin korkeakoulu. 78.

Raahe Vanha kaupunki, ohjeita talon omistajille, moniste, ei vuosilukua. Raahe.

Sillanpää-Storsjö, P. 1980. Pro gradu tutkielma. *Kristiinankaupungin asemakaavallisesta ja rakennustaiteellisesta kehityksestä 1800-luvulla*, Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos.

Wallenius A. 2012, *Rakennetun ympäristön suojelun muuttuvat arvot*. Siuronkallion työväenasutus ja kulttuuriperintökäsitteen monnimuotoistuminen, Pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.

LIITE 1

1960-lvulla Inventoidut yksittäiset rakennukset: Tiedot on saatavilla Museoviraston. Kulttuuriympäristön rekisteriportaalista. -Matkakertomukset, Kristiinankaupunki

Vuosi: 1966, 1968 Tekijä: Keinänen, Timo ; Tuomi, Ritva Tutkimustyyppi: Inventointi Inventointikertomuksia, Kristiinankaupunki

1. Kristiinankaupunki
Itäinen Pitkätie 47 - Läntinen Pitkätie 8, Inventoitu heinäkuussa 1966 Timo Keinänen	2/ 47/144
2. Kristiinankaupunki
Läntinen Pitkätie 53, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	1/24/6
3. Kristiinankaupunki tontti 58, kortteli 32, kaupunginosa I
Läntinen Pitkätie 35, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	1/32/58
4. ~Kristiinankaupunki, tontti 2, kortteli 36, kaupunginosa I
(vuod.en 1825 asemakaavan :mukaan tontti 90, kaupunginosa II)
Rantatie 44, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	1/36/2
5. Kristiinankaupunki tontti II/48/138
Itäinen Pitkätie 42, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	2/38/138
6. Kristiinankaupunki tontti
Rantatie 29 - Miilukuja 4 ,Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	2-51-2
7. Kristiinankaupunki II/52/233
Itäinen Pitkätie 39 - Koulutie 7, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	2/52/233
8. Kristiinankaupunki II/52/3
Itäinen Pitkätie 33, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	2/52/3
9. Kristiinankaupunki, tontti 1, kortteli 50, kaupunginosa II
Rantatie 26 - Miilukuja 2, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	2/50/1
10. Kristiinankaupunki, tontti 4, kortteli 49, kaupunginosa II
Rantatie 40 - Kauppatori 1, Merikatie, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva. Tuomi	2/49/4
11. Kristiinankaupunki tontit 136, 137, kortteli 48, kaup .osa II
Kauppatori 5 - Itäinen Pitkätie 46, Inventoitu 25.9 .1968 Ritva Tuomi	2/48/137 ja 136
12. Kristiinankaupunki tontti 3, kortteli 46, kaup.osa II
Läntinen Pitkätie 11, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	2/46/3
13. Kristiinankaupunki tontti 1, kortteli 46, kaupunginosa II
Koulutori 2 - Koulutie 14, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	2/46/1
14. Kristiinankaupunki tontti 5, kortteli 46, kaupunginosa II
Kirkkokatie 3 Koulutori, Inventoitu heinäkuussa 1966, Ritva Tuomi	2/46/5
15. Kristiinankaupunki tontti 90 kortteli 46 kaupunginosa I
Itäinen Pitkätie 50 - Parmaninkatie 5, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	1/37/90
16. Kristiinankaupunki
Rantatie 61 - Hällfastinkatie 3, Inventoitu heinäkuussa 1966, Timo Keinänen	1/34/4
17. Kristiinankaupunki tontti II/92/93
Kauppatori 4 - Rantatie 49, Inventoitu 1966. Inventoitu heinäkuussa Timo Keinänen	2/37/92,93
18. Kristiinankaupunki
Lisiä Timo Keinänen inventointiin (1966) Hotellin lopetettua, Pekka Kärki 10.7.-69	2/37/92,93

LIITE 2

Asemakaavaseloste 1995 (Keskusta)

KRISTINANKAUPUNKI

2. KAUPUNGINOSA ALUEEN ASEMAKAAVAN MUUTOS 1 : 1 0 0 0

ASEMAKAAVAN MUUTOS KOSKEE 2. KAUPUNGINOSAN KORTTELEITA 36-39, 45-49 JA 65-67 SEKÄ PUISTO-, PYSÄKÖINTI-, KATU- JA VESIALUEITA.

ASEMAKAAVAN MUUTOKSELLA MUODOSTUVAT 2. KAUPUNGINOSAN KORTTELIT 236-239, 245-249 JA 267 SEKÄ PUISTO-, PYSÄKÖINTI-, KATU-, TORI- JA VESIALUEET.

ASEMAKAAVAMERKINNÄT JA -MÄÄRÄYKSET:

A ASUINRAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTIN KERROSALASTA SAADAAN ENINTÄÄN 1/4 KÄYTTÄÄ LIIKE- JA TOIMISTOTILOJEN RAKENTAMISEEN.**AK** ASUINKERROSTALOJEN KORTTELIALUE.**AL** ASUIN-, LIIKE- JA TOIMISTORAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTIN KERROSALASTA SAADAAN ENINTÄÄN 1/2 KÄYTTÄÄ ASUNTOJEN RAKENTAMISEEN.**K** LIIKE- JA TOIMISTORAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTILLE SAA MYÖS RAKENTAA ASUNTON.**YY** KULTTUURITOIMINTAA PALVELEVIEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE.**YY-1** KULTTUURITOIMINTAA PALVELEVIEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTIN KERROSALASTA SAADAAN ENINTÄÄN 1/3 KÄYTTÄÄ LIIKETOIMINTOJEN RAKENTAMISEEN.**YM** MUSEORAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTILLE SAA MYÖS RAKENTAA ASUNTON.**YK** KIRKKOJEN JA MUIDEN SEURAKUNNALLISTEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTILLE SAA MYÖS RAKENTAA ASUNTON.**YV** HUVI- JA VIHDETARKOITUKSIA PALVELEVIEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE. TONTILLE SAA MYÖS RAKENTAA ASUNTON.**VP** PUISTO.**LP-3** YLEINEN PYSÄKÖINTIALUE. ALUEELLE SAA RAKENTAA TAKSIASEMAN JA VARATA TILAA TAKSIAUTOJA VARTEN.**LPA** AUTOPAIKKOJEN KORTTELIALUE. AUTOPAIKAT VARATAAN VIEREISEN LIIKETOIMINTOJEN KORTTELIALUEEN ALUEEN KAUTTA SAA JÄRJESTÄÄ AJOYHTYVET VIEREISELLE LIIKERAKENNUSTEN KORTTELIALUEELLE JA LP-ALUEELLE.**W** VESIALUE.

--- 3 M SEN KAAVA-ALUEEN ULKOPUOLELLA OLEVA VIIVA, JOTA VAHVISTAMINEN KOSKEE.

---+--- KAUPUNGINOSAN RAJA.

--- KORTTELIN, KORTTELINOSAN JA ALUEEN RAJA.

--- ERI KAAVAMÄÄRÄYSTEN ALAISTEN ALUEOSIEN VÄLINEN RAJA.

--- KAUPUNGINOSAN NUMERO.

2 KORTTELIN NUMERO.**236** KORTTELIN NUMERO.**MERIKAT** KADUN, KATUUKION, TORIN TAI PUISTON NIMI.**4600** RAKENNUSOIKEUS KERROSALANELIOMETREINA.**I** ROOMALAINEN NUMERO OSOITTAA RAKENNUSTEN, RAKENNUKSEN TAI SEN OSAN SUURIMMAN SALLITUN KERROSLUVUN.**1/2 I** MURTOLUKU ROOMALAISEN NUMERON EDESSÄ OSOITTAA, KUINKA SUUREN OSAN RAKENNUKSEN SUURIMMAN KERROKSEN ALASTA SAA KAAVASSA LUKU-MAARALTAAN MAINITTUJEN KERROSTEN ALAPUOLELLA OLEVASTA TILASTA KERROSLUVUN ESTÄMÄTTÄ KÄYTTÄÄ KERROSALAN LASKETTAVAKSI TILAKSI.**I 1/2** MURTOLUKU ROOMALAISEN NUMERON JÄLJESSÄ OSOITTAA, KUINKA SUUREN OSAN RAKENNUKSEN SUURIMMAN KERROKSEN ALASTA SAA KAAVASSA LUKU-MAARALTAAN MAINITTUJEN KERROSTEN YLAPUOLELLA OLEVASTA TILASTA KERROSLUVUN ESTÄMÄTTÄ KÄYTTÄÄ KERROSALAN LASKETTAVAKSI TILAKSI.**e = 0,35** TEHOKKUUSLUKU EI KERROSALAN SUHDE TONTIN PINTA-ALAAN.**0,6** RAKENNUKSEN JULKISIVUPINNAN JA VESIKATON LEIKKAUSKOHDAN YLIN KORKEUSASEMA.**0,6** RAKENNUSSALA.**t** RAKENNUSSALA, JOLLE SAA SIIJOITTAA TALOUSRAKENNUKSEN.**a** AUTON SÄILYTYSPIIKKOJEN RAKENNUSSALA.**EX** TAKSIASEMARAKENNUKSEN RAKENNUSSALA.**0,6** ISTUTETTAVA ALUEEN OSA.**0,6** KATU.**0,6** TORI.

YLEISELLE JALANKULULLE VARATTU ALUEEN OSA.

/S

ALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTTÄKÄN, ALUEELLA ON ERITYISESTI VALVOTTAVA, ETÄ HISTORIAALISESTI TAI RAKENNUSTAITEELLISESTI ARVOKKAAK RAKENNUKSET JA KAUPUNKIKUVA SÄILYVÄT.

RAKENNUKSEN KADUNPUOLEISET JULKISIVUT ON RAKENNETTAVA SITEN, ETÄ NE OVAT SOPUSOINNUNSA YMPÄRISTÖN HISTORIAALISTEN RAKENNUSTEN KANSSA JULKISIVUN RAKENNUSSAINEEN, HITTASUHTEIDEN, PINTOJEN JA VÄRITYKSEN SUHTEEN.

RAKENNUS ON TEHTÄVÄ JULKISIVULTAAN PUUSTA, ELLEI OLE ERITYISTÄ SYYTTÄ POIKETA TÄSTÄ.

KADUNPUOLEISEN KÄTTÖKALTEVUUDEN TULEE OLLA 18-25 ASTETTA JA RAYSTÄÄN TULEE ULOTTUA 40-60 CM JULKISIVUPINNASTA.

KAAVAN OSOITTAMAN RAKENNUSOIKEUDEN VOI YLIITTÄÄ SISUSTAMALLA ULLAKOLLE ASUIN- TAI TYÖHUONEITA MIKÄLI SE ON TILANKAYTÖN KANNALTA LUONTAVAA JA VOI TAPANTUA VANHOJA RAKENTEITA OLENNAISESTI PURKAMATTA JA KAUPUNKIKUVAHA HAITTAAVIA IKKUNOITA AVAAMATTA.

KATU- TAI MUUTA YLEISTÄ ALUETTA VASTAAN ON TONTTI AIDATTAVA VÄHINTÄÄN 150 CM KORKEALLA PUUKÄIDÄLLÄ, JONKA ON MUODOLTAA JA VÄRILTÄÄN SOVELLUTTAVA VIEREISTEN RAKENNUSTEN JULKISIVUJEN JA YMPÄRISTÖN. AIDASSA OLEVAT KULKUJAUKOT ON VARUSTETTAVA PUURAKENTEISILLA PORTEILLA. AIDAT ON RAKENNETTAVA KATURAJAAN PAISTI TONTILLA 238-9 JA KORTTELIN 249 TONTILLA 5, 6 JA 2020. JOLLA AITA ON RAKENNETTAVA RAKENNUKSEN JULKISIVUN JATKEEKSI.

HAETTAESSA RAKENNUSLUPAA ON ANNETTAVA SELVITYS TONTILLA JA NAAPURITONTILLA SIIJAITSEVIEN RAKENNUSTEN JULKISIVUJEN SEKÄ MUISTI LÄHIYMPÄRISTÖÖN LIITTYVISTÄ TEKIJÖISTÄ.

0,6

ALUE, JOLLA HISTORIAALISESTI ARVOKAS KAIVO ON SUOJELTAVA.

5F

HISTORIAALISESTI TAI RAKENNUSTAITEELLISESTI ARVOKAS RAKENNUS, ILMAN KOKOTTAVAA SYYTTÄ RAKENNUSTA EI SAA PURKAA. RAKENNUKSESSA SUORITETTAVIEN KORJAUS- JA MUUTOSTOIMEN TULEE OLLA SELLaisia, ETÄ RAKENNUKSEN ARVOKAS LUONNE SÄILYY. MIKÄLI TÄMÄN PYKÄIMYKSEN VASTAISESTI ON RAKENNUKSESSA AIKAISEMMIN SUORITETTU RAKENNUSTOIMENPITEITÄ, ON RAKENNUS PYRITTÄVÄ KORJAMAAN ENTISTÄEN.

LISÄRAKENNUKSEN SAA RAKENNUSLAUTAKUNNAN LUVALLA SIIJOITTAA MYÖS RAKENNUSSALAN ULKOPUOLELLE.

RAKENNUSLAUTAKUNNAN ON TARVITTAESSA ENNEN RAKENNUSLUPAA, JULKISIVUJEN MUUTTAMISTA TAI RAKENNUKSEN KÄYTTÖTARKOITUKSEN MUUTTAMISTA KOSKEVAN HAKEMUKSEN RATKAISEMISTA VARATTAVAA MUSEOVIIRAS- TOLLE TILAISUUS LAUSUNNON ANTAMISEEN.

RAKENNUSTA TAI SEN OSAA EI SAA PURKAA ILMAN RAKENNUSLAUTAKUNNAN LUPAA. RAKENNUSLAUTAKUNTA VOI TÄLLÖIN VAATIA, ETÄ UUDISRAKENNUKSEN RAKENTAMISEEN HAETAAN RAKENNUSLUPA ENNENKUIN PURKAMISLUPA MYÖNETÄÄN.

ALUEELLE EI SAA SIIJOITTAA LAITOSTA TAI TOIMINTAA, JOKA AIHEUTTAA YMPÄRISTÖN HELLUA, TARINAA, ILMAN SAASTUMISTA TAI MUITA HAITTOITA.

KERROSALAN LASKETTAVIA TILOJA SAA MYÖS SIIJOITTAA KOKONAAN TAI OSITTAIN MAANPINNAN ALAPUOLELLE.

TONTILLE SAA RAKENTAA ENINTÄÄN 3 METRIÄ KORKEITA TALOUSRAKENNUKSIJA. TALOUSRAKENNUKSEN SAA ERITYISESTÄ SYYSTÄ SIIJOITTAA OSITTAIN TAI KOKONAAN RAKENNUSSALAN ULKOPUOLELLE. AUTOTALLISTA TAI -KATOKSESTA EI SAA OLLA VALITONTA AJOYHTYTTÄ KADULLE.

RAKENTAMATTA JÄÄVÄLLE TONTIN OSALLE, JOTA EI KÄYTTÄ LEIKKI- TAI OLESKELU-ALUEKSI TAI LIIKENTEESSEN, ON ISTUTETTAVA PUUTA JA PENSAITA.

KORTTELIN 239 TONTILLA N:O 1138 SAA JÄRJESTÄÄ AJOYHTYEDEN AL-KORTTELIALUEEN KAUTTA A-KORTTELIALUEELLE.

PUISTOT, TORIT JA PYSÄKÖINTIALUEET ON VARUSTETTAVA ISTUTUKSILLA ERILLISEN SUUNNITELMAN MUKAISESTI. KADUT JA KADUN KALUSTEET ON SOPEUTETTAVA YMPÄRISTÖN.

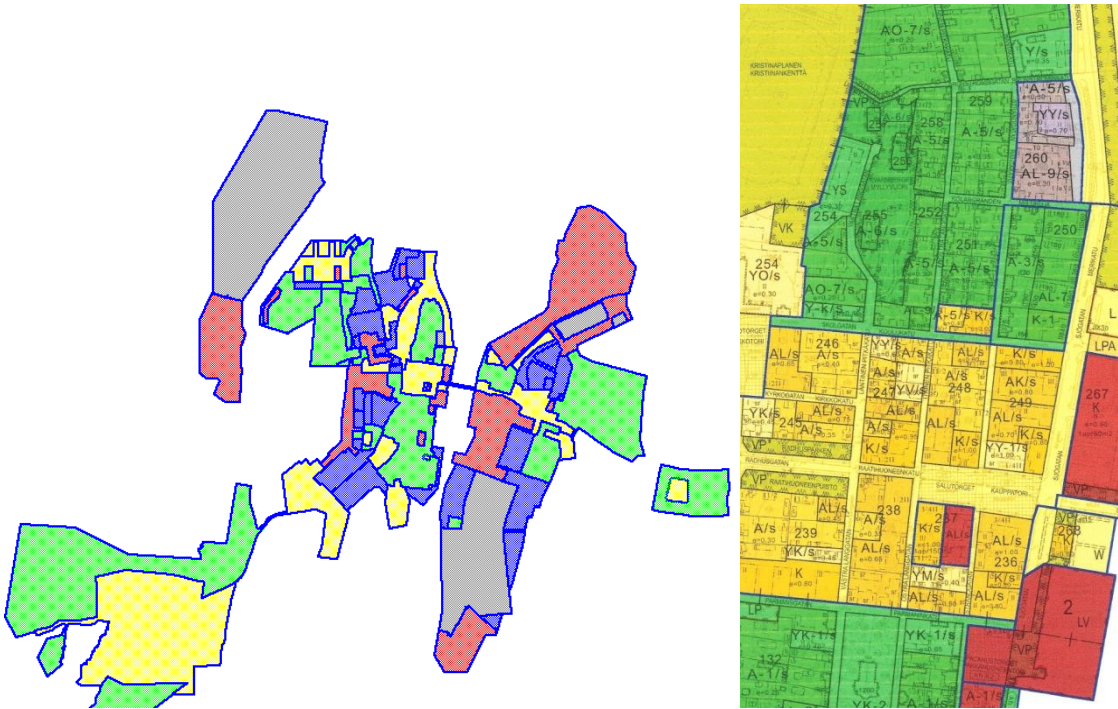
RAKENTEITA, JOTKA KOSTUESSAAN VAURIOITUVAT, EI SAA SIIJOITTAA TASON +1,60 (N-60) ALAPUOLELLE.

STGE	9.6.1994
JUSTERAT FÖRSLAG	10.5.1994
ST	10.5.1994
ST	8.3.1994
ST	18.1.1994
JUSTERAT FÖRSLAG	29.11.1993
PLANBYGG	17.11.1993
35 & BF	15.9-7.10.1993
FÖRSLAG	20.8.1993
154 & BF	3-7.5.1993
UTRÅST	20.7.1992

KRISTINESTAD		Numaration	182
TEKNISKA CENTRALEN		planerad av	HM, SS, RH
STADSPLANÄNDNING		skedd av	RH
STADSDEL 2		skala	1:1000
KVARTER 236, 245-249, 267		beställt	21.2.1995
/237 (del), 238-239			

LIITE 3.

Kuvassa on esimerkki asemaakaavojen kehityksestä vaiheittain. Torin alueelle vuonna 1975 valmistunut kaava ei näy kartassa, koska alue on kaavoitettu uudelleen.

Kuvat 63 A ja B. A Kuvassa on kaavoituksen vaiheet alueittain, jotka on merkitty karttaan eri väreillä. Kuvassa on nähtävissä viisi eri kaavoitusajanjaksoa. B kuvassa lähikuva torin alueesta. Keltaisen alueen kaava on valmistunut 1990–1999 aikavälillä. Torin ympäristön kaavassa on myöhemmin tehtyjä muutoksia merkitty punaisella.

Sininen - Kaava on valmistunut vuoteen 1979 mennessä.

Vihreä - Kaava on valmistunut vuosien 1980–1989 aikana.

Keltainen - Kaava on valmistunut vuosien 1990–1999 aikana.

Punainen - Kaava on valmistunut vuosien 2000–2009 aikana.

Harmaa - Kaava on valmistunut vuoteen 2010 mennessä

LIITE 4

Avustukset

Karttaan 1 on merkitty ympäristökeskukselta haetut avustukset. Kohteet näkyvät kartalla tummina salmiakkikuvioina. Kartassa ei näy, onko avustuksia käytetty, eikä mihin töihin/rakennukseen avustus on kohdentunut. Lähde Liiteri. paikkatietokanasta. Tietokannassa näkyy tarkemmin avustuskohde ja vuosi.

Karttaan 2 on merkitty ne tontit joiden alueelle on myönnetty Museoviraston avustuksia vuosina 1983–2015. Avustusta saanut alue on merkitty karttaan punaisina neliöinä. Kartassa ei näy onko avustusta käytetty tai mihin töihin/rakennukseen se on kohdentunut. Suojellut rakennukset ovat kartassa vihreitä. Puretut rakennukset vuosilta 1995–2015 ovat kartassa rastitettuna. Koko tontin alueen purkutyöt ovat merkitty neliöllä, jonka sisällä on rasti. Karapohjana on Teemu Mökkösen 2001 tekemä arkeologinen inventointi, johon on merkitty suojellut rakennukset. Puuttuvalta osalta karttaa on jatkettu kummastakin päästä.